

Maša Vukčević

UNHCR Srbija Krunska 58, Beograd

Jelena Dobrić

dr Danka Purić

ISTRAŽIVANJE

O MENTALNOM ZDRAVLJU
TRAŽILACA AZILA U SRBIJI

Beograd, septembar 2014. godine

Sadržaj

Psihološke karakteristike tražilaca azila u Srbiji	6		
Opis istraživanja	7		
Konstrukcija i kulturološka adaptacija instrumenata	9		
Karakteristike uzorka – ko su tražioci azila u Srbiji	11		
Azilni sistem u Srbiji	14		
Podaci o tranzitu	17		
Traumatski događaji	22		
Mentalno zdravlje tražilaca azila	26		
Klinička slika tražilaca azila u Srbiji	29		
Trgovina ljudima	30		
Prilog 1.1	31		
Prilog 1.2	55		
Prilog 1.3	67		
Psihološke karakteristike tražilaca azila iz Sirije	72		
Karakteristike sirijskog poduzorka	73		
Podaci o tranzitu za tražioce azila iz Sirije	73		
Traumatski događaji i mentalno zdravlje tražilaca azila iz Sirije	75		
Klinička slika tražilaca azila iz Sirije	76		
Prilog 2.1	79		
Prilog 2.2	82		
Preporuke i preporučeni instrumenti za rad sa tražiocima azila	88		
Preporuke za rad sa tražiocima azila	90		
Specifičnost uslova rada sa tražiocima azila	90		
Neposredni kontakt sa tražiocima azila	91		
Neverbalna komunikacija	91		
Predstavljanje i početak ispitivanja	91		
		Jezička barijera	92
		Kulturološke razlike	92
		Psihološke potrebe i tegobe tražilaca azila	93
		Poštovanje razlika u odgovoru na traumu i stres	100
		Šta raditi ako se prepozna rizik	100
		Kraj kontakta	100
		I pomagači su ljudi	101
		Šta se može očekivati	101
		Šta to znači i kako se izboriti	101
		Kako to sprečiti	101
		Trgovina ljudima	103
		Preporučeni instrumenti za rad sa tražiocima azila	105
		Prvi kontakt i identifikovanje ugroženih pojedinaca	106
		Dubinska eksploracija psihološkog stanja	108
		Prilog 3.1.	110
		Skraćena lista simptoma PTSP-a, depresivnosti i anksioznosti	110
		Računanje skorova	111
		Prilog 3.2.	112
		Skraćena lista traumatskih događaja	112
		Računanje skorova	112
		Literatura	116

Stavovi izneti u ovoj publikaciji su stavovi autora i ne odražavaju nužno i stavove Visokog komesarijata UN za izbeglice

REZULTATI ISTRAŽIVANJA PSIHOLOŠKIH KARAKTERISTIKA
TRAŽILACA AZILA U SRBIJI

Psihološke karakteristike tražilaca azila u Srbiji

Opis istraživanja

Istraživanje o psihološkim karakteristikama tražilaca azila u Srbiji sprovedeno je u periodu između februara i avgusta 2014. godine u pet centara za azil u Srbiji: Banji Koviljači, Bogovađi, Obrenovcu, Sjenici i Tutinu. Ukupno je ispitano 226 tražilaca azila, a na Grafikonu 1 prikazan je raspored ispitanika po centrima za azil. Neravnomerna distribucija tražilaca azila po centrima za azil posledica je, s jedne strane, različitih smeštajnih kapaciteta samih centara za azil, a, s druge strane, potreba korisnika centara za azil za redovnim posetama psihologa u datom periodu. Istraživanje je sprovedeno prilikom redovnih poseta terenu, a učešće ispitanika – tražilaca azila bilo je dobrovoljno.

Pre početka istraživanja, svi ispitanici su dali informisanu saglasnost. Psihološkinje su na terenu sa ispitanicima vodile individualne razgovore i svi ispitanici su intervjuisani u okviru centara za azil u koje su smešteni. Za intervju sa ispitanicima koji nisu govorili engleski jezik korišćene su i usluge prevodilaca. Intervju je sa svakim

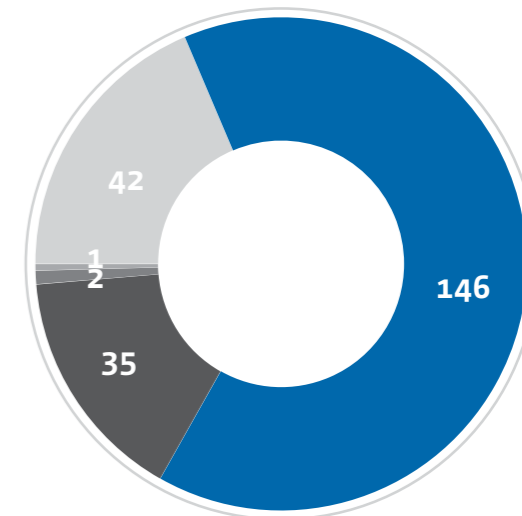
ispitanikom prosečno trajao oko jednog sata i trideset minuta.

U cilju prikupljanja sveobuhvatnih informacija o tražiocima azila u Srbiji, njihovim prethodnim traumatskim iskustvima, kao i mentalnom zdravlju, zadati su sledeći instrumenti (u Prilogu 1.1 dati u celosti).

- Upitnik sa nizom pitanja kojima se stiču osnovni podaci o ispitanicima, zemlji porekla tražilaca azila, tranzitu do Srbije i boravku u Srbiji.
- Upitnik kojim se dobijaju informacije o azilnom sistemu u Srbiji: kontaktu sa predstavnicima Kancelarije za azil, pravnoj podršci, uslovima smeštaja u azilnim centrima, i mnoge druge.
- Instrument za procenu traumatskih događaja u tranzitu i u Srbiji konstruisali su autori za potrebe istraživanja

Grafikon 1.
Broj ispitanih
tražilaca azila po
azilnim centrima

Bogovađa	146
Obrenovac	35
Sjenica	2
Tutin	1
Banja Koviljača	42

ja i taj instrument čini lista traumatskih događaja koje su ispitanici potencijalno mogli doživjeti u Srbiji i/ili u zemljama tranzita (50 pitanja). Konačna lista traumatskih događaja dobijena je na osnovu razgovora u okviru fokus grupa i u individualnim intervjuima sa ispitanicima, kao i analizom karakteristika azilnog sistema u Srbiji, smeštaja u centrima za azil i samog tranzita, o čemu će više reči biti u narednom odeljku.

- Harvardov upitnik o traumama (Harvard Trauma Questionnaire – HTQ)¹ predstavlja instrument koji se sastoji od četiri dela – prvi deo odnosi se na traumatske događaje (broj pitanja varira u zavisnosti od verzije), drugi deo čini kvalitativni izveštaj o najgorem događaju koji je ispitanik doživeo (dva pitanja), trećim delom se ispituju povrede glave (šest pitanja), dok je četvrti deo namenjen procenjivanju posttraumatskog stresnog poremećaja (PTSP) i samoprocene funkcionisanja ispitanika (ukupno 40 pitanja). Za ovo istraživanje relevantni su pre svega prvi i četvrti deo Harvardovog upitnika o traumama. Drugi, treći i četvrti deo instrumenta preuzeti su u izvornom obliku, dok su pitanja koja se odnose na traumatske događaje u zemlji porekla ispitanika (prvi deo), po preporuci samih autora instrumenta, adaptirana za upotrebu sa tražiocima azila u Srbiji. Adaptacija je urađena prema razgovorima u okviru fokus grupa i prema odgovorima iz individualnih intervju sa tražiocima azila i rezultirala je konačnom listom od 63 traumatska događaja.
- Hopkinsova ček lista simptoma (Hopkins Symptom

Check List – HSCL)² jeste instrument koji ima ukupno 25 stavki podeljenih u dve supskale – prvih 10 stavki namenjeno je proceni anksioznosti, dok se drugih 15 odnose na depresivnost ispitanika.

- Bekov inventar depresije (Beck Depression Inventory – BDI)³ sadrži 21 tvrdnju na osnovu kojih se procenjuje stepen depresivnosti ispitanika.

Na samom kraju intervju ispitanicima su postavljena i sledeća pitanja o evaluaciji samog ispitivanja – Da li vam je bio naporan, mučan ili besmislen ovaj razgovor, Da li mislite da vam je ovaj razgovor koristio i na koji način, Da li su vam bila jasna pitanja i Da li imate neki komentar ili sugestiju. Pokazalo se da je, uprkos dugom trajanju intervju, veoma malom broju tražilaca azila ispitivanje bilo naporno, a gotovo svi navode da je celo iskustvo bilo pozitivno, jer im je bilo korisno da sa nekim porazgovaraju o svojim problemima, te je intervju na njihov delovao rasterećujuće. Pitanja u kojima se pominju traumatski događaji za većinu tražilaca azila nisu delovala traumatski sama po sebi, već naprotiv pomogla su im da shvate da se takvi događaji dešavaju i drugim ljudima i da nisu jedini koji su preživeli strahote rata i izbeglištva. Ovako pozitivno mišljenje tražilaca azila o postupku istraživanja je izuzetno važno, jer pored sticanja informacija o psihološkim karakteristikama ove populacije, prioritet istraživanja sa ugroženim populacijama mora biti i poboljšanje njihovog mentalnog zdravlja. Istraživači stoga moraju u svakom trenutku imati na umu činjenicu da je reč o visokotraumatizovanoj grupi ljudi kojoj je potrebno pristupiti na senzitiv, prihvatajući način.

1 Mollica, R. F., McDonald, L. S., Massagli, M. P., & Silove, D. M. (2004). *Measuring trauma, measuring torture. Instructions and Guidance on the utilization of the Harvard Program in Refugee Trauma's Versions of The Hopkins Symptom Checklist-25 (HSCL-25) & The Harvard Trauma Questionnaire (HTQ)*. Cambridge, MA: Harvard Program in Refugee Trauma.

2 Ibid.

3 Beck, A. T., Steer, R. A., & Brown, G. K. (1996). *Manual for the Beck Depression Inventory-II*. San Antonio, TX: Psychological Corporation.

Konstrukcija i kulturološka adaptacija instrumenata

U periodu od 20. februara do 24. marta 2014. godine odvijao se rad sa tražiocima azila u Srbiji u 16 fokus grupa. Ispitivanja su sprovedena u centrima za azil u Bogovađi, Obrenovcu i Banji Koviljači i rad sa svakom od fokus grupa trajao je između 60 i 90 minuta. Fokus grupe je činilo od dva do devet ispitanika. Dodatno, sa jednom ispitanicom je urađen individualni intervju jer je u tom trenutku ona bila jedina žena u centru za azil. O cilju istraživanja su bili informisani svi ispitanici i pristali su da učestvuju u fokus grupama. Fokus grupe su vodile dve psihološkinje, a sa ispitanicima koji nisu govorili engleski jezik korišćene su i usluge prevodilaca.

Kriterijumi podele ispitanika u fokus grupe bili su pol i zemlja porekla. Na osnovu zemlje porekla, ispitanici su bili raspoređeni u tri grupe – tražioci azila iz Sirije, tražioci azila iz Avganistana i tražioci azila iz drugih zemalja arapskog govornog područja u koje spadaju Eritreja, Somalija, Sudan, Alžir, Tunis, Gana, Nigerija i druge. Podela je nastala na osnovu zastupljenosti tražilaca azila iz nabrojanih zemalja u centrima za azil u Srbiji, kao i na osnovu specifičnosti situacije u navedenim zemljama, koja se u najvećoj meri odnosi na trenutno prisustvo/odsustvo rata, ali i na građanske nemire i političku nestabilnost.

Ispitivanja u okviru fokus grupa sprovedena su u dve faze. U prvoj fazi je trebalo prikupiti što više informacija u vezi sa traumatskim događajima specifičnim za zemlje porekla učesnika, zemlje tranzita i za Srbiju. Na osnovu informacija dobijenih u toj fazi, pristupilo se izmenama Harvardovog upitnika o traumatskim događajima, nakon čega je sle-

UNHCR / Alfredo D'Amato / 4.7.2014.

dila druga faza koja je podrazumevala prolazak kroz celu novoformiranu listu traumatskih događaja i dobijanje sugestija ispitanika u vezi sa sadržajem i formulacijom. U Tabeli 1 prikazan je raspored ispitanika po fokus grupama i fazama.

Na osnovu informacija sakupljenih u prvoj fazi ispitivanja fokus grupa pristupilo se izmenama liste traumatskih događaja koja je dobijena analizom postojećih verzija Harvardovog upitnika o traumama. Stavke koje su ispitanici prepoznavali kao karakteristične za svoju zemlju porekla zadržane su u izvornom obliku, stavke koje su se u nekoj meri razlikovale od iskustava ispitanika modifikovane su tako da više odgovaraju situaciji u njihovim zemljama porekla, dok su stavke za koje su ispitanici navodili da se ne dešavaju u njihovoj zemlji porekla isključene iz upitnika. Pored toga, sastavljen je i spisak dodatnih traumatskih događaja koji su karakteristični za njihove zemlje porekla, a koji nisu postojali u dosadašnjim verzijama Harvardovog upitnika o traumatskim događajima.

Podaci koji su dobijeni prilikom ispitivanja u okviru fokus grupa pokazali su da ne postoje značajne razlike u traumatskim događajima u vezi sa zemljama porekla između tražilaca azila iz Sirije, Avganistana i drugih arapskih zemalja. I muškarci i žene su osim toga navodili iste traumatske događaje koji su u vezi sa zemljama porekla. U skladu sa tim sačinjena je jedinstvena lista traumatskih događaja za sve tražioce azila u Srbiji. Konačna lista ima ukupno 64 stavke.

Konstruisan je i poseban upitnik na osnovu informacija dobijenih prilikom ispitivanja u okviru fokus grupa koji se odnosi na traumatska iskustva u vezi sa Srbijom, kao i sa traumatskim događajima u vezi sa tranzitom. Upitnik sadrži pitanja koja omogućuju da se napravi uvid u položaj tražilaca azila u Srbiji i pitanja koja se odnose na različita traumatska iskustva, kako u Srbiji, tako i u zemljama tranzita. Najčešće teme o kojima su tražioci azila govorili jesu iskustva koja su u vezi sa krijumčarima, policijom, zatvorima, deportacijom i lokalnim stanovništvom.

Tabela 1.
Broj ispitanika i fokus grupa po polu, zemlji porekla i fazi

	Faza 1				Faza 2				Ukupno ispitanika
	Muški pol		Ženski pol		Muški pol		Ženski pol		
	Broj grupa	Broj ispitanika	Broj grupa	Broj ispitanika	Broj grupa	Broj ispitanika	Broj grupa	Broj ispitanika	
Sirija	2	15	1	4	2	11	1	5	35
Avganistan	2	5	1	2	1	4	1	1	12
Druge zemlje	1	9	1	6	2	12	1	4	31
Ukupno ispitanika			41			37			78

Karakteristike uzorka – ko su tražioci azila u Srbiji

Tražioci azila u Srbiji većinski predstavljaju mušku populaciju – u uzorku se našlo čak 88 procenata muškaraca, što dobro odslikava stanje na terenu. Prosečan uzrast tražilaca azila jeste 27 godina za muškarce (od 18 do 59) i 31 godina za žene (od 18 do 61 godine). U Tabeli 2 prikazana je polna i uzrasna struktura uzorka.

U pogledu zemlje porekla, skoro polovina tražilaca azila potiče iz Sirije, po brojnosti slede Somalija

i Avganistan, dok su druge zemlje (Eritreja, Sudan, Alžir, Irak, Iran, Nigerija, Pakistan, Gana, Bangladeš, Egipat, Palestina i Etiopija) zastupljene sa manje od pet procenata ispitanika, te će stoga u daljoj analizi biti razmatrane zajedno. Na Grafikonu 2 može se videti raspodela tražilaca azila po zemlji porekla.

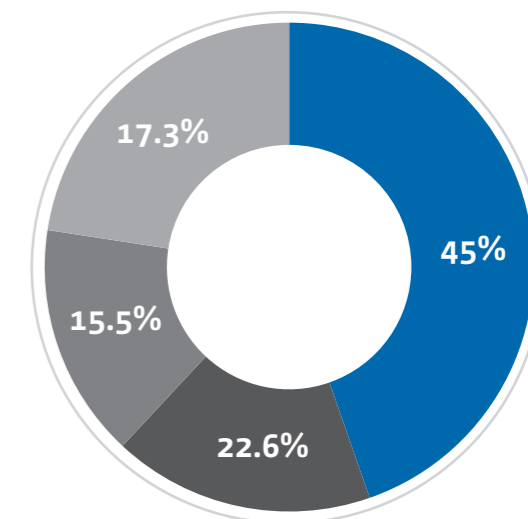
Prema svom etničkom poreklu, tražioci azila predstavljaju veoma heterogenu grupu – u uzorku je bilo pripadnika čak 40 različitih etničkih grupa. Najbrojniji

Tabela 2.
Uzrasna struktura uzorka ispitanih tražilaca azila – broj ispitanika

Uzrast u godinama	0–6	7–14	15–21	22–59	60+	Ukupno
Muškarci	/	/	56	143	/	199
Žene	/	/	4	22	1	27
Ukupno	/	/	60	165	1	226

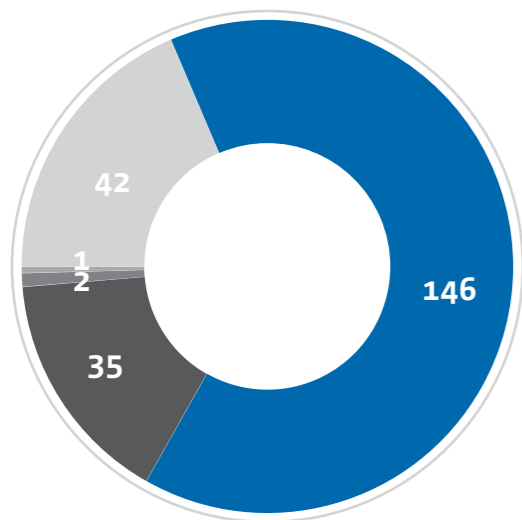
Grafikon 2.
Raspodela tražilaca azila prema zemlji porekla

Sirija	44.7%
Druge zemlje	22.6%
Avganistan	15.5%
Somalija	17.3%

ju etničku grupu čine Arapi, više od polovine uzorka, a zatim, po brojnosti, slede Tadžici, Hazari, Paštuni, Somalijci, Kurdi i Tigrejci. Na Grafikonu 3 prikazan je tačan procenat etničkih grupa. Druge etničke grupe u uzorku su zastupljene u jednom procentu ispitanika ili manje, te će biti prikazane zajedno.

Skoro svi ispitani tražioci azila (94 procenta) jesu islamske veroispovesti. Od tog broja najviše ima sunita (73 procenta od ukupnog uzorka). Šiiti čine sedam procenata celokupnog uzorka, dok tražioci azila koji se izjašnjavaju samo kao muslimani čine 14 procenata. U uzorku, pravoslavaca ima nešto manje od tri procenta, dok su katolici, protestanti i ateisti zastupljeni sa po jednim procentom ispitanih tražilaca azila (po dve osobe). Može se primetiti i očekivana povezanost između zemlje porekla ispitanika i njihovog religioznog opredeljenja – procenat šiita je u Avganistanu veći nego u bilo kojoj drugoj zemlji. Ujedno, najviše šiita u uzorku upravo jeste iz Avganistana (81 procenat svih šiita).

Posmatrano na nivou celog uzorka, u dve trećine slučajeva, tražioci azila u Srbiji nisu oženjeni, dok oko trećina ispitanika jeste u braku. Samo jedan ispitanik je razveden, a u uzorku nije bilo udovica niti udovica, kao ni ispitanika koji su živeli u vanbračnim zajednicama. Zanimljivo je, međutim, primetiti da postoje značajne razlike za muškarce i žene kada je reč o bračnom statusu – muškarci su većinom neoženjeni, dok su žene uglavnom udate. Na Grafikonu 4 može se videti bračno stanje tražilaca azila po polu.

Prosečna starost ispitanika iznosi 27 godina, a polovina ispitanika mlađa je od 26 godina. Najmlađi ispitanik imao je 18 godina u trenutku ispitivanja, a najstariji ispitanik 61 godinu.

Obrazovanje tražilaca azila u Srbiji izraženo je brojem godina školovanja i u proseku iznosi 11 godina (od ispitanika bez ijedne godine formalnog obrazovanja, do ispitanika sa 20 godina školo-

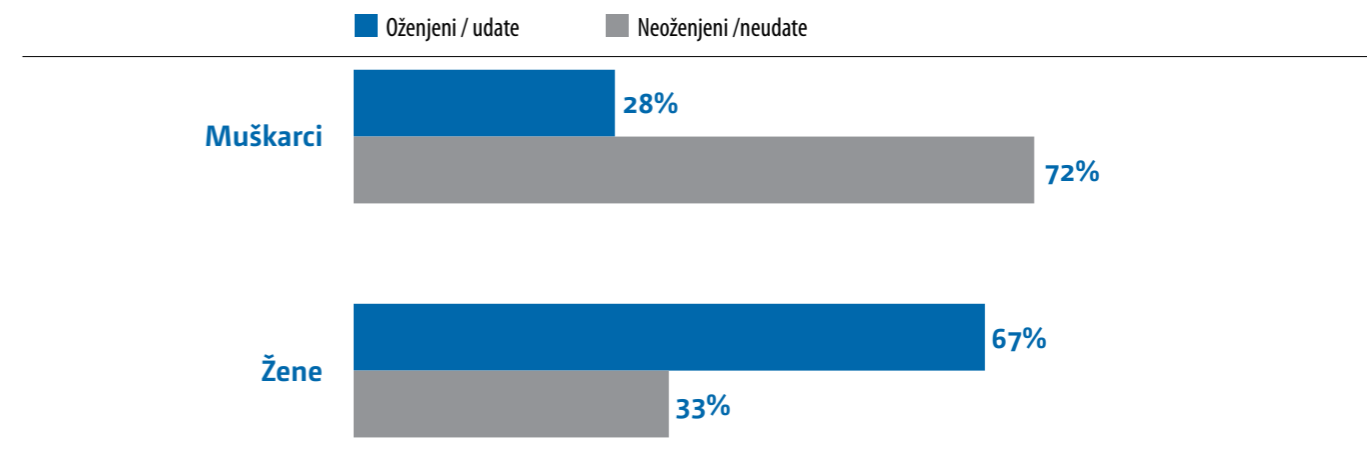
Bogovađa	146
Obrenovac	35
Sjenica	2
Tutin	1
Banja Koviljača	42

Grafikon 1.
Broj ispitanih tražilaca azila po azilnim centrima

vanja). Poredeći tražioce azila iz različitih zemalja porekla po nivou obrazovanja može se primetiti da su Sirijci najobrazovaniji, imajući u proseku 12,5 godina školovanja, dok se ispitanici preostalih zemalja međusobno ne razlikuju po broju godina školovanja. Trebalo bi naglasiti i to da između muškaraca i žena u uzorku nisu pronađene razlike u obrazovanju.

Zanimanja tražilaca azila veoma su međusobno različita i variraju od nekvalifikovanih radnika do visokostručnih zanimanja. Raznovrsnost u zanimanjima, međutim, važi samo za muški poduzorak ispitanika, dok je u ženskom poduzorku variranje daleko manje. Gotovo polovina ispitanica (48 procenata) jesu domaćice, a sa po 11 procenta zastupljene su prosvetne radnice i učenice/studentkinje. Imajući u vidu pomenuto nepostojanje obrazovnih razlika među polovima, ovaj nalaz dosta govori o društvenom položaju žena u zemljama porekla ispitanica.

UNHCR / Alfredo D'Amato / 4.7.2014.

Grafikon 4. Bračno stanje tražilaca azila po polu

Azilni sistem u Srbiji

Tražiocu azila, po dolasku na teritoriju Republike Srbije, u proseku čekaju pet dana na smeštaj u centar za azil. Polovina ispitanika u centar za azil biva smeštena u roku od dva dana, deo biva smešten u centar za azil bez čekanja, ali ima i onih koji čekaju i više od mesec dana (najduži period bilo je čekanje od dva meseca). Trebalo bi, međutim, naglasiti da je vreme čekanja bilo moguće izračunati samo za one tražioce azila koji su već primljeni u azilne centre, što daje osnov za pretpostavku da je, za većinu tražilaca azila, realno vreme čekanja na smeštaj još duže. Najviše tražilaca azila (91 procenat) to vreme provodi bez ikakvog alternativnog smeštaja, napolju, uglavnom u šumi, dok su tek poneki tražioci azila smešteni privatno (četiri procenata) ili imaju alternativni vid smeštaja (pet procenata).

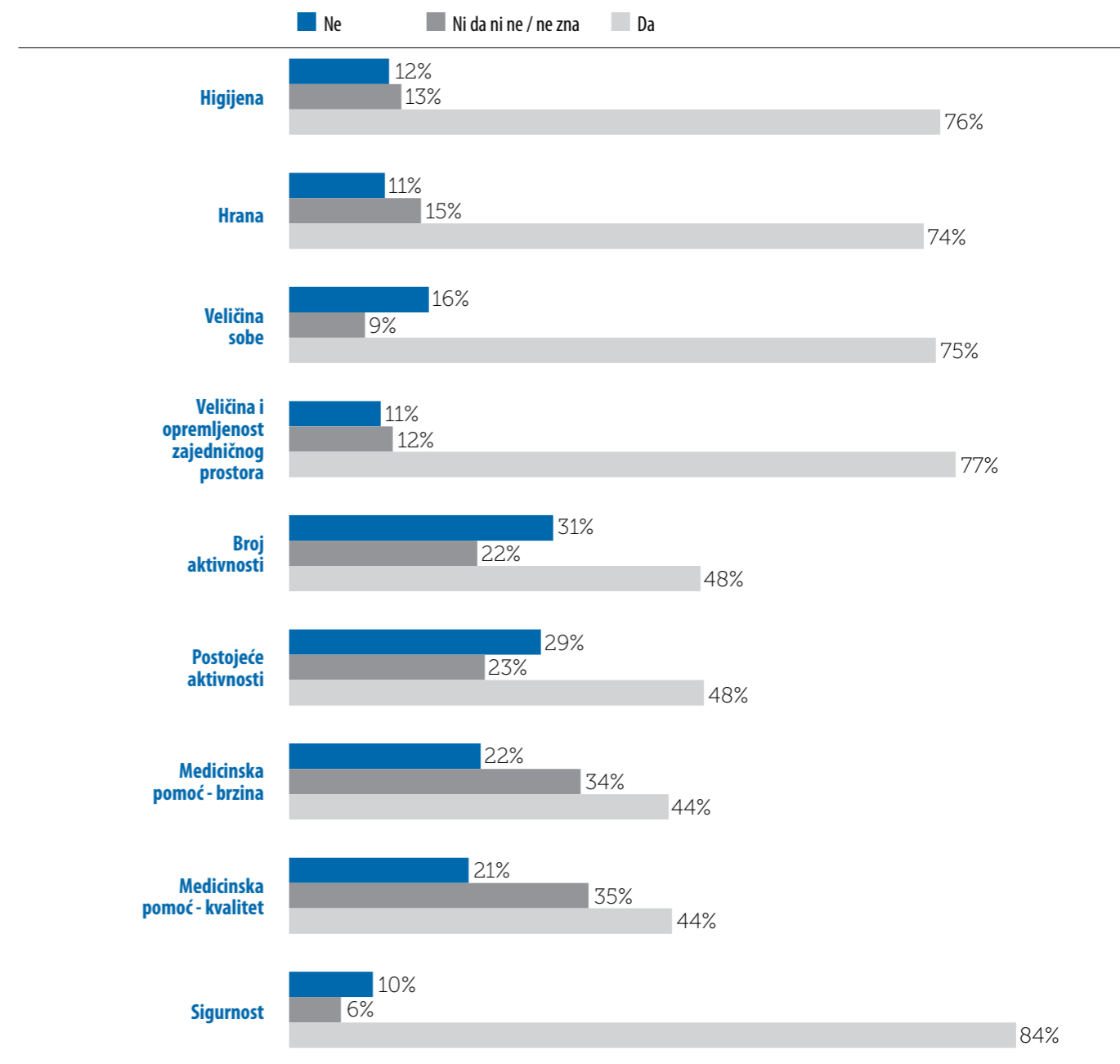
Više od polovine ispitanih tražilaca azila (54 procenata) izjavljuje da po prijemu u centar za azil nisu bili obavesteni o pravima i obavezama tražilaca azila, niti o azilnom postupku u Srbiji (76 procenata). U praksi, takve informacije tražiocima azila pružaju isključivo pravni zastupnici. Većina ispitanika (54 procenata) navodi, takođe, da po prijemu u centar za azil nisu bili upitani o tome da li imaju neke posebne potrebe (npr. da li putuju sa malim detetom, da li boluju od hroničnih ili akutnih bolesti).

Dobijanje lične karte predstavlja dodatni problem tražiocima azila. Samo 12 procenata ispitanika ima ličnu kartu. U proseku, na dobijanje lične karte čekali su 42 dana, mada ima i onih koji su čekali i po šest meseci (najduži period), kao i onih koji su ličnu kartu dobili bez čekanja (najkraći period). Polovina ispitanika na ličnu kartu čeka manje od 17 dana.

Približno tri četvrtine tražilaca azila zadovoljno je uslovima u azilnim centrima. Najmanje zadovoljstvo postoji u pogledu brzine i kvaliteta pružanja medicinske pomoći i broja i kvaliteta postojećih dodatnih aktivnosti, dok se u pogledu sigurnosti u centru za azil tražioci azila u najvećem procentu pozitivno izjašnjavaju. Pod postojećim aktivnostima podrazumevale su se sve aktivnosti koje tražiocima azila stoje na raspolaganju u azilnim centrima, kao što su psihološka pomoć, pravna pomoć, radionice za decu, kurs šivenja, kurs jezika i druge. Potrebno je napomenuti i to da povećan broj odgovora „ne znam“, prilikom procene brzine i kvaliteta pružanja medicinske pomoći, jeste posledica toga što većini tražilaca azila medicinska pomoć nije bila potrebna, te stoga mnogi od njih ne mogu adekvatno da je ocene. Na Grafikonu 5 može se videti u kojoj meri su tražioci azila zadovoljni različitim aspektima svog boravka u centrima za azil u Srbiji.

Približno tri četvrtine ispitanika navode da nisu imali negativna iskustva u centrima za azil, ali treba naglasiti i da oko četvrtina tražilaca azila na to pitanje odgovara potvrdno. Najčešća negativna iskustva jesu dugo čekanje na prijem u centar za azil, često u neadekvatnim uslovima, strah od premeštanja u drugi centar za azil ili čak strah od izbacivanja iz centra za azil, kao i neuvremenjena ili neadekvatna medicinska nega. Čest problem predstavljaju i krađe u samom centru za azil, počinjene uglavnom od drugih tražilaca azila, ali se pominje i korupcija i loše ponašanje uprave prema azilantima.

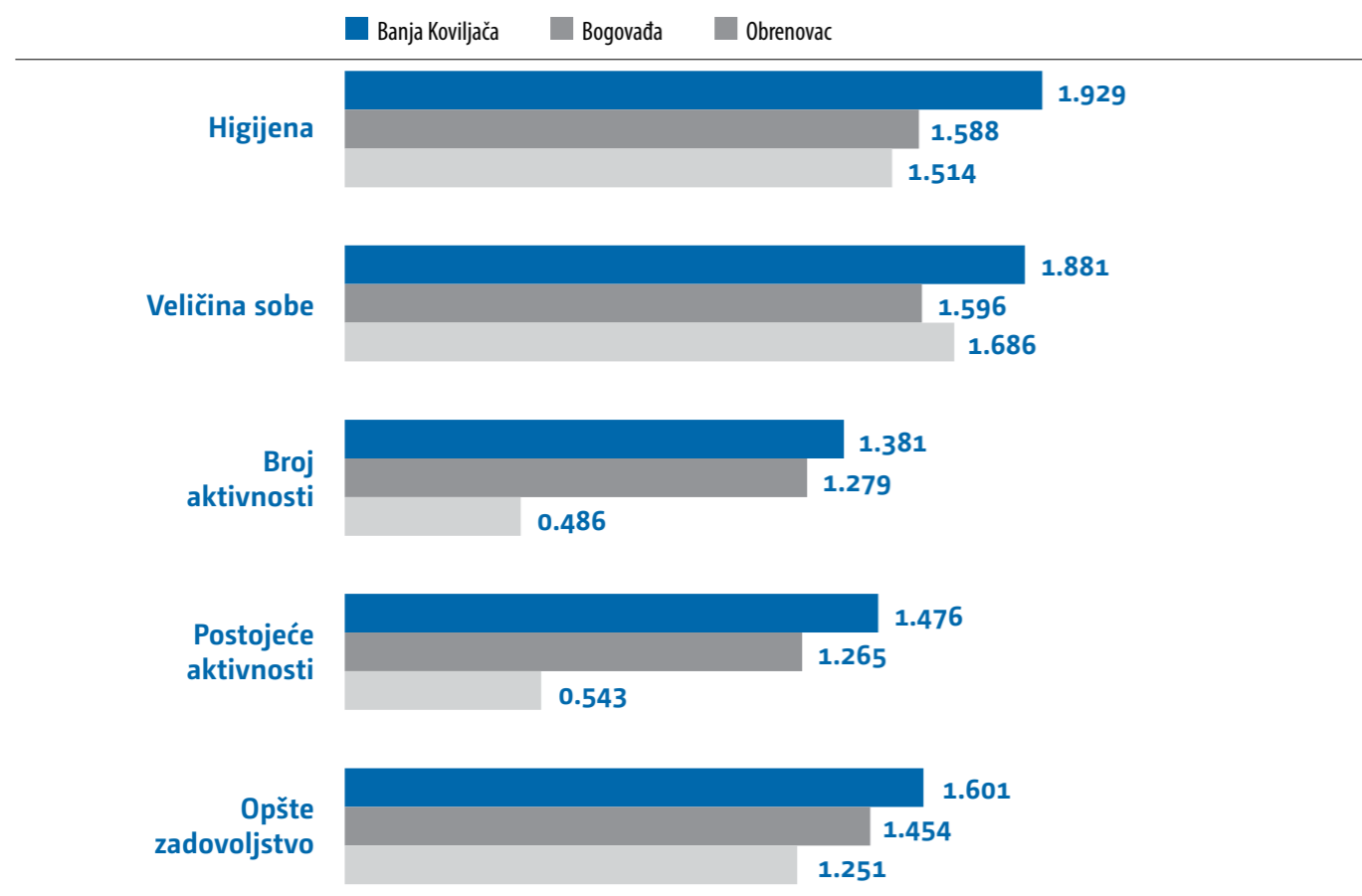
Azilanti iz različitih centara za azil nisu jednako zadovoljni uslovima u centrima u koje su smešteni,

Grafikon 5. Zadovoljstvo tražilaca azila u različitim aspektima boravka u centrima za azil u Srbiji

pri čemu najveće zadovoljstvo postoji za centar za azil Banja Koviljača, a najmanje za Obrenovac. S obzirom na to da je u Tutinu i Sjenici bilo ukupno troje ispitanih tražilaca azila, ti centri za azil su isključeni iz dalje analize. Pomenute razlike jesu primetne kada se posmatra ukupno zadovoljstvo ispitanika, ali i kada se razmatraju ocene higijene, broja dodatnih aktivnosti i postojećih aktivnosti u centrima. Jedino je u slučaju veličine i opremljenosti zajed-

ničkog prostora Bogovađa najlošije ocenjena, dok Banja Koviljača i u ovom slučaju dobija najpozitivnije ocene. Grafikon 6 daje prikaz zadovoljstva tražilaca azila u različitim centrima za azil za dimenzije za koje postoje značajne razlike. Vrednost dva (2) odgovara potpunom zadovoljstvu uslovima, dok vrednost nula (0) odgovara potpunom nezadovoljstvu uslova u centru za azil.

Grafikon 6. Prosečno zadovoljstvo tražilaca azila u centrima za azil

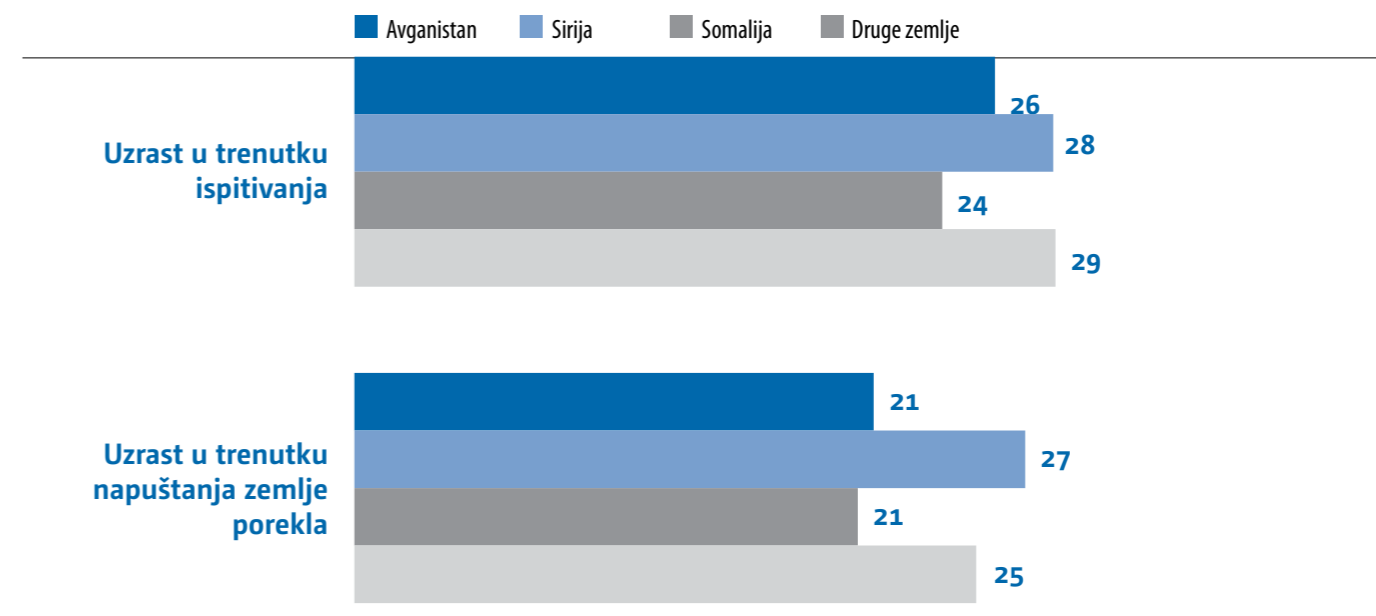
Podaci o tranzitu

Polovina tražilaca azila je u tranzitu provela više od 13 meseci. Najkraće vreme tranzita jeste mesec dana, ali tranzit može da traje i po nekoliko godina. Prosečan uzrast pri napuštanju zemlje porekla jeste 25 godina, pri čemu je najstariji ispitanik u trenutku napuštanja zemlje porekla imao 60, a najmlađi 11 godina.

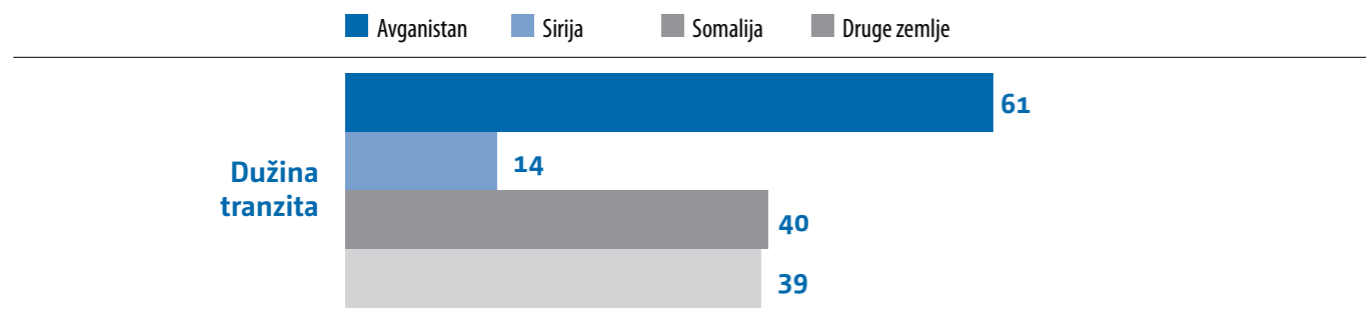
Posmatrano prema zemlji porekla tražilaca azila, dobijeni rezultati pokazuju da postoje razlike u pogledu starosti ispitanika, starosti pri napuštanju zemlje porekla, kao i dužine tranzita. Tražioci azila iz Somalije jesu mlađi od tražilaca azila iz drugih zemalja. U trenutku napuštanja zemlje porekla, najstariji su Sirijci a

najmlađi Avganistanci i Somalijci, dok u tranzitu najviše vremena provode Avganistanci, a najmanje Sirijci. Grafikon 7 prikazuje prosečni uzrast tražilaca azila u trenutku ispitivanja i u trenutku napuštanja zemlje porekla, a Grafikon 8 prosečnu dužinu tranzita za različite zemlje porekla.

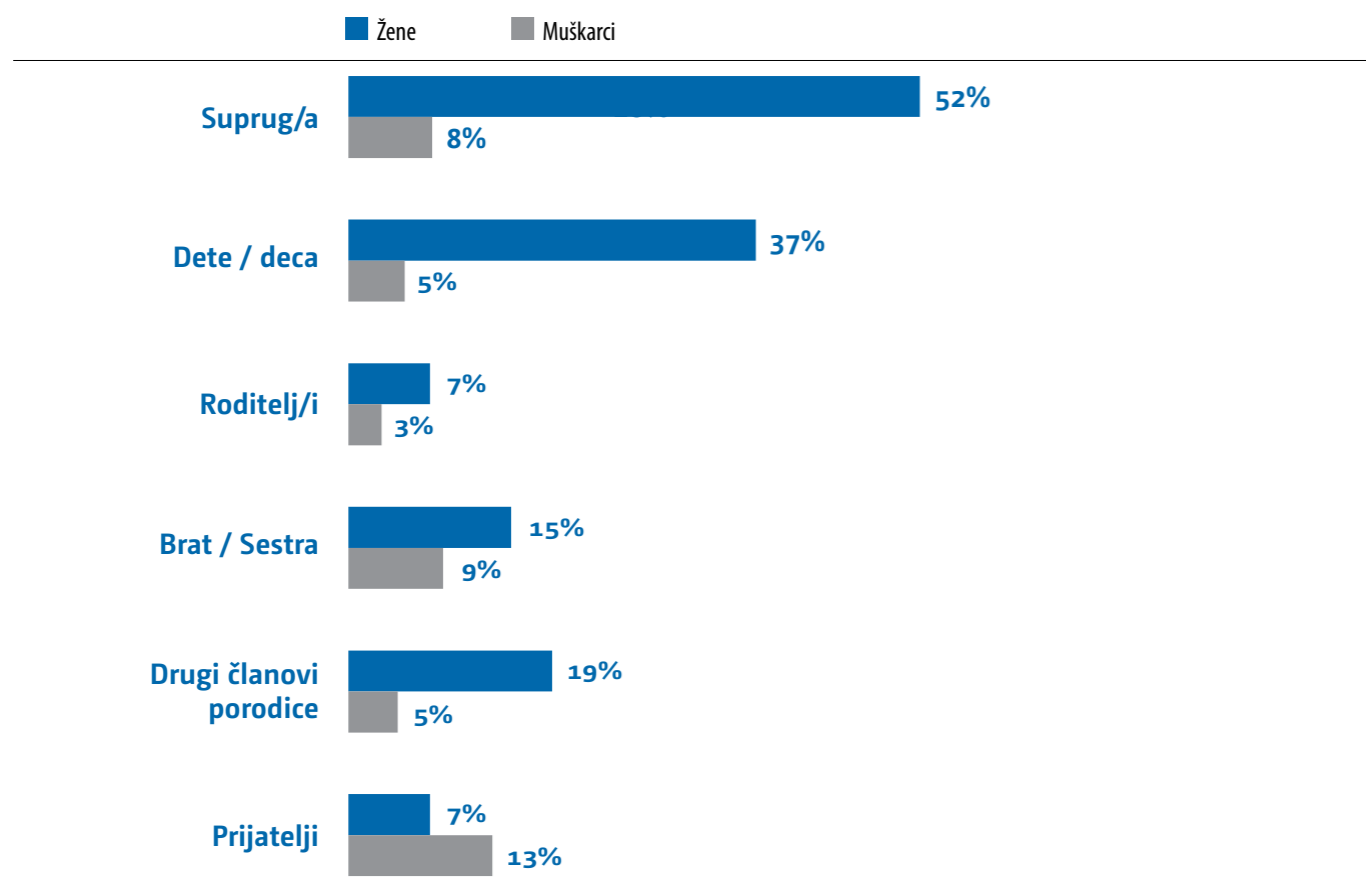
Nešto više od polovine ispitanika (56 procenata) putuju sami, pri čemu treba napomenuti da je među muškarcima taj procenat veći (63), dok žene gotovo isključivo putuju sa nekim (93 procenta), najčešće sa svojim suprugom (52 procenta), decom (37 procenta) ili drugim članovima porodice. Na Grafikonu 9

Grafikon 7. Prosečan uzrast u trenutku ispitivanja i u trenutku napuštanja zemlje, izražen u godinama po zemaljama porekla tražilaca azila

Grafikon 8. Prosečna dužina tranzita izražena u mesecima po zemljama porekla tražilaca azila

Grafikon 9. Procenat tražilaca azila koji putuju sa još nekom osobom po polu

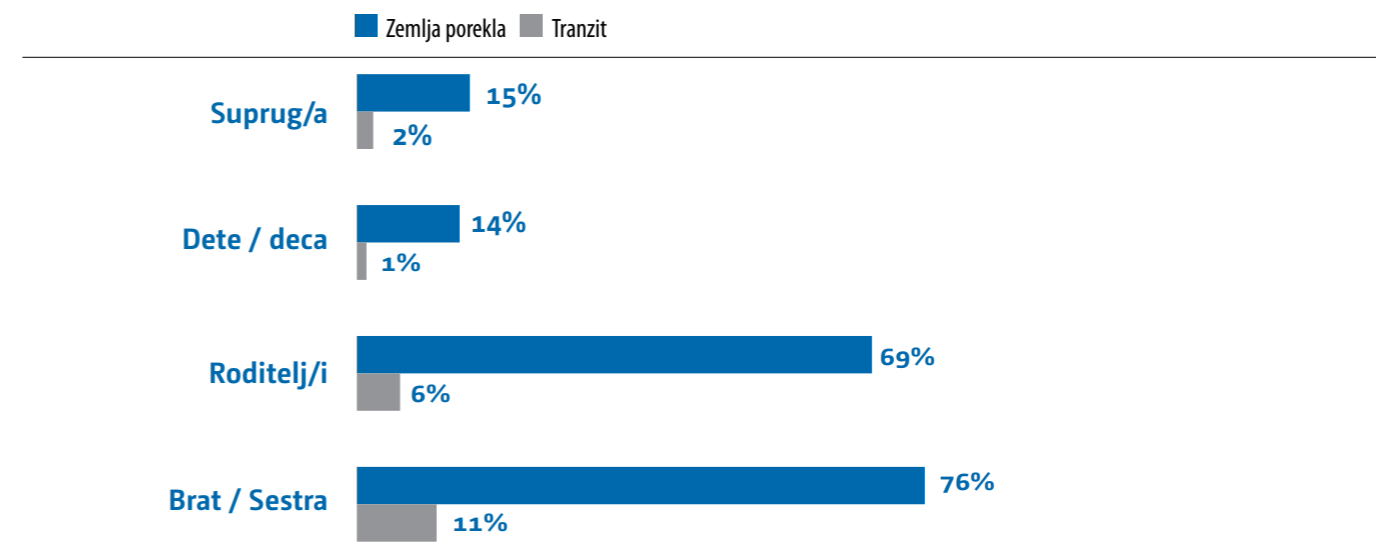
prikazan je procenat muškaraca i žena tražilaca azila koji putuju sa nekim.

Rezultati pokazuju da je najviše onih tražilaca azila koji i dalje imaju užu porodicu u zemlji porekla (87 procenata). U ovom slučaju, u poređenju sa ženama (67 procenata), muškarci jesu ti koji u većem procentu slučajeva i dalje imaju porodicu u zemlji porekla (89 procenata). Navedeni nalaz jeste u skladu sa pomenutom tendencijom da žene daleko ređe zemlju porekla napuštaju same nego što to čine muškarci.

U proseku, svaki osmi tražilac azila koji je došao do Republike Srbije, tokom tranzita jeste bio razdvojen od nekog člana svoje porodice. Članovi porodice koji su najčešće ostali u zemlji porekla, kao i od kojih su ispitanici bivali razdvojeni tokom tranzita, jesu roditelji i braća i sestre. Na Grafikonu 10 može se videti procenat tražilaca azila koji su ostavili porodicu u zemlji porekla i tokom tranzita.

Najviše tražilaca azila u Srbiju dolazi preko Turske, Grčke i Makedonije, a brojni su i oni koji kao zemlju tranzita navode i Iran, Albaniju, Crnu Goru, Siriju, Bugarsku, Pakistan i Libiju. Druge zemlje (Egipat, Mađarska, Sudan, Jemen, Kenija, Indija, Saudijska Arabija, Jordan, Ujedinjeni Arapski Emirati, Hrvatska, Nigerija, Uganda, Liban, Alžir, Čad i Etiopija) navode se kao tranzitne u manje od pet procenata slučajeva, te se može zaključiti da postoji „tipična putanja“ tražilaca azila od zemlje porekla do Srbije (Turska, Grčka, Makedonija), uz manja odstupanja od slučaja do slučaja. Na Grafikonu 11 prikazan je procenat tražilaca azila koji je tokom svog putovanja prošao kroz pomenute zemlje tranzita.

Više od 80 procenata tražilaca azila zna svoju zemlju destinacije, a samo tri procenta tražilaca azila navode da žele da ostanu u Srbiji. Ispitanici, kao osnovne razloge zbog kojih se ne odlučuju za ostanak u Srbiji, navode da su čuli da procedura dobijanja azila veoma

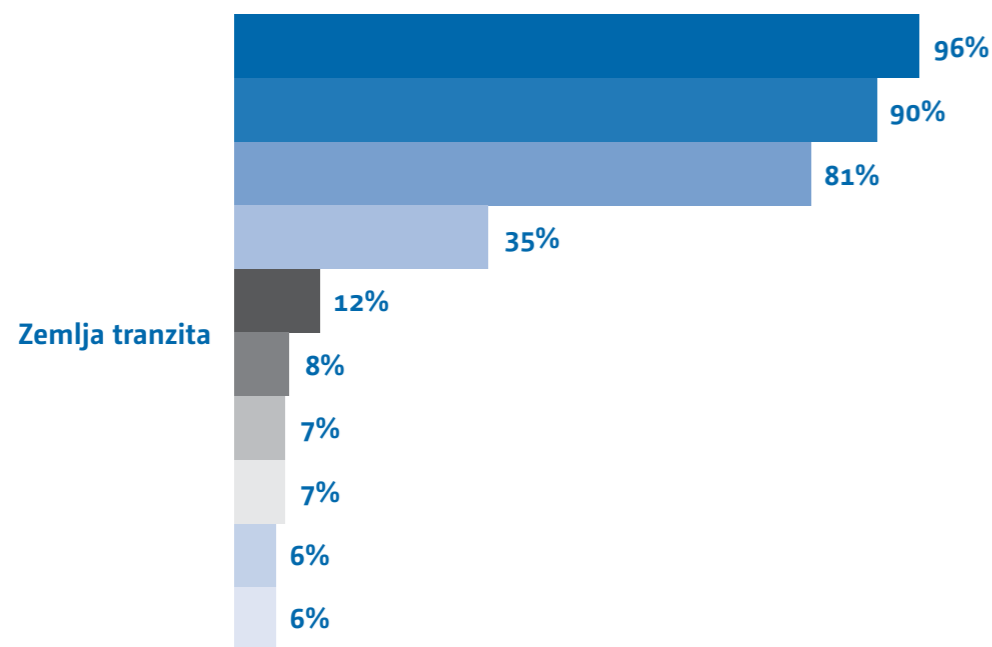
Grafikon 10. Procenat tražilaca azila koji su ostavili porodicu u zemlji porekla i tokom tranzita

dugo traje, a da je rešenje uglavnom negativno, zatim da je status izbeglica u Srbiji loš, kao i da je zemlja siromašna i da su životni uslovi generalno loši. Za tražioce azila najpoželjnije zemlje jesu Nemačka, Švedska, Austrija, Norveška i Britanija i one predstavljaju konačne destinacije većine ispitanika. Na Grafikonu 12(21) prikazani su procenti u kojima tražioci azila navode pomenute i druge zemlje kao svoje željene destinacije. Zemlje koje su pomenute u jednom procentu slučajeva ili manje (Švajcarska, Belgija, Kanada i Španija) grupisane su i prikazane zajedno Svetlo sivom bojom označen je procenat tražilaca azila koji se izjasnio da ne zna svoju zemlju destinacije.

Nešto manje od polovine ispitanika ima nekoga u željenoj zemlji destinacije (45 procenata), od čega približno po jednu trećinu čine uža porodica, šira rodbina i prijatelji. Oko tri četvrtine tražilaca azila ima izvor prihoda, ušteđevinu, odnosno nekoga ko im šalje novac (73 procenta). I u tom pogledu se mogu primetiti razlike između tražilaca azila iz različitih zemalja porekla. Avganistanci, na primer, većinom nemaju nikakav izvor prihoda (65 procenata), za razliku od Sirijaca i Somalijaca koji su u boljem finansijskom položaju (preko 80 procenata ima izvor prihoda).

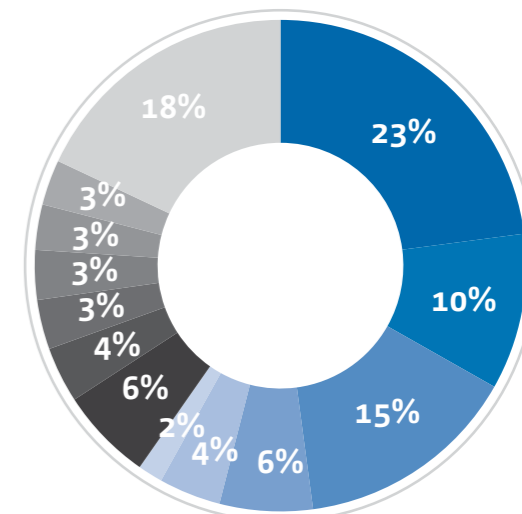
■ Turska ■ Grčka ■ Makedonija ■ Iran ■ Albanija ■ Crna Gora ■ Bugarska ■ Sirija ■ Pakistan ■ Libija

Grafikon 11. Procenat tražilaca azila koji tokom tranzita do Srbije prolazi kroz navedene zemlje

Grafikon 12. Željene zemlje konačne destinacije za tražioce azila

Nemačka	23%
Austrija	10%
Švedska	15%
Norveška	6%
Danska	4%
Finska	2%
Velika Britanija	6%
Francuska	4%
Holandija	3%
Italija	3%
Srbija	3%
Druge zemlje	3%
Nepoznata destinacija	18%

Traumatski događaji

Instrumentom koji je sačinjen upravo za ovu svrhu ispitani su traumatski događaji u Srbiji i tokom tranzita, dok su traumatski događaji u zemlji porekla ispitani listom traumatskih događaja Harvardovog upitnika o traumama adaptiranim za rad sa tražiocima azila u Srbiji.

Rezultati pokazuju da broj traumatskih događaja koje tražioci azila doživljavaju u Srbiji jeste mali. Od mogućih 49 traumatskih događaja, tražioci azila navode da su u proseku iskusili četiri (minimalno nijedan, a 24 maksimalno). Relativna učestalost javljanja svih traumatskih događaja navedena je u celosti u Prilogu 1.2, a na ovom mestu su izdvojeni traumatski događaji čija je učestalost najveća. Tražiocima azila se u Srbiji najčešće dešavalo da nemaju gde da se sklone (u 37 procenata slučajeva), da im policija uskraćuje relevantne informacije (37 procenata slučajeva), da nemaju hranu ili vodu (28 procenata), da se izgube (27 procenata) ili da ih krijumčar ne ostavi na dogovorenom mestu (22 procenta).

Traumatski događaji koje tražioci azila iskuse tokom tranzita znatno su brojniji – u proseku 12 od mogućih 49 (minimalno nijedan, 31 maksimalno). Tabela sa učestalošću svih pojedinačnih traumatskih događaja u zemljama tranzita može se pogledati u Prilogu 1.2, a tražiocima azila se u zemljama tranzita najčešće dešavalo, kao i u Srbiji, da nemaju hranu ili vodu (69 procenata), da nemaju gde da se sklone (67 procenata), da se izgube (58 procenata), da im policija uskraćuje informacije na koje po zakonu imaju pravo (56 procenata), a takođe i da krijumčar traži dodatni novac za svoje usluge (51 procent). Česti slučajevi jesu i boravak u zatvoru ili pritvoru (56 procenata),

izostanak pravne pomoći (41 procent) i informisanja o trajanju zatvorske kazne (45 procenata), diskriminacija koju pokazuje lokalno stanovništvo (44 procenta), psihološko nasilje koje doživljavaju od policije (43 procenta), zahtevi krijumčara da vrbuju druge kako bi oni sami koristili usluge tog krijumčara (39 procenata), deportacija (38 procenata) i drugi traumatski događaji.

Na osnovu dobijenih rezultata traumatske događaje u zemljama tranzita i u Srbiji moguće je grupisati u šest osnovnih kategorija – opšti traumatski događaji (npr. nemanje hrane i vode, skloništa), traumatski događaji koji su u vezi sa krijumčarima (npr. traženje dodatnog novca, zahtev za vrbovanjem), traumatski događaji koji su u vezi sa iskustvima sa policijom (npr. uskraćivanje informacija, nasilje policije), traumatski događaji koji su u vezi sa zatvorom/pritvorom (npr. nehumani uslovi, uskraćivanje informacija, uskraćivanje pravne pomoći), traumatski događaji u vezi sa deportacijom (npr. nasilje, životna ugroženost, uskraćivanje informacija) i traumatski događaji koji su u vezi sa lokalnim stanovništvom (npr. diskriminacija, nasilje). U Tabeli 3 prikazani su procenti tražilaca azila koji su doživeli barem jedan traumatski događaj u svakoj od pomenutih kategorija i to u Srbiji, zemljama tranzita posmatranim zajedno i pojedinačnim zemljama tranzita iz regiona. Prikazani procenti se odnose samo na one tražioce azila koji su prošli kroz date zemlje u svom tranzitu. Potrebno je imati u vidu da postoji znatna razlika u broju tražilaca azila koji su prošli kroz različite zemlje tokom svog tranzita. Stoga se procenti dobijeni za Srbiju, Grčku, Makedoniju, Tursku i tranzit generalno mogu smatrati pouzdanim od procenata dobijenih za Albaniju, Crnu Goru, Bugarsku, Mađarsku i naročito Hrvatsku.

Tabela 3.
Procenti
doživljenih
kategorija
traumatskih
događaja
u Srbiji i
zemljama
tranzita

Kategorija traumatskih događaja	Zemlja										
	SRB	TRZ	GR	MK	AL	CG	TU	BU	MĐ	HR	
Opšti	%	54%	92%	49%	82%	22%	59%	26%	50%	0%	0%
	N	122	208	99	149	6	10	56	8	0	0
Krijumčari	%	68%	92%	88%	86%	56%	71%	79%	69%	50%	0%
	N	154	208	179	157	15	12	171	11	4	0
Policija	%	42%	64%	49%	28%	19%	59%	10%	75%	25%	33%
	N	95	145	99	51	5	10	22	12	2	1
Zatvor/pritvor	%	12%	56%	40%	15%	19%	0%	13%	56%	25%	33%
	N	27	127	81	27	5	0	28	9	2	1
Deportacija	%	20%	39%	14%	25%	22%	35%	5%	25%	63%	100%
	N	45	88	28	46	6	6	11	4	5	3
Lokalno stanovništvo	%	13%	55%	42%	16%	15%	12%	7%	38%	0%	0%
	N	29	124	85	29	4	2	15	6	0	1
Ukupno ispitanika		226	226	203	182	27	17	216	16	8	3

* N – broj ispitanika, TRZ – tranzit ukupno (traumatski događaji za sve zemlje tranzita zajedno), GR – Grčka, MK – Makedonija, AL – Albanija, CG – Crna Gora, TU – Turska, BU – Bugarska, MĐ – Mađarska, HR – Hrvatska

Može se zaključiti, već na osnovu letimičnog pregleda Tabele 3, da je procenat doživljenih traumatskih događaja u Srbiji značajno niži od procenta doživljenih traumatskih događaja u tranzitu. Od zemalja tranzita iz regiona, najveći jeste procenat traumatskih događaja koje tražioci azila doživljavaju u Makedoniji, Grčkoj i Turskoj. Prvenstveno, to se odnosi na trau-

matska iskustva sa krijumčarima, kao i na negativna iskustva sa policijom. Potrebno je, takođe, naglasiti i da je odnos lokalnog stanovništva prema tražiocima azila posebno problematičan u Grčkoj, dok je deportacija istaknut problem u Makedoniji. U Srbiji se ipak može primetiti sličan procenat traumatskih događaja po kategorijama kao i u zemljama regiona, s tim što

UNHCR / Shawn Baldwin / 14.6.2014

se kao pozitivan aspekt može izdvojiti odnos lokalnog stanovništva prema tražiocima azila za koji se može zaključiti da je generalno pozitivniji nego u drugim zemljama. Najproblematicniji događaji koje su tražioci azila doživeli u Srbiji bili su u vezi sa kriminalcima, sa policijom i opšti traumatski događaji.

Na ovom mestu posebno će biti napravljen osvrt na deportaciju tražilaca azila, budući da se ta tema tokom intervjua izdvojila kao posebno važna i stresna za same ispitanike. Tražioci azila (20 procenata) navode da su u Srbiji doživeli deportaciju – oko dve trećine jedanput, dok je trećina depor-

тованих tražilaca azila bila deportovana nekoliko puta, čak i do pet puta, kako navodi dvoje tražilaca azila. Zemlja u koju su bili deportovani u gotovo svim slučajevima jeste Makedonija, dva tražioca azila su bila deportovana u Bugarsku i jedan u Crnu Goru. Samo 29 procenata tražilaca azila izjavljuje da su u datim situacijama dobili zvanični dokument o deportaciji.

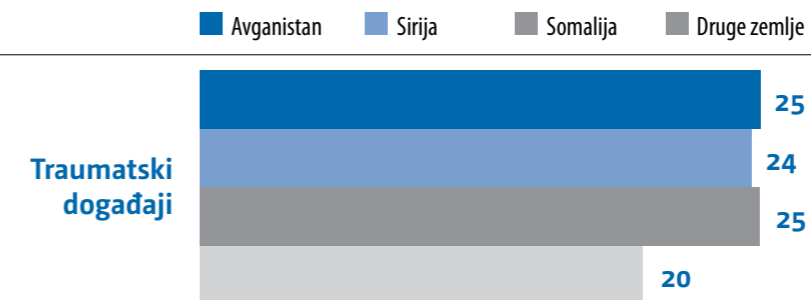
Deportaciju je tokom tranzita, pre ulaska u Srbiju, doživelo 39 procenata tražilaca azila. Najčešće su bili deportovani iz Makedonije (44 procenta od svih tražilaca azila koji su doživeli deportaciju u zemlja-

ma tranzita), Grčke (20), Mađarske (18), Turske (8) i Albanije (7 procenata). I u ovom slučaju, oko dve trećine tražilaca azila doživelo je deportaciju samo jednom, dok je preostala trećina bila deportovana više puta, pojedinci i više od 20 puta. Zemlje u koje su tražioci azila najčešće bili deportovani iz drugih zemalja tranzita jesu Grčka (49 procenata), Turska (25), Makedonija (8), Albanija (6) i Srbija (14 procenata). Prilikom deportacije u zemljama tranzita zvanični dokument o deportaciji dobilo je 33 procenta ispitanih tražilaca azila.

Najveći broj traumatskih događaja doživljen je ipak u zemlji porekla, i to su u proseku 23 traumatska događaja od mogućih 63 (minimalno 1, a 53 maksimalno doživljeno). U Prilogu 1.2 nalazi se, takođe, i tabela sa informacijama o učestalosti pojedinačnih traumatskih događaja u zemljama porekla. Gotovo svi tražioci azila bili su primorani da napuste svoju zemlju (96 procenata), da napuste rodni grad i nastane se u drugom kraju zemlje uz minimalne

uslove (93 procenta), pri čemu je podrška vlasti za fizičke i emotivne probleme izostala (91 procenat). Brojni su i tražioci azila koji su doživeli i pretresanje (84 procenta), prinudno sakrivanje zbog spoljne opasnosti (83 procenta), nasilnu smrt člana porodice ili prijatelja (81 procenat), prisustvovanje razaranju stambenih oblasti (80 procenata), prisustvovanje prebijanju (78 procenata), oduzimanje lične imovine (76 procenata), izloženost unakaženim leševima (73 procenta), nedostatak medicinske pomoći (73 procenta) i prisustvovanje borbama i otvorenoj vatri (70 procenata).

Rezultati istraživanja pokazuju da je broj traumatskih događaja doživljenih u Srbiji i u tranzitu jednak za sve tražioce azila, ali se broj traumatskih događaja u zemlji porekla razlikuje po zemljama – Sirijci, Avganistanci i Somalijci su u najvećoj meri izloženi traumatskim događajima, a tražioci azila poreklom iz drugih zemalja manje. Na Grafikonu 13 prikazane su te razlike.

Grafikon 13. Prosečan broj traumatskih događaja u zemljama porekla

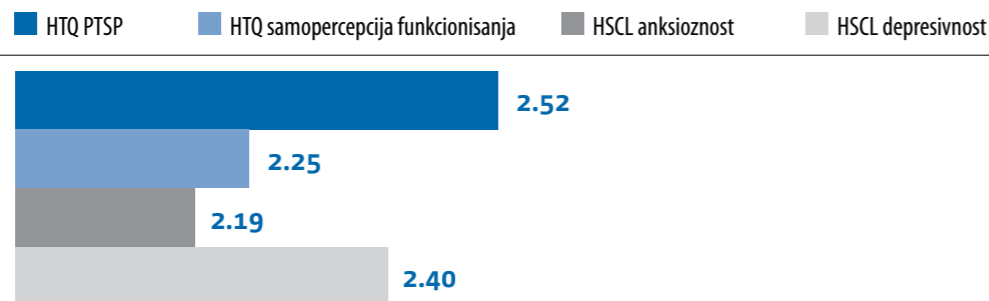
Mentalno zdravlje tražilaca azila

Izraženost posttraumatskog stresnog poremećaja registrovana je pomoću IV dela Harvardovog upitnika o traumama, samopercepcija funkcionisanja takođe pomoću istog upitnika, anksioznost pomoću Hopkinsove ček liste simptoma, a depresivnost pomoću HSCL skale i Bekovog inventara depresije. Rezultati pokazuju da tražioci azila u znatnoj meri pate kako od posttraumatskog stresnog poremećaja, tako i od anksioznosti i depresivnosti. Na skali od 1 do 4, njihovi prosečni skorovi kreću se u opsegu od 2,2 do 2,5, pri čemu se vrednosti veće od 1,75, ili u konzervativnijem slučaju veće od 2, prema samim autorima instrumenata, mogu smatrati „prelomnim skorovi-

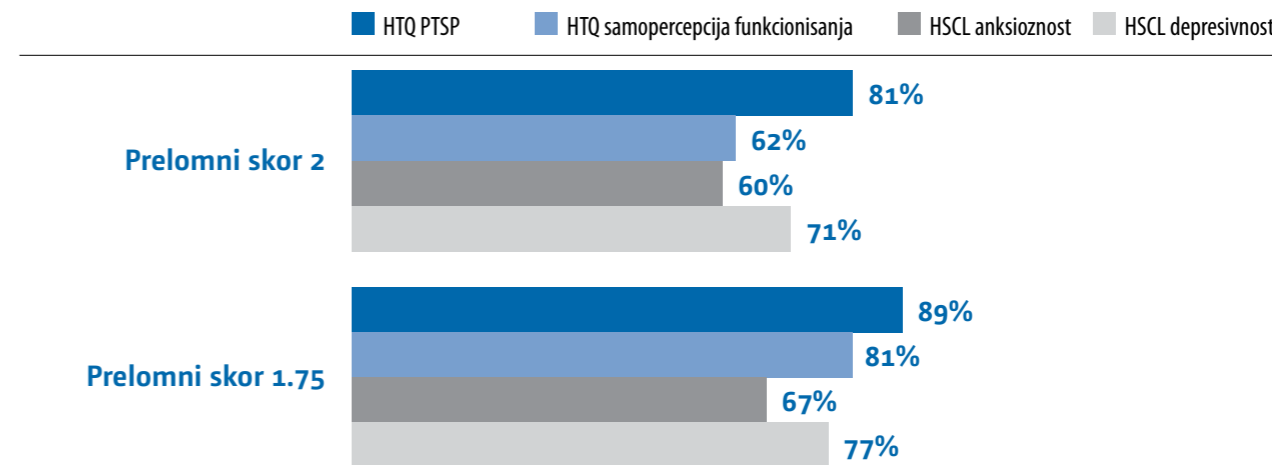
ma“. Prolomni skor jeste skor iznad čijih vrednosti se može govoriti o postojanju psihološkog poremećaja, konkretno o postojanju posttraumatskog stresnog poremećaja i velike depresije. Na Grafikonu 14 mogu se videti prosečni skorovi PTSP-a, samopercepcije funkcionisanja, anksioznosti i depresivnosti u uzorku tražilaca azila, dok Grafikon 15 prikazuje procenat tražilaca azila koji imaju skorove veće od prelomnih (1,75, odnosno 2) na navedenim skalama. Iz dobijenih rezultata sasvim je jasno da je reč o visokotraumatizovanoj grupi ljudi.

4 Mollica, R. F., McDonald, L. S., Massagli, M. P., & Silove, D. M. (2004). *Measuring trauma, measuring torture. Instructions and Guidance on the utilization of the Harvard Program in Refugee Trauma's Versions of The*

Hopkins Symptom Checklist-25 (HSCL-25) & The Harvard Trauma Questionnaire (HTQ). Cambridge, MA: Harvard Program in Refugee Trauma

Grafikon 14. Prosečni skorovi tražilaca azila na skalama PTSP-a, samopercepcije funkcionisanja, anksioznosti i depresivnosti

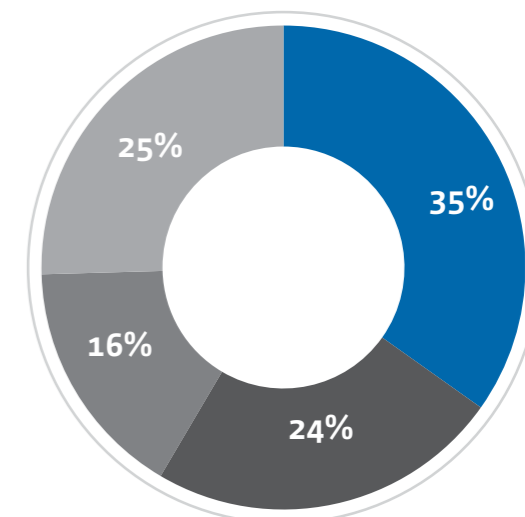
Grafikon 15. Procenat tražilaca azila koji imaju skor veći od prelomnog na skalama PTSP-a, samopercepcije funkcionisanja, anksioznosti i depresivnosti

Prosečan skor koji tražioci azila postižu na Bekovom inventaru depresivnosti jeste 23, što odgovara umerenoj depresiji. Na Grafikonu 16 prikazani

su procenti tražilaca azila koji se, na osnovu svojih skorova na ovom instrumentu, mogu klasifikovati kao minimalno, blago, umereno i izrazito depresivni.

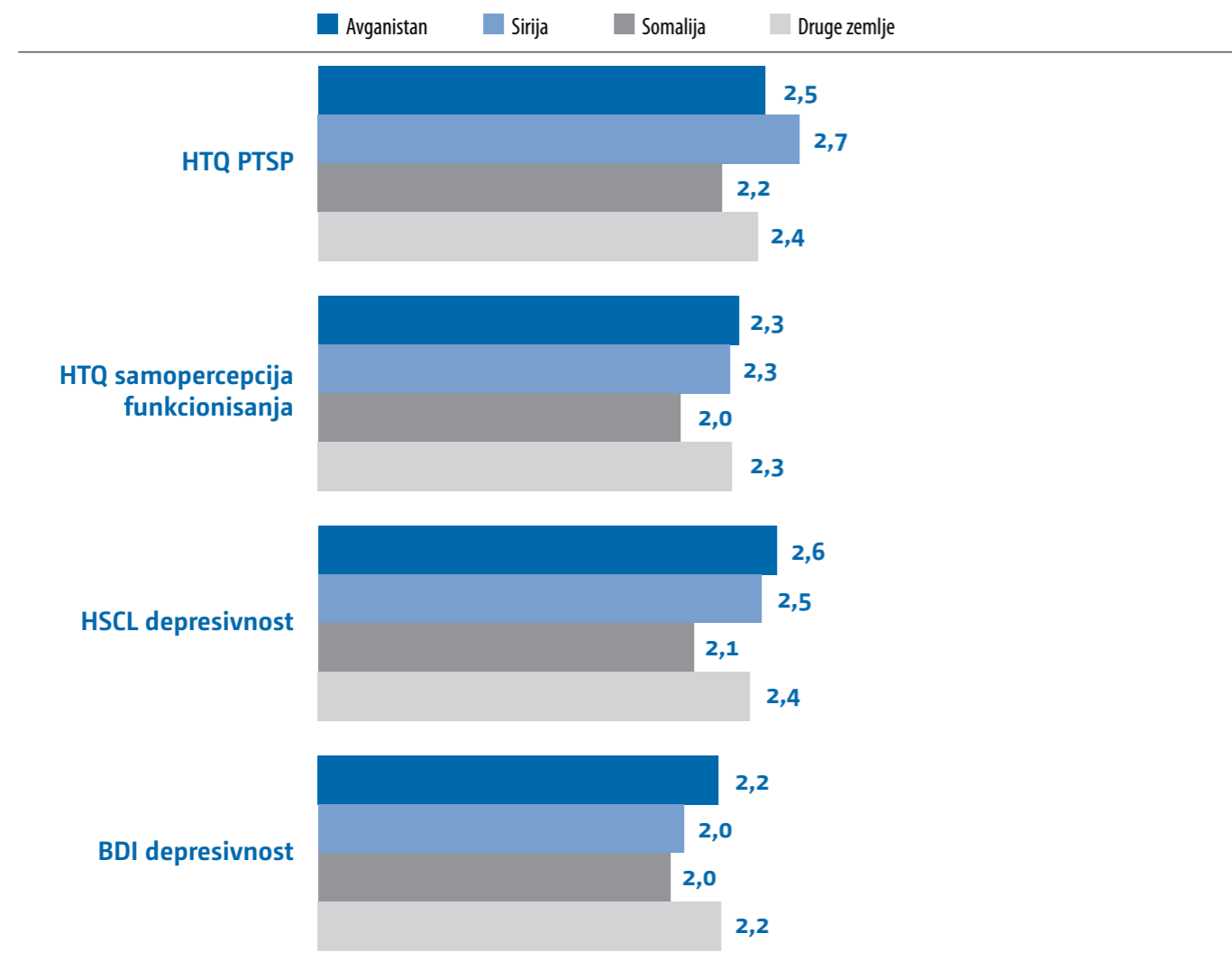
Grafikon 16. Raspodela tražilaca azila prema izraženosti depresivnosti

Minimalno	35%
Blago	24%
Umereno	16%
Izrazito	25%

Posmatrano po zemljama porekla ispitanika, Sirci više od tražilaca azila iz drugih zemalja pate od PTSP-a, dok su Avganistanci depresivniji, a Somalijci manje depresivni od ispitanika iz drugih zemalja.

Somalijci takođe imaju i najpovoljniju samopercepciju funkcionisanja u celom uzorku tražilaca azila. Na Grafikonu 17 mogu se videti razlike o kojima je reč.

Grafikon 17. Prosečna izraženost PTSP-a i depresije kod tražilaca azila po zemljama porekla

Klinička slika tražilaca azila u Srbiji

Analiziranjem kliničke slike tražilaca azila po pojedinačnim simptomima uočava se da tražioci azila u proseku imaju skorove iznad kriterijuma za psihološki poremećaj na 66, od ukupno 86 stavki (ukoliko se za kriterijum psihološkog poremećaja uzme skor 2 ili veći) odnosno na 79 od ukupno 86 stavki (vrednost skora od 1,75, za blaži kriterijum). Dobijeni nalaz pruža dodatnu potvrdu prethodno prikazanim rezultatima – tražioci azila su u celini visokotraumatizovana populacija, koja doživljava brojne i ozbiljne teškoće u psihičkom funkcionisanju.

Najčešći simptomi koji se javljaju jesu preterana briga (simptom depresivnosti), razmišljanje o tome zašto im se sve to dogodilo (simptom negativne samopercepcije funkcionisanja – NSPF), ponavljanje misli na najteže ili zastrašujuće događaje (simptom PTSP-a), izbegavanje radnji koje podsećaju na bolne događaje (PTSP), osećanje stalnog opreza (PTSP), usamljenost (depresivnost), iscrpljenost (NSPF), izbegavanje razmišljanja i osećanja povezanih sa traumatskim događajem (PTSP) i iznenadne emotivne ili fizičke reakcije pri sećanju na najbolnije traumatske događaje (PTSP). Simptomi PTSP-a koji se najčešće javljaju kod tražilaca azila, pored već pomenutih, jesu napetost i trzanje na svaki šum, osećaj tražilaca azila da imaju manje veština nego ranije i slaba zainteresovanost za svakodnevne aktivnosti. Od simptoma negativne samopercepcije funkcionisanja najčešći jesu nedostatak poverenja u druge ljude, osećanje da drugi ljudi ne razumeju šta im se dogodilo, osećanje da se ni na koga ne mogu osloniti i osećanje da ih je izdao neko kome su verovali. Tražioci azila najčešće doživljavaju osećanje nemira (kao da

ne mogu da se skrase na jednom mestu), osećanje nervoze i unutrašnjeg nemira, napetost i razdražljivost, plašljivost, slabost, vrtoglavicu i malaksalost, što sve spada u simptome anksioznosti. Na kraju, od simptoma depresivnosti najizraženiji jesu tuga, manjak energije i usponenost, gubitak zadovoljstva, promene navika u spavanju, osećanje kao da je sve napor, plakanje i umor. U Prilogu 1.3 prikazani su prosečni skorovi za sve ispitane simptome.

Trgovina ljudima

Podaci dobijeni istraživanjem ukazuju na to da tražioci azila nemaju jasnu ideju o tome šta predstavlja trgovina ljudima i kakve opasnosti od te trgovine mogu doći, a ne znaju ni kako da se od toga zaštite. Pokazano je takođe da su mnogi iskusili određeni vid prinude koji trgovina ljudima podrazumeva ali da to nisu povezali sa trgovinom ljudima.

Većina tražilaca azila navodi da zna šta je trgovina ljudima (71 procenat), ali da ne poznaju nikog kome se to desilo (70 procenata). Rezultati istraživanja, međutim, ukazuju na to da je prisustvo trgovine ljudima u populaciji tražilaca azila znatno veće od onog o kome izveštavaju. Shodno tome da se brojna pitanja primenjenih instrumenata zapravo odnose na različite manifestacije trgovine ljudima, bilo je moguće za svakog ispitanika oceniti da li jeste ili nije bio izložen nekom obliku trgovine ljudima. Primeri takvih pitanja jesu: *Da li vas je krijumčar prinudio da za njega obavljate fizičke poslove, Da li vas je krijumčar prinudio na pružanje seksualnih usluga, Da li ste bili prinuđeni da predstavljate tuđu decu kao svoju da bi ta deca lakše prešla granice, Da li ste u zemlji porekla bili prinuđeni na brak, Da li ste u zemlji porekla bili primorani da obavljate fizičke poslove, bez plate, Da li ste bili prinuđeni na pružanje seksualnih usluga vojnicima u „svetom ratu“ i druga.* Prema nalazima istraživanja, 58 procenata tražilaca azila bilo je izloženo trgovini ljudima, a od ispitanika koji tvrde da ne poznaju nikog ko je doživeo trgovinu ljudima više od polovine (56 procenata) lično je doživelo barem jedno iskustvo koje se može okarakterisati kao izvestan oblik trgovine ljudima.

Iz svega navedenog može se zaključiti da je informisanost o tom pitanju dosta niža nego što to na prvi pogled deluje. Izdvaja se, kao podatak od posebne važnosti, to da većina tražilaca azila navodi da ne znaju kome da se obrate u slučaju trgovine ljudima (57 procenata). Veoma je važno napomenuti da ispitanici sa kojima je rađeno ovo istraživanje nisu bili prethodno informisani o problemu trgovine ljudima kroz projekat koji se već četiri godine sprovodi pod pokroviteljstvom UNHCR-a, sa ciljem informisanja tražilaca azila o problemu trgovine ljudima, načinima prevencije i samoprevencije. Na taj način je postiguto da podaci dobijeni istraživanjem budu valjan pokazatelj upoznatosti tražilaca azila sa problemom trgovine ljudima pre dolaska u Srbiju.

Prilog 1.1

INFORMISANI PRISTANAK

Sada ćemo vam postaviti niz pitanja koja se odnose na vaša iskustva iz zemlje porekla, iskustva tokom tranzita, kao i po dolasku u Srbiju. Informacije koje ćete nam dati pomoći će nam da bolje razumemo potrebe i probleme tražilaca azila u Srbiji, sa ciljem pružanja adekvatne pomoći i poboljšanja položaja tražilaca azila u Srbiji. Svojim učešćem u ovom istraživanju znatno ćete doprineti ostvarenju ovih ciljeva.

Učestvovanje u ispitivanju je dobrovoljno i možete odustati u bilo kom trenutku. Vaše učestvovanje u ispitivanju neće ni na koji način uticati na vašu azilnu proceduru i status, kao ni na naš odnos prema vama. U slučaju da vas neka pitanja tokom razgovora uznemire, slobodno nemojte na njih odgovoriti.

Vaši lični podaci, kao i sve o čemu budemo razgovarali, strogo je poverljivo. Drugim rečima, kada se vaši odgovori budu koristili, oni će se koristiti uvek grupno, bez vašeg imena i prezimena i drugih ličnih podataka koji bi omogućili vaše identifikovanje.

Svojim potpisom potvrđujem da sam razumeo/la svrhu i cilj istraživanja, kao i da sam u potpunosti saglasan/na da u njemu učestvujem.

Potpis _____

OSNOVNE INFORMACIJE O TRAŽIOCIMA AZILA I O FUNKCIONISANJU AZILNOG SISTEMA U SRBIJI

Datum:	Centar za azil:	Redni broj:
Ispitivač:	Prevodilac:	Ispitanik:

OSNOVNE INFORMACIJE O ISPITANIKU

Pol: M Ž Datum rođenja: _____ Zemlja porekla: _____

Etničko poreklo: _____ Religija: _____

Obrazovanje (broj godina školovanja): _____ Zanimanje: _____

Bračni status: **a)** Neoženjen/neudata **b)** Oženjen/udata **c)** Vanbračna zajednica
d) Razveden/a **e)** Udovac/udovica

Kada ste napustili zemlju porekla (mesec i godina)? _____

Kroz koje zemlje ste sve prošli otkad ste napustili zemlju porekla do sada? _____

Da li putujete sa nekim? **NE** **DA**

Sa kim sve putujete? **a)** Supružnik **b)** Dete/deca **c)** Roditelj/i **d)** Rođeni brat/sestra **e)** Drugi članovi porodice **f)** Prijatelji

Da li ste ostavili porodicu u zemlji porekla? **NE** **DA**

Koga sve? **a)** Supružnik **b)** Dete/deca **c)** Roditelj/i **d)** Rođeni brat/sestra

Da li ste ostavili porodicu negde tokom tranzita? **NE** **DA**

Koga sve? **a)** Supružnik **b)** Dete/deca **c)** Roditelj/i **d)** Rođeni brat/sestra

Da li znate koja je zemlja vaše destinacije? **NE** **DA** (Koja?)

Da li imate nekoga u toj zemlji? **NE** **DA** (Koga?)

Da li imate izvor prihoda/ušteđevinu/nekoga ko vam šalje novac? **NE** **DA**

Da li imate neke akutne ili hronične zdravstvene tegobe? **NE** **DA**

INFORMACIJE O AZILNOM SISTEMU U SRBIJI

- Kada ste došli u Srbiju (mesec i godina)? _____
- Kada ste primljeni u centar za azil (datum)? _____
- Koliko dana ste čekali na smeštaj u centru za azil? _____
- Ukoliko ste čekali smeštaj, gde ste boravili za to vreme? _____
- Da li ste po prijemu u centar za azil bili obavesteni o pravima i obavezama tražilaca azila u Srbiji? **NE** **DA**
- Da li vas je neko pitao da li imate posebne potrebe (bolest, imate malo dete, itd.)? **NE** **DA**
- Da li ste dobili ličnu kartu za tražioce azila u Srbiji? **NE** **DA**
- Ako da, koliko dugo ste čekali da dobijete ličnu kartu (u danima)? _____
- Ako ne, koliko dugo čekate da je dobijete (u danima)? _____
- Da li vam je neko objasnio kako izgleda azilni postupak u Srbiji i koja su vaša prava u tom postupku? **NE** **DA**
- Ako da, ko vam je pružio te informacije? _____
- Da li ste podneli zahtev za azil? **NE** **DA**
- Ako da, koliko dugo ste čekali da podnesete zahtev (u danima)? _____
- Ako ne, koliko dugo čekate da podnesete zahtev (u danima)? _____
- Ako ne želite da podnesete zahtev, zbog čega ne želite? _____
- Kada ste imali razgovor sa predstavnicima Kancelarije za azil, najveći broj pitanja koja su vam postavljali odnosio se na:
 - vaše putovanje i zemlje kroz koje ste prošli na putu ka Srbiji
 - razloge napuštanja zemlje porekla
 - situaciju u zemlji porekla
 - nešto drugo, šta? _____
- Ocenite uslove života u centru za azil.

	NE	DA	NISAM SIGURAN
Da li ste zadovoljni higijenom?			
Da li ste zadovoljni hranom?			
Da li ste zadovoljni veličinom sobe?			
Da li ste zadovoljni veličinom i opremljenošću zajedničkog prostora?			
Da li mislite da ima dovoljno dodatnih aktivnosti?			
Da li ste zadovoljni postojećim aktivnostima?			
Da li ste zadovoljni brzinom pružanja medicinske pomoći?			
Da li ste zadovoljni kvalitetom pružanja medicinske pomoći?			
Da li se osećate sigurno u centru za azil?			

18. Da li ste imali neka negativna iskustva u azilnim centrima?

NE DA, opišite: _____

Da li imate nešto da dodate? _____

	Traumatski događaji	Srbija	Tranzit (upisati zemlje)
	Da li ste tokom tranzita ili u Srbiji doživeli:		
1.	Da se izgubite (ne znate gde se nalazite niti kuda treba da idete)		
2.	Da nemate gde da se sklonite		
3.	Da nemate hranu/vodu		

	Traumatski događaji	Srbija	Tranzit (upisati zemlje)
4.	Težu telesnu povredu		
5.	Smrt bliske osobe		
6.	Da li ste koristili usluge krijumčara		
	Da li vam se desilo da krijumčar:		
7.	Traži dodatni novac za usluge		
8.	Ne ostavi vas na dogovorenom mestu		
9.	Pređa vas policiji		
10.	Traži od vas da vrbujete druge da koriste usluge tog krijumčara		
11.	Primorava vas na prinudni rad		
12.	Primorava vas na seksualne usluge		
13.	Primorava vas na prenošenje narkotika ili drugih nelegalnih stvari		
14.	Primorava vas na predstavljanje tuđe dece kao svoje sa ciljem da deca pređu granicu ili budu smeštena u centre za azil		
15.	Psihološko nasilje (vređanje, ponižavanje, pretnje, itd.)		
16.	Fizičko nasilje		
17.	Da li ste dolazili u kontakt sa policijom		
	Da li ste u kontaktu sa policijom doživeli:		
18.	Uskraćivanje informacija na koje po zakonu imate pravo		
19.	Bespravno oduzimanje lične imovine i novca		
20.	Psihološko nasilje (vređanje, ponižavanje, pretnje, itd.)		

	Traumatski događaji	Srbija	Tranzit (upisati zemlje)
21.	Fizičko nasilje		
22.	Seksualno nasilje		
23.	Da li ste bili u pritvoru (u policijskoj stanici):		
	Koliko puta		
	Koliko dana		
24.	Da li ste bili u zatvoru		
	Koliko puta		
	Koliko dana		
	Da li ste u pritvoru/zatvoru doživeli da:		
25.	Ste boravili u pritvoru/zatvoru bez pravnog osnova		
26.	Nemate informaciju o tome koliko dugo ćete boraviti u pritvoru/zatvoru		
27.	Vas nisu oslobodili pritvora/zatvora u roku predviđenom zakonom		
28.	Niste imali pravnu pomoć/podršku		
29.	Tokom boravka u pritvoru/zatvoru bili ste sprečeni da kontaktirate sa osobama van zatvora		
30.	Su vam bespravno oduzeli ličnu imovinu ili novac		
31.	Nemate hranu ili vodu		
32.	Nemate osnovne uslove za život (grejanje, ležaj, mogućnost kretanja u okviru zatvorskih prostorija, mogućnost održavanja lične higijene, itd.)		
33.	Nemate pristup medicinskoj pomoći		
34.	Psihološko nasilje (vređanje, ponižavanje, pretnje, itd.)		

	Traumatski događaji	Srbija	Tranzit (upisati zemlje)
35.	Fizičko nasilje		
36.	Seksualno nasilje		
37.	Da li ste doživeli deportaciju:		
	Koliko puta		
	U koju zemlju ste bili deportovani		
	Da li ste dobili zvanični dokument/rešenje u vezi sa deportacijom		
	Da li ste tokom deportacija doživeli:		
38.	Da nemate informaciju o tome gde ćete biti deportovani		
39.	Da su vam bespravno oduzeli ličnu imovinu i novac		
40.	Da su vas razdvojili od porodice		
41.	Psihološko nasilje (vređanje, ponižavanje, pretnje, itd.)		
42.	Fizičko nasilje		
43.	Seksualno nasilje		
44.	Da budete životno ugroženi (ostavljeni na hladnoći/bez hrane/bez vode/itd. bez mogućnosti da dođete do pomoći)		
	Da li ste u kontaktu sa lokalnim stanovništvom doživeli:		
45.	Nasilno oduzimanje novca ili imovine		
46.	Diskriminaciju		
47.	Psihološko nasilje (vređanje, ponižavanje, pretnje, itd.)		
48.	Fizičko nasilje		

	Traumatski događaji	Srbija	Tranzit (upisati zemlje)
49.	Seksualno nasilje		
50.	Da li ste u zemljama tranzita ili u Srbiji imali još neko negativno iskustvo koje ovde nije spomenuto? Opišite:		

19. Da li znate šta je trgovina ljudima? **NE DA**
20. Da li ste čuli da se nekom desilo takvo iskustvo u toku vašeg puta? **NE DA**
21. Da li znate od koga možete da tražite pomoć? **NE DA**

Datum:	Centar za azil:	Redni broj:
Ispitivač:	Prevodilac:	Ispitanik:

Ovaj upitnik sadrži pitanja koja se odnose na vašu prošlost i iskustva iz zemlje porekla. Informacije koje ćete nam dati pomoći će nam da vam što kvalitetnije pomognemo. U slučaju da vas neka pitanja tokom razgovora uznemire, slobodno nemojte na njih odgovoriti. To neće uticati na naš odnos prema vama. Ono o čemu budemo razgovarali ostaće među nama.

I DEO – TRAUMATSKI DOGAĐAJI

	Traumatski događaji	Da	Ne
1.	Doživeli ste da nemate gde da se sklonite		
2.	Niste imali hranu i vodu		
3.	Niste imali pristup medicinskoj pomoći		
4.	Oduzeta vam je, opljačkana, zaplenjena ili uništena lična imovina		
5.	Prisustvovali ste paljenju ili razaranju stambenih ili nenaseljenih oblasti		
6.	Prisustvovali ste hemijskom napadu stambenih ili nenaseljenih oblasti		
7.	Bili ste izloženi minskom polju, miniranju zgrada ili automobila		
8.	Sklanjali ste ranjene ili mrtve		
9.	Bili ste izloženi čestoj ili neprekidnoj snajperskoj vatri		
10.	Korišćeni ste kao živi štit		
11.	Bili ste u borbi (otvorena vatra, granatiranje ili eksplozije)		

	Traumatski događaji	Da	Ne
12.	Doživeli ste tešku fizičku povredu kao posledicu borbene situacije ili miniranja		
13.	Učestovali ste u vojnim akcijama		
14.	Član vaše porodice ili blizak prijatelj učestvovao je u vojnim akcijama		
15.	Doživeli ste prebijanje		
16.	Doživeli ste napad hladnim oružjem		
17.	Doživeli ste mučenje, tj. namerno i sistematski bio vam je nanošen fizički ili mentalni bol		
18.	Doživeli ste seksualno zlostavljanje		
19.	Doživeli ste silovanje		
20.	Doživeli ste silovanje od neprijateljske vojske (grupacije, pokreta, itd.)		
21.	Bili ste prisiljeni na pružanje seksualnih usluga vojnicima u „svetom ratu“		
22.	Trudnoća kao posledica silovanja		
23.	Bili ste prisiljeni na prostituciju		
24.	Bili ste kidnapovani/bili ste uzeti kao talac		
25.	Vaš supružnik je nestao, kidnapovan ili uzet kao talac		
26.	Vaše dete je nestalo, kidnapovano ili uzeto kao talac		
27.	Član vaše porodice ili prijatelj je nestao, kidnapovan ili uzet kao talac		
28.	Član vaše porodice ili blizak prijatelj bio je silovan		
29.	Doživeli ste ubistvo ili nasilnu smrt supružnika		
30.	Doživeli ste ubistvo ili nasilnu smrt deteta		

	Traumatski događaji	Da	Ne
31.	Doživeli ste ubistvo ili nasilnu smrt drugog člana porodice ili prijatelja		
32.	Preuzeli ste telo člana porodice (dete, supružnik, itd.) i bili sprečeni da ga na adekvatan način ožalite i sahranite		
33.	Prisustvovali ste prebijanju		
34.	Prisustvovali ste silovanju ili seksualnom zlostavljanju		
35.	Prisustvovali ste mučenju		
36.	Prisustvovali ste masovnim pogubljenjima civila		
37.	Videli ste unakažene leševe ili leševe koji se raspadaju		
38.	Bili ste prinuđeni da uništite nečije vlasništvo ili imovinu		
39.	Bili ste prinuđeni da izdate nekoga ko nije član porodice ili prijatelj i time ugrozite njegovu bezbednost ili život		
40.	Bili ste prinuđeni da izdate člana porodice ili prijatelja i time ugrozite njegovu bezbednost ili život		
41.	Bili ste prinuđeni da fizički naudite nekome ko nije član porodice ili prijatelj		
42.	Bili ste prinuđeni da fizički naudite članovima porodice ili prijateljima		
43.	Ubili ste nekoga		
44.	Neko je bio prinuđen da vas izda i time ugrozi vašu bezbednost/život ili bezbednost/život vaše porodice		
45.	Doživeli ste iznudu ili pljačku		
46.	Bili ste pretresani		
47.	Bili ste prisutni dok je neko u vašem stanu (ili mestu stanovanja) tražio stvari ili ljude		
48.	Prisustvovali ste sknavljenju ili uništavanju bogomolja ili drugih verskih objekata		

	Traumatski događaji	Da	Ne
49.	Prisustvovali ste hapšenju, kindapovanju, mučenju ili pogubljenju verskih vođa ili drugih važnih članova zajednice		
50.	Bili ste u zatočeništvu		
51.	Bili ste u zatočeništvu u samici		
52.	Tokom zatočeništva onemogućeno vam je kretanje, spavanje, zadovoljenje fizioloških potreba, boravili ste u nehigijenskim uslovima		
53.	Bili ste izloženi ispiranju mozga		
54.	Bili ste prisiljeni na stupanje u vojsku		
55.	Bili ste prisiljeni na brak		
56.	Bili ste prisiljeni na prinudni rad		
57.	Bili ste žrtva trgovine organima		
58.	Član vaše porodice ili prijatelj bio je žrtva trgovine organima		
59.	Bili ste prinuđeni da ostanete u kući/da se sakrivete zbog spoljne opasnosti		
60.	Niste imali podršku od vlasti za fizičke i emotivne probleme		
61.	Proterani ste iz zemlje zbog etničkog porekla, verskih ubeđenja ili seksualne orijentacije		
62.	Bili ste prisiljeni da napustite rodni grad i nastanite se u drugom kraju zemlje uz minimalne uslove za život		
63.	Bili ste primorani da napustite svoju zemlju		
64.	Bili ste u nekoj drugoj vrlo zastrašujućoj situaciji ili situaciji u kojoj ste osećali da vam je život u opasnosti. Opišite:		

II DEO – LIČNI OPIS

Ispričajte nam ono što mislite da je najgore što vam se dogodilo. Navedite tačno mesto i vreme.

Ispričajte nam ono što mislite da je najgore što vam se dogodilo, a odnosi se na vašu sadašnju životnu situaciju (boravak u centru za azil), ukoliko je različito od prethodnog. Navedite tačno mesto i vreme.

III DEO – POVREDA MOZGA

Ako na sledeća pitanja odgovorite „da“, molimo vas da navedete da li ste pri tome izgubili svest i na koliko dugo.

		Doživljeno		Gubitak svesti		Ako da, koliko dugo	
		Da	Ne	Da	Ne	Sati	Minuta
1.	Udaranje po glavi						
2.	Gušenje ili davljenje						
3.	Zamalo udavljeni						
4.	Povreda glave nastala usled eksplozije u neposrednoj blizini						
5.	Drugi tipovi povreda glave (npr. rana od šrapnela, metka, uboda hladnim oružjem, opekotina, itd.)						
6.	Izgladnjivanje						
(6.a)	Kolika je vaša uobičajena telesna težina? _____						
	Kolika je bila vaša telesna težina nakon izgladnjivanja? _____						
(6.b)	Da li ste skoro umrli zbog izgladnjivanja?	DA NE					

IV DEO – TRAUMATSKI SIMPTOMI

Navešćemo tegobe koje ljudi ponekad imaju nakon doživljavanja bolnih i zastrašujućih događaja u životu. Molimo vas da nam kažete koje od navedenih tegoba ste osećali i u kojoj meri tokom prošle sedmice.

Odgovor 1 znači da navedene tegobe nimalo niste osećali, odgovor 2 znači da ste ih malo osećali, odgovor 3 da ste ih prilično osećali, dok odgovor 4 znači da ste ih izrazito osećali.

		1 Nimalo	2 Malo	3 Prilično	4 Izrazito
1.	Ponavljaju vam se misli na najteže ili zastrašujuće događaje				
2.	Osećate da vam se to ponovo dešava				
3.	Imate noćne more koje se ponavljaju				
4.	Osećate se odvojeni od ljudi ili se povlačite u sebe				
5.	Nesposobni ste da volite, mrzite, itd.				
6.	Napeti ste i trzate se na svaki šum				
7.	Teško se usredsredite na nešto				
8.	Imate problema sa spavanjem				
9.	Stalno ste na oprezu				
10.	Lako „planetete“ ili ste razdražljivi				
11.	Izbegavate radnje koje vas podsećaju na bolne događaje				
12.	Ne možete da se setite delova najbolnijih ili traumatskih događaja				

		1 Nimalo	2 Malo	3 Prilično	4 Izrazito
13.	Slabije ste zainteresovani za svakodnevne aktivnosti				
14.	Osećate da nemate budućnost				
15.	Izbegavate razmišljanja ili osećanja povezana sa traumatskim ili bolnim događajem				
16.	Iznenada emotivno ili fizički reagujete kada se setite najbolnijih ili traumatskih događaja				
17.	Osećate da imate manje veština nego ranije				
18.	Teško se snalazite u novim situacijama				
19.	Osećate se iscrpljeno				
20.	Osećate telesni bol				
21.	Uznemiravaju vas fizički problemi				
22.	Loše pamтите				
23.	Saznali ste ili su vam rekli da ste uradili nešto čega se ne sećate				
24.	Teško obraćate pažnju na stvari				
25.	Osećate kao da ste podeljeni na dve osobe od kojih jedna posmatra šta druga radi				
26.	Osećate da ne možete da isplanirate dan				
27.	Okrivljujete sebe za stvari koje su se dogodile				
28.	Osećate se krivim što ste preživeli				
29.	Osećate se bez nade				
30.	Osećate stid zbog bolnih ili traumatskih događaja koji su vam se dogodili				
31.	Osećate da ljudi ne razumeju šta vam se dogodilo				

		1 Nimalo	2 Malo	3 Prilično	4 Izrazito
32.	Osećate da su drugi neprijateljski raspoloženi prema vama				
33.	Osećate da se ni na koga ne možete osloniti				
34.	Osećate da vas je izdao neko kome ste verovali				
35.	Osećate se poniženim				
36.	Nemate poverenja u druge				
37.	Osećate se nesposobnim da pomognete drugima				
38.	Provodite vreme razmišljajući zašto vam se sve to dogodilo				
39.	Osećate kao da ste samo vi pretrpeli takvo iskustvo				
40.	Osećate potrebu za osvetom				

Datum:	Centar za azil:	Redni broj:
Ispitivač:	Prevodilac:	Ispitanik:

UPUTSTVO

Ovde su navedeni neki simptomi ili problemi koje ljudi ponekad imaju. Molimo vas da pažljivo pročitate svaki od njih i procenite koliko su vam smetali ili vas uznemiravali u protekloj sedmici, uključujući i današnji dan. Označite odgovarajuću kolonu.

I DEO – SIMPTOMI ANKSIOZNOSTI

		Nimalo	Malo	Prilično	Izrazito
1.	Iznenada se uplašite bez razloga				
2.	Osećate se plašljivo				
3.	Osećate slabost, vrtoglavicu ili malaksalost				
4.	Osećate nervozu ili unutrašnji nemir				
5.	Imate lupanje srca ili ubrzan rad srca				
6.	Osećate drhtavicu				
7.	Osećate napetost ili razdražljivost				
8.	Imate glavobolje				
9.	Imate napade straha ili panike				
10.	Osećate se nemirno, ne možete da se skrasite na jednom mestu				

II DEO – SIMPTOMI DEPRESIJE

		Nimalo	Malo	Prilično	Izrazito
11.	Osećate manjak energije ili ste usporeni				
12.	Okrivljujete sebe za stvari koje su se dogodile				
13.	Lako se rasplačete				
14.	Izgubili ste interesovanje za seks ili ne uživete više u seksu				
15.	Imate loš apetit				
16.	Teško vam je da zaspate ili loše spavate				
17.	Budućnost vam se čini beznadežna				
18.	Tužni ste				
19.	Usamljeni ste				
20.	Pomišljate na samoubistvo				
21.	Osećate se kao u zamci				
22.	Previše brinete				
23.	Nemate interesovanje za stvari				
24.	Sve vam se čini kao napor				
25.	Osećate se bezvredno				

Ime: _____ Bračni status: _____ Starost: _____ Pol: _____

Zanimanje: _____ Obrazovanje: _____

Uputstvo: Ovaj upitnik sadrži 21 skup tvrdnji. Molim Vas da pažljivo pročitate svaku od njih. Zatim u svakom skupu odaberite **jednu tvrdnju** koja najbolje opisuje kako ste se osjećali u **protekle dve nedelje uključujući i danas**. Zaokružite broj ispred tvrdnje koju ste odabrali. Ako Vam se čini da se više tvrdnji može primeniti jednako dobro, zaokružite onu koja se najviše odnosi na vas. Molim Vas da ne zaokružujete više od jedne tvrdnje u bilo kom skupu, uključujući i pod skupom br. 16 (Promene u navikama spavanja) i skupom br. 18 (Promene apetita).

1. Tuga

- 0 Nisam tužan.
- 1 Osjećam se tužno veliki deo vremena.
- 2 Tužan sam sve vreme.
- 3 Toliko sam tužan ili nesretan da to ne mogu podneti.

2. Pesimizam

- 0 Nisam obeshrabren u pogledu budućnosti.
- 1 Osjećam se više obeshrabreno u pogledu budućnosti nego ranije.
- 2 Ne očekujem da će se stvari odvijati u dobrom pravcu.
- 3 Osjećam da je budućnost beznađna i da će stvari samo ići na gore.

3. Prošli neuspesi

- 0 Ne osjećam se kao promašena osoba.
- 1 Neuspešniji sam više nego što bi trebalo.
- 2 Kad se osvrnem na svoj život, vidim samo mnogo neuspeha.
- 3 Osjećam se kao potpuno promašena osoba.

4. Gubitak zadovoljstva

- 0 Uobičajene aktivnosti predstavljaju mi zadovoljstvo kao i uvek.
- 1 Ne uživam u stvarima u mere u kojoj sam uživao ranije.
- 2 Vrlo malo uživam u stvarima u kojima sam nekada uživao.

- 3 Uopšte ne uživam u stvarima u kojima sam nekada uživao.

5. Osećanje krivice

- 0 Ne osjećam se naročito krivim.
- 1 Osjećam se krivim za mnogo stvari koje sam učinio ili koje je trebalo da učinim.
- 2 Osjećam se krivim većinu vremena.
- 3 Stalno se osjećam krivim.

6. Osećanje kažnjivosti

- 0 Ne osjećam da sam kažnjen.
- 1 Osjećam da bih mogao biti kažnjen.
- 2 Očekujem da ću biti kažnjen.
- 3 Osjećam da sam kažnjen.

7. Nevoljenje sebe

- 0 Imam ista osećanja prema sebi kao i uvek.
- 1 Izgubio sam poverenje u sebe.
- 2 Razočaran sam samim sobom.
- 3 Ne sviđam se sam sebi.

8. Samokritičnost

- 0 Ne kritikujem ili krivim sebe više nego inače.
- 1 Kritičniji sam prema sebi nego što sam bio ranije.
- 2 Kritikujem sebe za sve moje greške.
- 3 Krivim sebe za sve loše što se dogodi.

9. Samoubilačke misli ili želje

- 0 Ne pomišljam na samoubistvo.
- 1 Pomišljam na samoubistvo, ali ne bih to mogao učiniti.
- 2 Želeo bih da se ubijem.
- 3 Ubio bih se da imam priliku.

10. Plakanje

- 0 Ne plačem više nego obično.
- 1 Plačem više nego ranije.
- 2 Plačem za svaku sitnicu.
- 3 Plakao bih, ali ne mogu.

Međuzbir str.1

Nastavak na drugoj strani

Copyright© 1996 Aaron T. Beck. All rights reserved.
Pearson Executive Office 5601 Green Valley Drive Bloomington, MN 55437
800.627.7271 www.PsychCorp.com

PEARSON

33 34 35 36 B C D E

PsychCorp

Product Number 0154018392

11. Napetost

- 0 Nisam razdražljiviji ili napetiji nego što sam bio ranije.
- 1 Lakše se razdražim ili postanem napet nego ranije.
- 2 Toliko sam razdražljiv ili napet da ne mogu da mirujem.
- 3 Toliko sam razdražljiv ili napet da stalno moram da se krećem ili da radim nešto.

12. Gubitak interesovanja

- 0 Nisam izgubio interesovanje za druge ljude ili aktivnosti.
- 1 Manje me interesuju drugi ljudi ili stvari nego ranije.
- 2 Uglavnom sam izgubio interesovanje za druge ljude i stvari.
- 3 Teško mi je da se zainteresujem za bilo šta.

13. Neodlučnost

- 0 Odluke donosim kao i uvek.
- 1 Teže mi je nego inače da donosim odluke.
- 2 Mnogo mi je teže da donosim odluke nego ranije.
- 3 Teško mi je da donosem bilo kakvu odluku.

14. Bezvrednost

- 0 Ne osećam se bezvrednim.
- 1 Ne osećam se onoliko vrednim truda i korisnim kako sam se ranije osećao.
- 2 Osećam se manje vrednim truda nego drugi ljudi.
- 3 Osećam se potpuno bezvrednim.

15. Gubitak energije

- 0 Imam isto toliko energije kao i uvek.
- 1 Imam manje energije nego ranije.
- 2 Nemam dovoljno energije da radim puno toga.
- 3 Nemam dovoljno energije da radim bilo šta.

16. Promene u navikama spavanja

- 0 Nisam osetio nikakve promene u svojim navikama spavanja.
- 1a Spavam malo duže nego obično.
- 1b Spavam malo kraće nego obično.
- 2a Spavam mnogo duže nego obično.
- 2b Spavam mnogo kraće nego obično.
- 3a Spavam veći deo dana.
- 3b Budim se 1-2 sata ranije i ne mogu ponovo da zaspim.

17. Razdražljivost

- 0 Nisam razdražljiviji nego inače.
- 1 Razdražljiviji sam nego inače.
- 2 Mnogo sam razdražljiviji nego inače.
- 3 Stalno sam razdražljiv.

18. Promene apetita

- 0 Moj apetit se uopšte nije promenio.
- 1a Imam malo slabiji apetit nego ranije.
- 1b Imam malo veći apetit nego ranije.
- 2a Imam mnogo manje apetita nego ranije.
- 2b Imam mnogo više apetita nego ranije.
- 3a Uopšte nemam apetita.
- 3b Stalno mi se jede.

19. Teškoće u koncentrisanju

- 0 Mogu da koncentrišem kao i uvek.
- 1 Ne mogu da se koncentrišem tako dobro kao ranije.
- 2 Teško mi je da držim koncentraciju na bilo čemu duže vremena.
- 3 Teško mi je da se koncentrišem na bilo šta.

20. Umor ili zamor

- 0 Ne osećam umor ili zamor više nego inače.
- 1 Više i lakše se umaram ili zamaram nego ranije.

- 2 Osećam se isuviše umorno ili premoreno da bih radio mnoge stvari koje sam radio ranije.
- 3 Isuviše sam umoran ili premoren da bih radio da većinu stvari koje sam radio ranije.

21. Gubitak interesovanja za seks

- 0 Ne primećujem nikakve promene u svom interesu za seks.
- 1 Manje sam zainteresovan za seks nego ranije.
- 2 Sada sam mnogo manje zainteresovan za seks.
- 3 Potpuno sam izgubio interesovanje za seks.

Međuzbir str. 1

Međuzbir str. 2

Ukupan skor

281283-2 9878

EVALUACIJA INTERVJUA

1. Da li vam je bio naporan, mučan ili besmislen ovaj razgovor?	NE	DA
2. Da li mislite da vam je ovaj razgovor koristio i na koji način?	NE	DA
3. Da li su vam bila jasna pitanja?	NE	DA
4. Da li imate neki komentar ili sugestiju?	NE	DA

UNHCR / Shawn Baldwin / 14.6.2014.

Prilog 1.2

Tabela 1.2.1. Relativna učestalost traumatskih događaja u Srbiji i zemljama tranzita

Traumatski događaj	Procenat tražilaca azila koji su doživeli dati traumatski događaj	
	Srbija	Zemlje tranzita
Tokom tranzita doživeli ste da se izgubite (ne znate gde se nalazite niti kuda treba da idete)	27%	58%
Tokom tranzita doživeli ste da nemate gde da se sklonite	37%	67%
Tokom tranzita doživeli ste da nemate hranu/vodu	28%	69%
Tokom tranzita doživeli ste težu telesnu povredu	12%	38%
Tokom tranzita doživeli ste smrt bliske osobe	1%	8%
Da li ste koristili usluge krijumčara	62%	88%
Krijumčar od vas za usluge traži dodatni novac	13%	51%
Krijumčar vas ne ostavi na dogovorenom mestu	22%	42%
Krijumčar vas preda policiji	2%	10%
Krijumčar traži od vas da vrbujete druge da koriste usluge tog krijumčara	9%	39%
Krijumčar vas primorava na prinudni rad	0%	5%
Krijumčar vas primorava na seksualne usluge	0%	2%
Krijumčar vas primorava na prenošenje narkotika ili drugih nelegalnih stvari	0%	2%
Krijumčar vas primorava na predstavljanje tuđe dece kao svoje sa ciljem da deca pređu granicu ili budu smeštena u centre za azil	0%	1%

UNHCR / Shawn Baldwin / 15.6.2014

Traumatski događaj	Procenat tražilaca azila koji su doživeli dati traumatski događaj	
	Srbija	Zemlje tranzita
Krijumčar – psihološko nasilje (vređanje, ponižavanje, pretnje, itd.)	5%	30%
Krijumčar – fizičko nasilje	3%	15%
Da li ste u kontaktu sa policijom doživeli uskraćivanje informacija na koje po zakonu imate pravo	37%	56%
Da li ste u kontaktu sa policijom doživeli bespravno oduzimanje lične imovine i novca	8%	23%
Da li ste u kontaktu sa policijom doživeli psihološko nasilje (vređanje, ponižavanje, pretnje itd.)	11%	43%

Traumatski događaj	Procenat tražilaca azila koji su doživeli dati traumatski događaj	
	Srbija	Zemlje tranzita
Da li ste u kontaktu sa policijom doživeli fizičko nasilje	8%	23%
Da li ste u kontaktu sa policijom doživeli seksualno nasilje	0%	2%
Da li ste bili u pritvoru (u policijskoj stanici)	6%	27%
Da li ste bili u zatvoru	7%	38%
Da li ste u pritvoru/zatvoru doživeli da ste boravili u pritvoru/zatvoru bez pravnog osnova	1%	9%
Da li ste u pritvoru/zatvoru doživeli da nemate informaciju o tome koliko dugo ćete boraviti u pritvoru/zatvoru	8%	45%
Da li ste u pritvoru/zatvoru doživeli da vas nisu oslobodili pritvora/zatvora u roku predviđenom zakonom	4%	31%
Da li ste u pritvoru/zatvoru doživeli da niste imali pravnu pomoć/podršku	10%	41%
Da li ste u pritvoru/zatvoru doživeli da tokom boravka u pritvoru/zatvoru budete sprečeni da kontaktirate sa osobama van zatvora	5%	29%
Da li ste u pritvoru/zatvoru doživeli da su vam bespravno oduzeli ličnu imovinu	3%	15%
Da li ste u pritvoru/zatvoru doživeli da nemate hranu ili vodu	2%	9%
Da li ste u pritvoru/zatvoru doživeli da nemate osnovne uslove za život (grejanje, ležaj, mogućnost kretanja u okviru zatvorskih prostorija, mogućnost održavanja lične higijene, itd.)	4%	23%
Da li ste u pritvoru/zatvoru doživeli da nemate pristup medicinskoj pomoći	5%	27%
Da li ste u pritvoru/zatvoru doživeli psihološko nasilje (vređanje, ponižavanje, pretnje itd.)	5%	30%
Da li ste u pritvoru/zatvoru doživeli fizičko nasilje	3%	12%

Traumatski događaj	Procenat tražilaca azila koji su doživeli dati traumatski događaj	
	Srbija	Zemlje tranzita
Da li ste u pritvoru/zatvoru doživeli seksualno nasilje	0%	1%
Da li ste doživeli deportaciju	20%	38%
Da li ste tokom deportacija doživeli da nemate informaciju o tome gde ćete biti deportovani	11%	13%
Da li ste tokom deportacija doživeli da su vam bespravno oduzeli ličnu imovinu	4%	10%
Da li ste tokom deportacija doživeli da su vas razdvojili od porodice/prijatelja	1%	3%
Da li ste tokom deportacija doživeli psihološko nasilje (vređanje, ponižavanje, pretnje itd.)	8%	15%
Da li ste tokom deportacija doživeli fizičko nasilje	5%	8%
Da li ste tokom deportacija doživeli seksualno nasilje	0%	0%
Da li ste tokom deportacija doživeli da budete životno ugroženi (ostavljeni na hladnoći/bez hrane/bez vode/itd., bez mogućnosti da dođete do pomoći)	8%	16%
Da li ste u kontaktu sa lokalnim stanovništvom doživeli nasilno oduzimanje novca ili imovine	9%	27%
Da li ste u kontaktu sa lokalnim stanovništvom doživeli diskriminaciju	5%	44%
Da li ste u kontaktu sa lokalnim stanovništvom doživeli psihološko nasilje (vređanje, ponižavanje, pretnje itd.)	8%	38%
Da li ste u kontaktu sa lokalnim stanovništvom doživeli fizičko nasilje	2%	21%
Da li ste u kontaktu sa lokalnim stanovništvom doživeli seksualno nasilje	0%	1%

Tabela 1.2.2. Relativna učestalost traumatskih događaja u zemljama regiona

Traumatski događaj	Procenat tražilaca azila koji su doživeli dati traumatski događaj u datoj zemlji tranzita							
	Grička	Makedonija	Albanija	Crna Gora	Turska	Bugarska	Mađarska	Hrvatska
Tokom tranzita doživeli ste da se izgubite (ne znate gde se nalazite niti kuda treba da idete)	20%	34%	1%	3%	13%	0%	0%	0%
Tokom tranzita doživeli ste da nemate gde da se sklonite	25%	47%	2%	2%	11%	3%	0%	0%
Tokom tranzita doživeli ste da nemate hranu/vodu	21%	49%	2%	3%	10%	2%	0%	0%
Tokom tranzita doživeli ste težu telesnu povredu	7%	24%	0%	1%	5%	1%	0%	0%
Tokom tranzita doživeli ste smrt bliske osobe	4%	2%	0%	0%	4%	0%	0%	0%
Da li ste koristili usluge krijumčara	77%	66%	4%	4%	73%	5%	1%	0%
Krijumčar od vas za usluge traži dodatni novac	22%	29%	3%	0%	18%	1%	1%	0%
Krijumčar vas ne ostavi na dogovorenom mestu	12%	21%	3%	2%	11%	1%	0%	0%
Krijumčar vas preda policiji	2%	7%	0%	0%	2%	0%	1%	0%
Krijumčar traži od vas da vrbujete druge da koriste usluge tog krijumčara	23%	24%	2%	0%	21%	2%	1%	0%
Krijumčar vas primorava na prinudni rad	0%	2%	0%	0%	3%	0%	0%	0%
Krijumčar vas primorava na seksualne usluge	0%	1%	0%	0%	0%	0%	0%	0%
Krijumčar vas primorava na prenošenje narkotika ili drugih nelegalnih stvari	1%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%
Krijumčar vas primorava na predstavljanje tuđe dece kao svoje sa ciljem da deca pređu granicu ili budu smeštena u centre za azil	0%	1%	0%	0%	0%	0%	0%	0%

Traumatski događaj	Procenat tražilaca azila koji su doživeli dati traumatski događaj u datoj zemlji tranzita							
	Grčka	Makedonija	Albanija	Crna Gora	Turska	Bugarska	Mađarska	Hrvatska
Krijumčar – psihološko nasilje (vređanje, ponižavanje, pretnje, itd.)	11%	19%	1%	0%	7%	0%	0%	0%
Krijumčar – fizičko nasilje	4%	7%	0%	0%	4%	0%	0%	0%
Da li ste u kontaktu sa policijom doživeli uskraćivanje informacija na koje po zakonu imate pravo	36%	21%	2%	4%	9%	5%	0%	0%
Da li ste u kontaktu sa policijom doživeli bespravno oduzimanje lične imovine i novca	9%	8%	1%	0%	0%	3%	1%	0%
Da li ste u kontaktu sa policijom doživeli psihološko nasilje (vređanje, ponižavanje, pretnje itd.)	26%	11%	1%	0%	3%	4%	1%	0%
Da li ste u kontaktu sa policijom doživeli fizičko nasilje	11%	6%	0%	0%	2%	4%	1%	0%
Da li ste u kontaktu sa policijom doživeli seksualno nasilje	0%	0%	0%	0%	0%	1%	0%	0%
Da li ste bili u pritvoru (u policijskoj stanici)	16%	8%	1%	0%	5%	2%	0%	0%
Da li ste bili u zatvoru	23%	8%	1%	0%	8%	4%	0%	0%
Da li ste u pritvoru/zatvoru doživeli da ste boravili u pritvoru/zatvoru bez pravnog osnova	6%	2%	0%	0%	1%	0%	0%	0%
Da li ste u pritvoru/zatvoru doživeli da nemate informaciju o tome koliko dugo ćete boraviti u pritvoru/zatvoru	28%	11%	1%	0%	7%	3%	0%	0%
Da li ste u pritvoru/zatvoru doživeli da vas nisu oslobodili pritvora/zatvora u roku predviđenom zakonom	21%	8%	0%	0%	4%	2%	0%	0%

Traumatski događaj	Procenat tražilaca azila koji su doživeli dati traumatski događaj u datoj zemlji tranzita							
	Grčka	Makedonija	Albanija	Crna Gora	Turska	Bugarska	Mađarska	Hrvatska
Da li ste u pritvoru/zatvoru doživeli da niste imali pravnu pomoć/podršku	23%	10%	1%	0%	7%	3%	0%	0%
Da li ste u pritvoru/zatvoru doživeli da tokom boravka u pritvoru/zatvoru budete sprečeni da kontaktirate sa osobama van zatvora	15%	9%	0%	0%	4%	1%	0%	0%
Da li ste u pritvoru/zatvoru doživeli da su vam bespravno oduzeli ličnu imovinu	7%	6%	0%	0%	1%	1%	0%	0%
Da li ste u pritvoru/zatvoru doživeli da nemate hranu ili vodu	4%	4%	0%	0%	0%	1%	0%	0%
Da li ste u pritvoru/zatvoru doživeli da nemate osnovne uslove za život (grejanje, ležaj, mogućnost kretanja u okviru zatvorskih prostorija, mogućnost održavanja lične higijene, itd.)	13%	7%	0%	0%	2%	2%	0%	0%
Da li ste u pritvoru/zatvoru doživeli da nemate pristup medicinskoj pomoći	18%	6%	1%	0%	2%	3%	0%	0%
Da li ste u pritvoru/zatvoru doživeli psihološko nasilje (vređanje, ponižavanje, pretnje itd.)	16%	8%	1%	0%	2%	3%	0%	0%
Da li ste u pritvoru/zatvoru doživeli fizičko nasilje	5%	3%	0%	0%	1%	3%	0%	0%
Da li ste u pritvoru/zatvoru doživeli seksualno nasilje	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%
Da li ste doživeli deportaciju	9%	19%	2%	2%	3%	2%	2%	1%
Da li ste tokom deportacija doživeli da nemate informaciju o tome gde ćete biti deportovani	4%	8%	1%	1%	1%	0%	0%	0%

Traumatski događaj	Procenat tražilaca azila koji su doživeli dati traumatski događaj u datoj zemlji tranzita							
	Grčka	Makedonija	Albanija	Crna Gora	Turska	Bugarska	Mađarska	Hrvatska
Da li ste tokom deportacija doživeli da su vam bespravno oduzeli ličnu imovinu	4%	3%	0%	0%	0%	1%	0%	0%
Da li ste tokom deportacija doživeli da su vas razdvojili od porodice/prijatelja	1%	2%	0%	0%	0%	0%	0%	0%
Da li ste tokom deportacija doživeli psihološko nasilje (vređanje, ponižavanje, pretnje itd.)	5%	7%	0%	0%	1%	1%	0%	0%
Da li ste tokom deportacija doživeli fizičko nasilje	2%	4%	0%	0%	1%	1%	0%	0%
Da li ste tokom deportacija doživeli seksualno nasilje	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%
Da li ste tokom deportacija doživeli da budete životno ugroženi (ostavljeni na hladnoći/bez hrane/bez vode/itd., bez mogućnosti da dođete do pomoći)	6%	10%	0%	1%	2%	0%	0%	0%
Da li ste u kontaktu sa lokalnim stanovništvom doživeli nasilno oduzimanje novca ili imovine	11%	9%	1%	0%	4%	1%	0%	0%
Da li ste u kontaktu sa lokalnim stanovništvom doživeli diskriminaciju	35%	4%	0%	0%	3%	2%	0%	0%
Da li ste u kontaktu sa lokalnim stanovništvom doživeli psihološko nasilje (vređanje, ponižavanje, pretnje itd.)	28%	6%	0%	0%	3%	1%	0%	0%
Da li ste u kontaktu sa lokalnim stanovništvom doživeli fizičko nasilje	14%	4%	0%	0%	1%	0%	0%	0%
Da li ste u kontaktu sa lokalnim stanovništvom doživeli seksualno nasilje	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%

Tabela 1.2.3. Relativna učestalost traumatskih događaja u zemljama porekla tražilaca azila

Traumatski događaj	Procenat tražilaca azila koji su doživeli dati traumatski događaj
Bili ste primorani da napustite svoju zemlju	96%
Bili ste prisiljeni da napustite rodni grad i nastanite se u drugom kraju zemlje uz minimalne uslove za život	93%
Niste imali podršku od vlasti za fizičke i emotivne probleme	91%
Bili ste pretresani	84%
Bili ste prinuđeni da ostanete u kući/da se sakrivete zbog spoljne opasnosti	83%
Doživeli ste ubistvo ili nasilnu smrt drugog člana porodice ili prijatelja	81%
Prisustvovali ste paljenju ili razaranju stambenih ili nenaseljenih oblasti	80%
Prisustvovali ste prebijanju	78%
Oduzeta vam je, opljačkana, zaplenjena ili uništena lična imovina	76%
Videli ste unakažene leševe ili leševe koji se raspadaju	73%
Niste imali pristup medicinskoj pomoći	73%
Bili ste u borbi (otvorena vatra, granatiranje ili eksplozije)	70%
Doživeli ste da nemate gde da se sklonite	68%
Doživeli ste iznudu ili pljačku	67%
Prisustvovali ste sknavljenju ili uništavanju bogomolja ili drugih verskih objekata	65%
Niste imali hranu i vodu	63%
Bili ste izloženi minskom polju, miniranju zgrada ili automobila	63%
Bili ste prisutni dok je neko u vašem stanu (ili mestu stanovanja) tražio stvari ili ljude	61%
Član vaše porodice ili blizak prijatelj učestvovao je u vojnim akcijama	61%
Sklanjali ste ranjene ili mrtve	60%

Traumatski događaj	Procenat tražilaca azila koji su doživeli dati traumatski događaj
Član vaše porodice ili prijatelj je nestao, kidnapovan ili uzet kao talac	57%
Bili ste izloženi čestoj ili neprekidnoj snajperskoj vatri	55%
Proterani ste iz zemlje zbog etničkog porekla, verskih ubeđenja ili seksualne orijentacije	54%
Doživeli ste prebijanje	52%
Prisustvovali ste mučenju	51%
Neko je bio prinuđen da vas izda i time ugrozi vašu bezbednost/život ili bezbednost/život vaše porodice	51%
Prisustvovali ste masovnim pogubljenjima civila	49%
Prisustvovali ste hapšenju, kidnapovanju, mučenju ili pogubljenju verskih vođa ili drugih važnih članova zajednice	43%
Preuzeli ste telo člana porodice (dete, supružnik, itd.) i bili sprečeni da ga na adekvatan način ožalite i sahranite	36%
Doživeli ste mučenje, tj. namerno i sistematski bio vam je nanošen fizički ili mentalni bol	36%
Bili ste prisiljeni na stupanje u vojsku	33%
Doživeli ste napad hladnim oružjem	29%
Bili ste u zatočeništvu	28%
Bili ste izloženi ispiranju mozga	27%
Član vaše porodice ili blizak prijatelj bio je silovan	26%
Doživeli ste tešku fizičku povredu kao posledicu borbene situacije ili miniranja	24%
Korišćeni ste kao živi štit	22%
Prisustvovali ste silovanju ili seksualnom zlostavljanju	22%
Tokom zatočeništva onemogućeno vam je kretanje, spavanje, zadovoljenje fizioloških potreba, boravili ste u nehygieničkim uslovima	21%

UNHCR / Brian Sokol / 17.1.2015.

Traumatski događaj	Procenat tražilaca azila koji su doživeli dati traumatski događaj
Bili ste kidnapovani/bili ste uzeti kao talac	16%
Bili ste prisiljeni na prinudni rad	14%
Prisustvovali ste hemijskom napadu stambenih ili nenaseljenih oblasti	14%
Bili ste u zatočeništvu u samici	13%
Bili ste prinuđeni da uništite nečije vlasništvo ili imovinu	12%

Traumatski događaj	Procenat tražilaca azila koji su doživeli dati traumatski događaj
Učestovali ste u vojnim akcijama	12%
Bili ste prinuđeni da izdate nekoga ko nije član porodice ili prijatelj i time ugrozite njegovu bezbednost ili život	11%
Član vaše porodice ili prijatelj bio je žrtva trgovine organima	8%
Bili ste prisiljeni na brak	7%
Bili ste prinuđeni da izdate člana porodice ili prijatelja i time ugrozite njegovu bezbednost ili život	7%
Bili ste prinuđeni da fizički naudite nekome ko nije član porodice ili prijatelj	5%
Doživeli ste seksualno zlostavljanje	5%
Doživeli ste silovanje	4%
Ubili ste nekoga	3%
Bili ste prinuđeni da fizički naudite članovima porodice ili prijateljima	3%
Doživeli ste silovanje od neprijateljske vojske (grupacije, pokreta, itd.)	3%
Bili ste žrtva trgovine organima	3%
Vaš supružnik je nestao, kidnapovan ili uzet kao talac	2%
Doživeli ste ubistvo ili nasilnu smrt deteta	2%
Vaše dete je nestalo, kidnapovano ili uzeto kao talac	2%
Bili ste prisiljeni na prostituciju	1%
Doživeli ste ubistvo ili nasilnu smrt supružnika	1%
Bili ste prisiljeni na pružanje seksualnih usluga vojnicima u „svetom ratu“	1%
Trudnoća kao posledica silovanja	0%

Prilog 1.3

Tabela 1.3.1. Prosečni skorovi simptoma PTSP-a, negativne samopercepcije funkcionisanja (NSPF), anksioznosti i depresivnosti tražilaca azila

	Simptom	Prosečan skor
Depresivnost	Previše brinete	3,50
NSPF	Provodite vreme razmišljajući zašto vam se sve to dogodilo	3,32
PTSP	Ponavljaju vam se misli na najteže ili zastrašujuće događaje	3,26
PTSP	Izbegavate radnje koje vas podsećaju na bolne događaje	3,18
Depresivnost	Usamljeni ste	3,12
PTSP	Stalno ste na oprezu	3,12
NSPF	Osećate se iscrpljeno	3,08
PTSP	Izbegavate razmišljanja ili osećanja povezana sa traumatskim ili bolnim događajima	3,08
PTSP	Iznenada emotivno ili fizički reagujete kada se setite najbolnijih ili traumatskih događaja	3,02
NSPF	Nemate poverenja u druge	3,00
Depresivnost	Tužni ste	2,94
NSPF	Osećate da ljudi ne razumeju šta vam se dogodilo	2,89
Anksioznost	Osećate nemir, ne možete da se skrasite na jednom mestu	2,87
NSPF	Osećate da se ni na koga ne možete osloniti	2,81
Depresivnost	Gubitak zadovoljstva (BDI)	2,57
Anksioznost	Osećate nervozu ili unutrašnji nemir	2,54
PTSP	Napeti ste i trzate se na svaki šum	2,54
Depresivnost	Osećate manjak energije ili ste usporeni	2,53
Depresivnost	Promene u navikama spavanja (BDI)	2,53

Simptom		Prosečan skor
Depresivnost	Sve vam se čini kao napor	2,50
NSPF	Osećate da vas je izdao neko kome ste verovali	2,48
Depresivnost	Teško vam je da zaspate ili loše spavate	2,47
NSPF	Osećate telesni bol	2,47
Depresivnost	Lako se rasplačete	2,46
PTSP	Osećate da imate manje veština nego ranije	2,46
PTSP	Imate noćne more koje se ponavljaju	2,46
Depresivnost	Budućnost vam se čini beznađežna	2,44
Anksioznost	Osećate napetost ili razdražljivost	2,42
Depresivnost	Tuga (BDI)	2,42
PTSP	Slabije ste zainteresovani za svakodnevne aktivnosti	2,41
Depresivnost	Umor ili zamor (BDI)	2,40
NSPF	Osećate se poniženim	2,40
NSPF	Teško se snalazite u novim situacijama	2,39
NSPF	Uznemiravaju vas fizički problemi	2,38
PTSP	Imate problema sa spavanjem	2,36
PTSP	Osećate se odvojeni od ljudi ili se povlačite u sebe	2,32
Depresivnost	Nemate interesovanje za stvari	2,31
Depresivnost	Plakanje (BDI)	2,31
PTSP	Osećate da nemate budućnost	2,30
PTSP	Teško se usredsredite na nešto	2,30
Depresivnost	Osećanje kašnjenosti (BDI)	2,29
Anksioznost	Osećate se plašljivo	2,28
PTSP	Lako „planete“ ili ste razdražljivi	2,28
Depresivnost	Izgubili ste interesovanje za seks ili ne uživete više u seksu	2,27

UNHCR / <No data from link> / 7.7.2014.

Simptom		Prosečan skor
Depresivnost	Gubitak energije (BDI)	2,27
NSPF	Osećate stid zbog bolnih ili traumatskih događaja koji su vam se dogodili	2,27
Depresivnost	Gubitak interesovanja za seks (BDI)	2,25
NSPF	Osećate da ne možete da isplanirate dan	2,25
PTSP	Osećate da vam se to ponovo dešava	2,24
Depresivnost	Imate loš apetit	2,23
Depresivnost	Osećate se kao u zamci	2,21
Depresivnost	Napetost (BDI)	2,19
Depresivnost	Promene apetita (BDI)	2,17
Depresivnost	Razdražljivost (BDI)	2,15
Anksioznost	Osećate slabost, vrtoglavicu ili malaksalost	2,14
NSPF	Teško obraćate pažnju na stvari	2,13
Anksioznost	Iznenada se uplašite bez razloga	2,12
Depresivnost	Gubitak interesovanja (BDI)	2,12
NSPF	Osećate se kao da ste bez nade	2,12
Depresivnost	Teškoće u koncentrisanju (BDI)	2,09
Depresivnost	Neodlučnost (BDI)	2,08
NSPF	Loše pamтите	2,04
NSPF	Krivite sebe za stvari koje su se dogodile	2,02
Anksioznost	Imate glavobolje	2,00
NSPF	Osećate da su drugi neprijateljski raspoloženi prema vama	1,98
Anksioznost	Imate lupanje srca ili ubrzan rad srca	1,97
Depresivnost	Osećate se bezvredno	1,96
Depresivnost	Pesimizam (BDI)	1,96
Depresivnost	Prošli neuspesi (BDI)	1,95
Depresivnost	Samokritičnost (BDI)	1,93

Simptom		Prosečan skor
Depresivnost	Okrivljujete sebe za stvari koje su se dogodile	1,91
Anksioznost	Imate napade straha ili panike	1,85
Depresivnost	Bezvrednost (BDI)	1,85
NSPF	Osećate se nesposobnim da pomognete drugima	1,83
PTSP	Nesposobni ste da volite, mrzite, itd.	1,83
Depresivnost	Osećanja krivice (BDI)	1,81
Anksioznost	Osećate drhtavicu	1,74
NSPF	Osećate kao da ste samo vi pretrpeli takvo iskustvo	1,72
Depresivnost	Nevoljenje sebe (BDI)	1,71
PTSP	Ne možete da se setite delova najbolnijih ili traumatskih događaja	1,66
NSPF	Osećate se krivim što ste preživeli	1,64
NSPF	Osećate kao da ste podeljeni na dve osobe od kojih jedna posmatra šta druga radi	1,61
NSPF	Osećate potrebu za osvetom	1,41
NSPF	Saznali ste ili su vam rekli da ste uradili nešto čega se ne sećate	1,39
Depresivnost	Samoubilačke misli ili želje (BDI)	1,28
Depresivnost	Pomišljate na samoubistvo	1,25

* BDI – stavke sa Bekovog inventara depresije

Psihološke karakteristike tražilaca azila iz Sirije

KARAKTERISTIKE SIRIJSKOG PODUZORKA

Istraživanjem je obuhvaćen ukupno 101 tražilac azila poreklom iz Sirije, a najviše Sirijaca smešteno je u centru za azil Bogovađa (69 ispitanika), dok je manje ispitanika smešteno u centrima za azil Banja Koviljača (19), Obrenovac (11), Tutin (1) i Sjenica (1).

Tražiocima azila iz Sirije većinom su muškarci (91 procenat) islamske veroispovesti (99 procenata), pri čemu je 79 procenata sunita, 20 procenata muslimana, a u uzorku se našla i jedna katolikinja. U pogledu etničke pripadnosti velika većina ispitanika izjašnjava se kao Arapi (87 procenata), u manjem procentu zastupljeni su Kurdi (6 procenata), dve ispitanice izjašnjavaju se kao Sirijke i jedna kao Palestinka.

Muškarci tražiocima azila iz Sirije su u dve trećine slučajeva neoženjeni (73 procenta), dok je oko trećina ispitanika u braku (27 procenata). Sirijke su u nešto većem procentu udate (56 procenata) nego neudate (44 procenta). Među tražiocima azila iz Sirije nije bilo ni razvedenih, niti udovaca/udovica, kao ni ispitanika u vanbračnim zajednicama.

Prosečna starost ispitanika jeste 28 godina (od 18 do 61), a prosečno obrazovanje izraženo brojem godina školovanja iznosi 12,5 (od ispitanika bez ijedne godine obrazovanja do onih sa 20 godina obrazovanja). Trebalo bi naglasiti da ni u okviru sirijskog poduzorka nisu pronađene polne razlike u obrazovanju. Polne razlike su, međutim, vidljive u pogledu zanimanja tražilaca azila. Od ukupno devet žena, pet su domaćice (56 procenata), dve su nastavnice, jedna je studentkinja i jedna ispitanica je inženjerka agrikulture. Muškarci su uglavnom studenti, inženjeri, stručnjaci, mehaničari ili nekvalifikovani radnici.

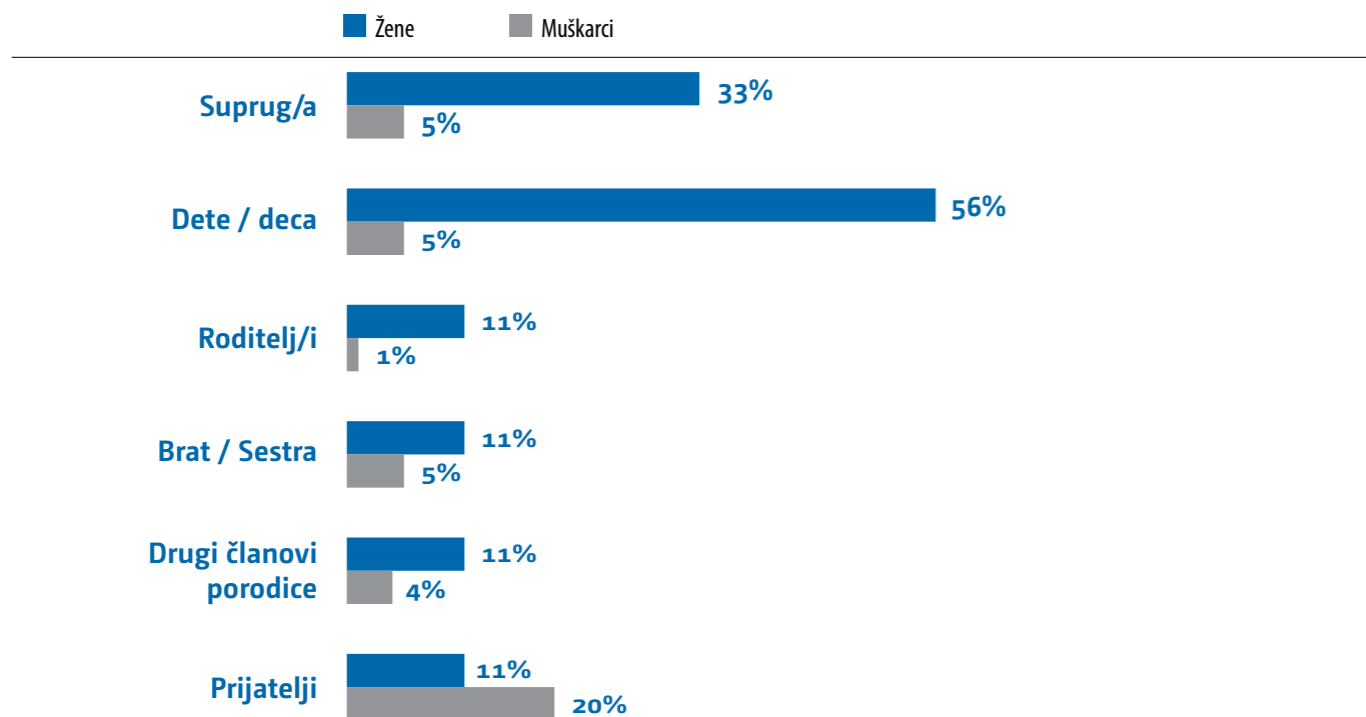
PODACI O TRANZITU ZA TRAZIOCE AZILA IZ SIRIJE

Prosečna dužina tranzita ispitanih Sirijaca jeste 14 meseci. Polovina tražilaca azila iz Sirije u tranzitu je provela više od sedam meseci, a dužina tranzita traje od jednog meseca do sedam i po godina. Prosečan uzrast pri napuštanju zemlje porekla jeste 27 godina (od 15 do 60 godina).

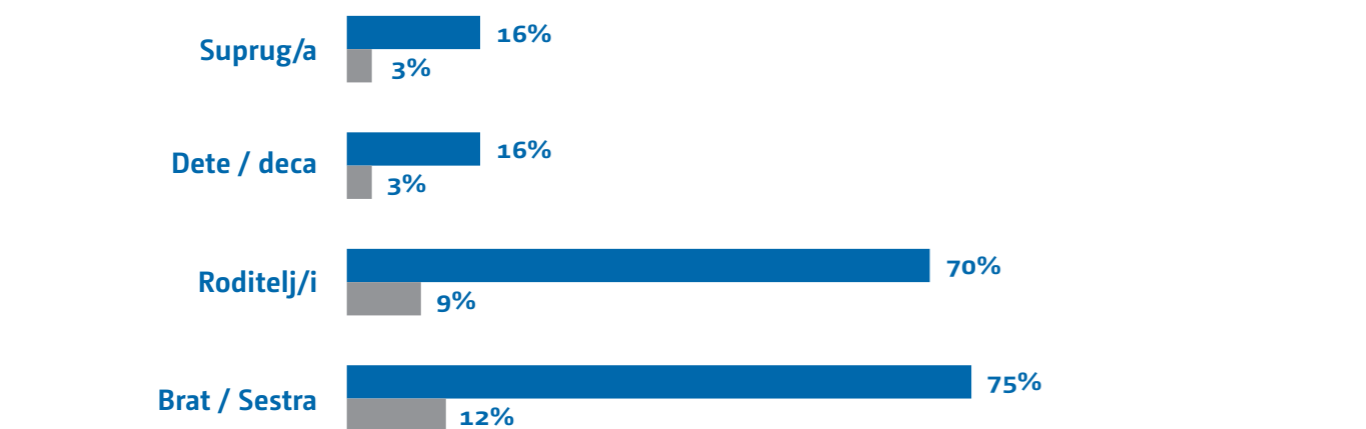
Nešto više od polovine ispitanika (57 procenata) putuju sami, pri čemu treba napomenuti da je među muškarcima ovaj procenat veći (62 procenta), dok žene gotovo isključivo putuju sa nekim (89 procenata). Žene najčešće putuju sa svojom decom, suprugom ili drugim članovima porodice, a muškarci sa prijateljima. Na Grafikonu 18 prikazan je procenat muškaraca i žena tražilaca azila koji putuju sa još nekom osobom.

Najviše tražilaca azila i dalje ima užu porodicu u zemlji porekla (87 procenata) i to jeste u skladu sa prikazanom tendencijom da Sirijke u mnogo manjoj meri napuštaju svoju zemlju porekla same nego što to čine Sirijci – muškarci su ti koji u većem procentu slučajeva i dalje imaju porodicu u zemlji porekla (91 procenat) u poređenju sa ženama (44 procenta). Razdvajanje od članova porodice tokom tranzita doživelo je 16 procenata ispitanika. Članovi porodice koji su najčešće ostali u zemlji porekla, kao i od kojih su ispitanici bivali razdvojeni tokom tranzita jesu roditelji i braća i sestre. Na Grafikonu 19 može se videti procenat Sirijaca koji su ostavili porodicu u zemlji porekla i tokom tranzita.

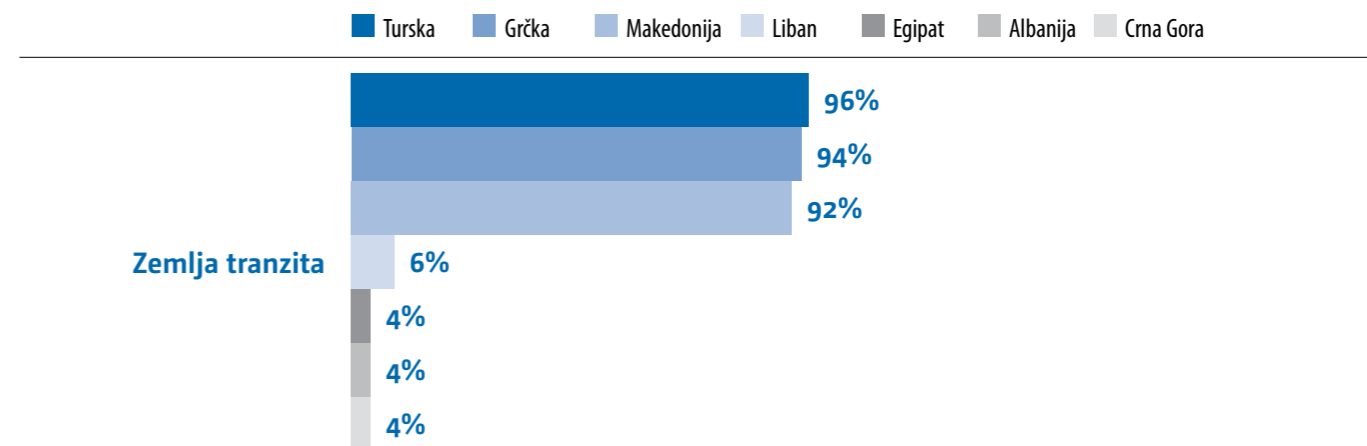
U Srbiju najviše tražilaca azila dolazi preko Turske, Grčke i Makedonije, a neki od njih kao zemlju tranzita navode i Liban, Egipat, Albaniju i Crnu Goru. Druge zemlje se označavaju kao tranzitne u jednom procentu slučajeva ili manje, te su isključene iz dalje analize. Na Grafikonu 20 prikazan je procenat Sirija-

Grafikon 18. Procenat tražilaca azila iz Sirije koji putuju sa još nekom osobom

Grafikon 19. Procenat Sirijaca koji su ostavili porodicu u zemlji porekla i tokom tranzita

Grafikon 20. Procenat Sirijaca koji tokom tranzita do Srbije prolazi kroz date zemlje

ca koji je tokom svog putovanja prošao kroz pomenute zemlje tranzita.

U većini slučajeva tražioci azila iz Sirije znaju zemlju svoje destinacije (87 procenata), a samo dva procenta navode da bi želeli da ostanu u Srbiji. Najveći procenat Sirijaca kao konačne destinacije navodi Nemačku, Švedsku, Austriju, Norvešku, Holandiju i Britaniju, a na Grafikonu 21 prikazani su tačni procenti. I ovde su, radi bolje preglednosti grafika, Nemačka i Austrija prikazane plavom bojom, skandinavske zemlje (Švedska, Norveška i Danska) svetlijom plavom, zapadnoevropske (Velika Britanija, Holandija, Francuska i Italija) tamno sivom bojom, a Srbija sivom bojom. Zemlje koje su pomenute u jednom procentu slučajeva ili manje (Belgija, Finska, Kanada i Španija) grupisane su i prikazane zajedno, svetlo sivom bojom. Naj svetlijom sivom bojom označen je procenat Sirijaca koji ne zna zemlju svoje destinacije.

I na sirijskom poduzorku u željenoj zemlji destinacije oko polovina ispitanika (48 procenata) ima nekoga, i to su u podjednakom broju slučajeva uža

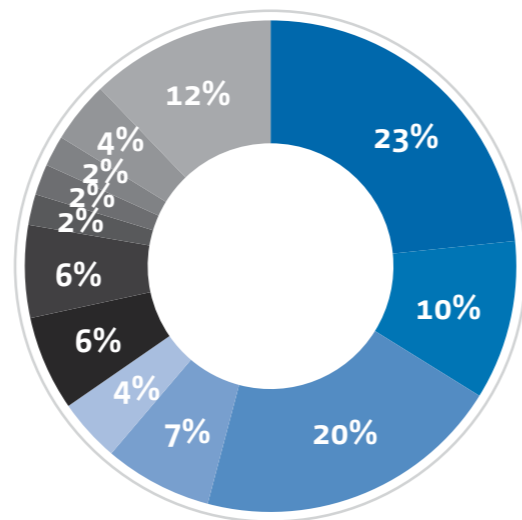
porodica, šira rodbina i prijatelji. Većina sirijskih tražilaca azila raspolaže izvesnim novčanim sredstvima, odnosno navode da imaju izvor prihoda, ušteđevinu, odnosno nekoga ko im šalje novac (81 procenat).

TRAUMATSKI DOGAĐAJI I MENTALNO ZDRAVLJE TRAŽILACA AZILA IZ SIRIJE

Tražilac azila iz Sirije u zemlji svog porekla doživeo je prosečno 24 traumatska događaja od moguća 63 (minimalno 1, maksimalno 53 doživljena). U Prilogu 2.1 nalazi se tabela sa informacijama o učestalosti pojedinačnih traumatskih događaja u zemlji porekla. Gotovo svi Sirijci, tražioci azila, bili su primorani da napuste svoju zemlju (97 procenata), kao i da napuste rodni grad i nastane se u drugom kraju zemlje uz minimalne uslove (96 procenata). Visok procenat tražilaca azila doživeo je i pretresanje (91 procenat), prisustvovao je razaranju stambenih oblasti (90 procenata), nije imao podršku vlasti za fizičke i emotivne probleme (90 procenata), doživeo je nasilnu smrt člana porodice ili prijatelja (89 procenata), bio je prinuđen da se sakriva zbog spoljne

Grafikon 21.
Željene zemlje
konačne destinacije za
tražioce azila iz Sirije

Nemačka	23%
Austrija	10%
Švedska	20%
Norveška	7%
Danska	4%
Velika Britanija	6%
Holandija	6%
Francuska	2%
Italija	2%
Srbija	2%
Druge zemlje	4%
Nepoznata destinacija	12%

opasnosti (88 procenata), prisustvovao je borbama i otvorenoj vatri (85 procenata), nedostajala mu je medicinska pomoć (83 procenata) i oduzimana mu je lična imovina (78 procenata).

Dostupni podaci ukazuju na prisustvo posttraumatskog stresnog poremećaja, anksioznosti i depresivnosti kod tražilaca azila iz Sirije. Prosečni skorovi variraju u opsegu od 2,2 do 2,7, odnosno veći su od prelomnih skorova za postojanje psiholoških poremećaja kako za PTSP tako i za depresiju. Na Grafikonu 22 mogu se videti prosečni skorovi PTSP-a, samopercepcije funkcionisanja, anksioznosti i depresivnosti u uzorku tražilaca azila, dok Grafikon 23 prikazuje procenat tražilaca azila koji imaju skorove veće od prelomnih (1,75, odnosno 2) na navedenim skalama.

Prosečan skor koji tražioci azila postižu na Beckovom inventaru depresije jeste 22, što odgov-

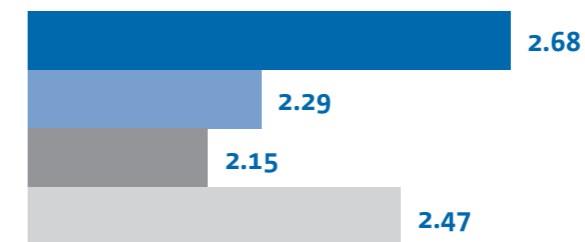
ara umerenoj depresiji. Na Grafikonu 24 prikazani su procenti tražilaca azila koji se, na osnovu svojih skorova na ovom instrumentu, mogu klasifikovati kao minimalno, blago, umereno i izrazito depresivni.

KLINIČKA SLIKA TRAŽILACA AZILA IZ SIRIJE

Posmatrano po pojedinačnim simptomima, od ukupno 86 ispitanih simptoma tražioci azila iz Sirije u proseku imaju skorove iznad kriterijuma za psihološki poremećaj na 51 (za stroži kriterijum) odnosno na 58 (za blaži kriterijum).

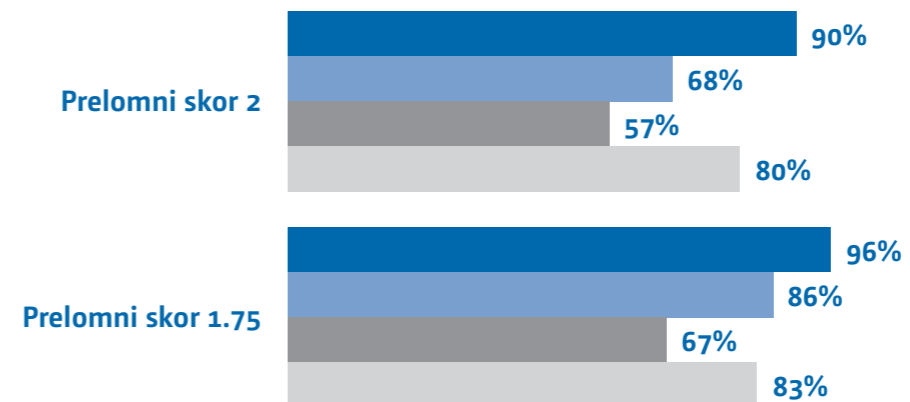
Sirijci najčešće pokazuju sledeće simptome: pretarana briga (simptom depresivnosti), razmišljanje o tome zašto im se sve to dogodilo (simptom negativne samopercepcije funkcionisanja), osećanje stalnog opreza (simptom PTSP-a), izbegavanje radnji koje podsećaju na bolne događaje (PTSP), ponavljanje misli na najteže ili zastrašujuće događaje

HTQ PTSP HTQ samopercepcija funkcionisanja HSCL anksioznost HSCL depresivnost

Grafikon 22. Prosečni skorovi Sirijaca na skalama PTSP-a, samopercepcije funkcionisanja, anksioznosti i depresivnosti

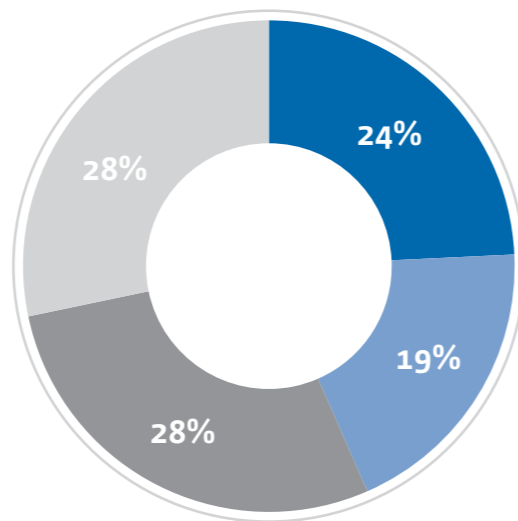
HTQ PTSP HTQ samopercepcija funkcionisanja HSCL anksioznost HSCL depresivnost

Grafikon 23. Procenat Sirijaca koji imaju skor veći od prelomnog na skalama PTSP-a, samopercepcije funkcionisanja, anksioznosti i depresivnosti

Grafikon 24.
Raspodela Sirijaca
prema stepenu
izraženosti
depresivnosti

Minimalno	24%
Blago	19%
Umereno	28%
Izrazito	28%

(PTSP), izbegavanje razmišljanja i osećanja povezanih sa traumatskim događajem (PTSP), iznenadne emotivne ili fizičke reakcije pri sećanju na najbolnije traumatske događaje (PTSP), iscrpljenost (NSPF), usamljenost (depresivnost), tuga (depresivnost) i izostanak poverenja u druge ljude (NSPF). Najviše simptoma odnosi se na PTSP, a pored već pomenutih, česti su i slabija zainteresovanost za svakodnevne aktivnosti, osećaj tražilaca azila da imaju manje veština nego ranije, razdražljivost i napetost i trzanje na svaki šum. Simptomi negativne samopercepcije funkcionisanja sa kojima se sirijski tražioci azila najčešće suočavaju jesu osećanje da drugi ljudi

ne razumeju šta im se dogodilo, osećanje da se ni na koga ne mogu osloniti i osećanje da ih je izdao neko kome su verovali. Od simptoma anksioznosti Sirijci najčešće doživljavaju osećanje nemira, kao da ne mogu da se skrase na jednom mestu, osećanje nervoze i unutrašnjeg nemira, napetost i razdražljivost, plašljivost, slabost, vrtoglavicu i malaksalost. U pogledu depresivnosti najizraženiji jesu manjak energije i usporenost, osećanje da je budućnost beznačajna, gubitak zadovoljstva, gubitak interesovanja za stvari, loš apetit i promene navika u spavanju. U Prilogu 2.2 prikazani su prosečni skorovi za sve ispitane simptome.

Prilog 2.1

Tabela 2.1.1. Relativna učestalost traumatskih događaja u Siriji

Traumatski događaj	Procenat tražilaca azila koji su doživeli dati traumatski događaj
Bili ste primorani da napustite svoju zemlju	97%
Bili ste prisiljeni da napustite rodni grad i nastanite se u drugom kraju zemlje uz minimalne uslove za život	96%
Bili ste pretresani	91%
Prisustvovali ste paljenju ili razaranju stambenih ili nenaseljenih oblasti	90%
Niste imali podršku od vlasti za fizičke i emotivne probleme	90%
Doživeli ste ubistvo ili nasilnu smrt drugog člana porodice ili prijatelja	89%
Bili ste prinuđeni da ostanete u kući/da se sakrivate zbog spoljne opasnosti	88%
Bili ste u borbi (otvorena vatra, granatiranje ili eksplozije)	85%
Niste imali pristup medicinskoj pomoći	83%
Oduzeta vam je, opljačkana, zaplenjena ili uništena lična imovina	78%
Bili ste izloženi čestoj ili neprekidnoj snajperskoj vatri	77%
Doživeli ste da nemate gde da se sklonite	77%
Prisustvovali ste skrnavljenju ili uništavanju bogomolja ili drugih verskih objekata	76%
Prisustvovali ste prebijanju	74%
Niste imali hranu i vodu	73%
Doživeli ste iznudu ili pljačku	71%
Videli ste unakažene leševe ili leševe koji se raspadaju	70%
Bili ste prisutni dok je neko u vašem stanu (ili mestu stanovanja) tražio stvari ili ljude	70%
Sklanjali ste ranjene ili mrtve	66%

Traumatski događaj	Procenat tražilaca azila koji su doživeli dati traumatski događaj
Član vaše porodice ili prijatelj je nestao, kidnapovan ili uzet kao talac	61%
Bili ste izloženi minskom polju, miniranju zgrada ili automobila	59%
Proterani ste iz zemlje zbog etničkog porekla, verskih ubeđenja ili seksualne orijentacije	57%
Član vaše porodice ili blizak prijatelj učestvovao je u vojnim akcijama	56%
Neko je bio prinuđen da vas izda i time ugrozi vašu bezbednost/život ili bezbednost/život vaše porodice	54%
Prisustvovali ste hapšenju, kidnapovanju, mučenju ili pogubljenju verskih vođa ili drugih važnih članova zajednice	53%
Preuzeli ste telo člana porodice (dete, supružnik, itd.) i bili sprečeni da ga na adekvatan način ožalite i sahranite	53%
Prisustvovali ste mučenju	51%
Prisustvovali ste masovnim pogubljenjima civila	44%
Doživeli ste prebijanje	42%
Bili ste prisiljeni na stupanje u vojsku	39%
Bili ste izloženi ispiranju mozga	35%
Korišćeni ste kao živi štit	32%
Doživeli ste mučenje, tj. namerno i sistematski bio vam je nanošen fizički ili mentalni bol	29%
Bili ste u zatočeništvu	24%
Član vaše porodice ili blizak prijatelj bio je silovan	22%
Doživeli ste tešku fizičku povredu kao posledicu borbene situacije ili miniranja	21%
Doživeli ste napad hladnim oružjem	20%
Tokom zatočeništva onemogućeno vam je kretanje, spavanje, zadovoljenje fizioloških potreba, boravili ste u nehumanim uslovima	18%
Prisustvovali ste silovanju ili seksualnom zlostavljanju	17%
Prisustvovali ste hemijskom napadu stambenih ili nenaseljenih oblasti	15%

Traumatski događaj	Procenat tražilaca azila koji su doživeli dati traumatski događaj
Bili ste prinuđeni da izdate nekoga ko nije član porodice ili prijatelj i time ugrozite njegovu bezbednost ili život	14%
Bili ste kidnapovani/bili ste uzeti kao talac	13%
Bili ste prinuđeni da uništite nečije vlasništvo ili imovinu	12%
Bili ste u zatočeništvu u samici	12%
Član vaše porodice ili prijatelj bio je žrtva trgovine organima	8%
Učestovali ste u vojnim akcijama	7%
Bili ste prinuđeni da izdate člana porodice ili prijatelja i time ugrozite njegovu bezbednost ili život	6%
Bili ste prisiljeni na brak	5%
Bili ste prisiljeni na prinudni rad	3%
Bili ste prinuđeni da fizički naudite nekome ko nije član porodice ili prijatelj	3%
Bili ste prinuđeni da fizički naudite članovima porodice ili prijateljima	3%
Bili ste žrtva trgovine organima	3%
Doživeli ste ubistvo ili nasilnu smrt deteta	3%
Doživeli ste seksualno zlostavljanje	2%
Doživeli ste silovanje	2%
Ubili ste nekoga	2%
Doživeli ste silovanje od neprijateljske vojske (grupacije, pokreta, itd.)	2%
Vaš supružnik je nestao, kidnapovan ili uzet kao talac	2%
Vaše dete je nestalo, kidnapovano ili uzeto kao talac	2%
Doživeli ste ubistvo ili nasilnu smrt supružnika	1%
Bili ste prisiljeni na pružanje seksualnih usluga vojnicima u „svetom ratu“	1%
Bili ste prisiljeni na prostituciju	0%
Trudnoća kao posledica silovanja	0%

Prilog 2.2

Tabela 2.2.1. Prosečni skorovi simptoma PTSP-a, negativne samopercepcije funkcionisanja (NSPF), anksioznosti i depresivnosti tražilaca azila iz Sirije

Simptom		Prosečan skor
Depresivnost	Previše brinete	3,77
NSPF	Provodite vreme razmišljajući zašto vam se sve to dogodilo	3,42
PTSP	Stalno ste na oprezu	3,41
PTSP	Izbegavate radnje koje vas podsećaju na bolne događaje	3,39
PTSP	Ponavljaju vam se misli na najteže ili zastrašujuće događaje	3,36
PTSP	Izbegavate razmišljanja ili osećanja povezana sa traumatskim ili bolnim događajima	3,33
PTSP	Iznenada emotivno ili fizički reagujete kada se setite najbolnijih ili traumatskih događaja	3,28
NSPF	Osećate se iscrpljeno	3,20
Depresivnost	Usamljeni ste	3,20
Depresivnost	Tužni ste	3,17
NSPF	Nemate poverenja u druge	3,07
Anksioznost	Osećate se nemirno, ne možete da se skrasite na jednom mestu	2,95
NSPF	Osećate da ljudi ne razumeju šta vam se dogodilo	2,84
NSPF	Osećate da se ni na koga ne možete osloniti	2,83
NSPF	Osećate da vas je izdao neko kome ste verovali	2,70
Depresivnost	Osećate manjak energije ili ste usporeni	2,68
PTSP	Slabije ste zainteresovani za svakodnevne aktivnosti	2,68
Anksioznost	Osećate nervozu ili unutrašnji nemir	2,66

Simptom		Prosečan skor
PTSP	Osećate da imate manje veština nego ranije	2,65
PTSP	Lako „planete“ ili ste razdražljivi	2,65
Depresivnost	Budućnost vam se čini beznadežna	2,64
NSPF	Osećate telesni bol	2,64
PTSP	Napeti ste i trzate se na svaki šum	2,64
Depresivnost	Gubitak zadovoljstva (BDI)	2,58
Anksioznost	Osećate napetost ili razdražljivost	2,54
NSPF	Osećate da ne možete da isplanirate dan	2,54
PTSP	Osećate se odvojeni od ljudi ili se povlačite u sebe	2,53
Depresivnost	Nemate interesovanje za stvari	2,48
PTSP	Osećate da nemate budućnost	2,48
PTSP	Teško se usredsredite na nešto	2,47
NSPF	Osećate se poniženim	2,44
PTSP	Imate noćne more koje se ponavljaju	2,43
Depresivnost	Imate loš apetit	2,41
Depresivnost	Promene u navikama spavanja (BDI)	2,40
Depresivnost	Sve vam se čini kao napor	2,39
Depresivnost	Lako se rasplačete	2,38
Depresivnost	Tuga (BDI)	2,38
PTSP	Imate problema sa spavanjem	2,38
NSPF	Teško se snalazite u novim situacijama	2,37
Depresivnost	Izgubili ste interesovanje za seks ili ne uživete više u seksu	2,35
NSPF	Uznemiravaju vas fizički problemi	2,35
Depresivnost	Teško vam je da zaspate ili loše spavate	2,33

Simptom		Prosečan skor
Depresivnost	Umor ili zamor (BDI)	2,33
Depresivnost	Napetost (BDI)	2,24
Depresivnost	Plakanje (BDI)	2,20
Depresivnost	Gubitak energije (BDI)	2,20
NSPF	Osećate stid zbog bolnih ili traumatskih događaja koji su vam se dogodili	2,20
Depresivnost	Gubitak interesovanja za seks (BDI)	2,19
Depresivnost	Promene apetita (BDI)	2,19
Depresivnost	Razdražljivost (BDI)	2,19
Depresivnost	Osećate se kao u zamci	2,16
Depresivnost	Pomišljate na samoubistvo	2,15
Depresivnost	Osećanje kašnjenja (BDI)	2,14
NSPF	Teško obraćate pažnju na stvari	2,13
Anksioznost	Osećate se plašljivo	2,12
Anksioznost	Osećate slabost, vrtoglavicu ili malaksalost	2,09
PTSP	Osećate da vam se to ponovo dešava	2,09
NSPF	Osećate se bez nade	2,07
NSPF	Krivite sebe za stvari koje su se dogodile	2,07
Depresivnost	Osećate se bezvredno	2,03
Depresivnost	Teškoće u koncentrisanju (BDI)	2,03
Depresivnost	Neodlučnost (BDI)	2,02
Anksioznost	Imate lupanje srca ili ubrzan rad srca	2,01
Depresivnost	Gubitak interesovanja (BDI)	2,00
NSPF	Loše pamтите	2,00
PTSP	Nesposobni ste da volite, mrzite, itd.	2,00

Simptom		Prosečan skor
NSPF	Osećate da su drugi neprijateljski raspoloženi prema vama	1,95
Depresivnost	Pesimizam (BDI)	1,89
Depresivnost	Prošli neuspesi (BDI)	1,89
Depresivnost	Samokritičnost (BDI)	1,88
Anksioznost	Imate glavobolje	1,86
Anksioznost	Iznenada se uplašite bez razloga	1,84
Depresivnost	Okrivljujete sebe za stvari koje su se dogodile	1,83
NSPF	Osećate se nesposobnim da pomognete drugima	1,83
Anksioznost	Osećate drhtavicu	1,79
Depresivnost	Bezvrednost (BDI)	1,77
NSPF	Osećate kao da ste samo vi pretrpeli takvo iskustvo	1,76
PTSP	Ne možete da se setite delova najbolnijih ili traumatskih događaja	1,71
Depresivnost	Osećanja krivice (BDI)	1,70
Depresivnost	Nevoljenje sebe (BDI)	1,69
Anksioznost	Imate napade straha ili panike	1,64
NSPF	Osećate se krivim što ste preživeli	1,55
NSPF	Osećate kao da ste podeljeni na dve osobe od kojih jedna posmatra šta druga radi	1,51
NSPF	Saznali ste ili su vam rekli da ste uradili nešto čega se ne sećate	1,45
NSPF	Osećate potrebu za osvetom	1,37
Depresivnost	Samoubilačke misli ili želje (BDI)	1,11

PREPORUKE I PREPORUČENI INSTRUMENTI
ZA RAD SA TRAŽIOCIMA AZILA

Preporuke i preporučeni instrumenti za rad sa tražiocima azila

Na osnovu rezultata istraživanja, specifičnosti populacije tražilaca azila, višegodišnjeg iskustva u radu u ovoj oblasti i relevantne literature, u daljem tekstu biće date preporuke za rad sa tražiocima azila, preporučeni instrumenti za rad sa tražiocima azila, kao i uputstva za primenu ovih instrumenata.

Preporuke za rad sa tražiocima azila pre svega su namenjene pomagačima na terenu, odnosno svima koji dolaze u neposredan kontakt sa tražiocima azila – zaposlenima u centrima za azil, predstavnicima policije, pravnicima, psiholozima, psihijatrima, socijalnim radnicima, ali i svima koji žele da se informišu i bolje razumeju probleme sa kojima se tražioci azila susreću, kao i osobnostima rada u toj oblasti. Preporukama će biti obuhvaćena specifičnost savetodavnog rada sa tražiocima azila, detaljnije objašnjavanje značenja pojedinačnih simptoma koji se kod te visokotraumatizovane populacije javljaju, kao i njihovih problema i potreba. Biće, takođe, date smernice za način rada sa tražiocima azila – šta treba primenjivati a šta izbegavati, na koji način identifikovati visokougrožene pojedince i koje korake u tom slučaju treba preduzeti. Na kraju će biti dat osvrt i na teškoće i izazove na koje mogu nailaziti svi oni koji dolaze u neposredan kontakt sa tražiocima azila, kao i preporuke za prevazilaženje tih problema.

Preporučeni instrumenti za rad sa tražiocima azila, kao i detaljna uputstva za korišćenje tih instrumenata namenjeni su osobama koje su obučene za rad sa tim licima a nisu psiholozi, kao i psiholozima i psihijatrima koji dolaze u direktan kontakt sa tražiocima azila.

UNHCR / Ivor Prickett / 23.9.2014.

Preporuke za rad sa tražiocima azila

SPECIFIČNOST USLOVA RADA SA TRAŽIOCIMA AZILA

Tražiocima azila predstavljaju visokotraumatizovanu populaciju koja većinom pati od posttraumatskog stresnog poremećaja, anksioznosti i depresivnosti, što zahteva obezbeđivanje adekvatnih uslova rada. Pre svega, bitno je da se obezbedi prostorija koja omogućava privatnost u kojoj će se obaviti razgovor (takva da ne može spolja da se vidi ili čuje šta se dešava unutra). Prostorija u kojoj će se obavljati razgovori sa tražiocima azila treba da bude različita od one u kojoj se obavljaju saslušanja u azilnom postupku, kako bi se održala atmosfera poverljivosti i izbeglo poistovećivanje sa razgovorima koji se obavljaju u okviru azilnog postupka. Poželjno je da ta prostorija bude prijatna, udobna, topla i dovoljno osvetljena.

Situacija na terenu, odnosno u centrima za azil gde je predviđeno da se obavljaju razgovori sa tražiocima azila, ne može da odgovori uvek na navedene zahteve. Ponekad, u nekim azilnim centrima, prostorije za rad biće adaptirane kao spavaonice za one tražioce azila za koje u sobama nema mesta. Pored toga, tražioci azila se često obraćaju sa različitim pitanjima, organizuje se sistematski pregled, razgovori sa policijom, može se desiti veliki priliv tražilaca azila u jednom trenutku i drugo. U takvim uslovima, ponekad nije moguće obezbediti dovoljnu privatnost. Trebalo bi ipak nastojati da se privatnost obezbedi u što većoj meri time što će se pomeriti vreme ispitivanja, a u slučaju lepog

vremena razgovor obaviti napolju, ukoliko postoje adekvatni uslovi za to. Neophodno jeste to da se tražiocima azila objasne razlozi zbog kojih dolazi do izmenjenih uslova rada, kao i da im se pruži mogućnost da, ukoliko im uslovi ne odgovaraju, razgovor bude odložen.

Pored prostorne odrednice, potrebno je imati u vidu da se tražioci azila uglavnom kratko zadržavaju u Srbiji i retko je moguće predvideti koliko će vremena za rad biti na raspolaganju. Za izbor psihološkog pristupa i tehnika u radu sa tražiocima azila to je od posebne važnosti, kako bi se izbeglo pokretanje psiholoških procesa za koje možda neće postojati prilika da se na adekvatan način psihološki prorade i zatvore. Trebalo bi imati na umu da prvi razgovor može biti i poslednji i pažljivo proceniti rizike koje takvi uslovi rada nose sa sobom.

U vezi sa uslovima rada, važno je napomenuti da nalazi istraživanja ukazuju na to da brojni tražioci azila pokazuju tegobe kao što su iscrpljenost, umor, manjak energije, usporenost kao i teškoću da se usredsrede na nešto i nemogućnost da dugo budu na jednom mestu, zbog čega je posebno važno voditi računa o ukupnom trajanju ispitivanja i praviti pauze po potrebi, kako na tražioca azila ispitivanje ne bi delovalo zamorno i opterećujuće.

Neposredni kontakt sa tražiocima azila

NEVERBALNA KOMUNIKACIJA

Izuzetno je važno razumeti da je često prva informacija koju tražilac azila dobija od pomagača upravo neverbalna, zbog čega je neophodno voditi računa o tome da ton, boja glasa, izraz lica, gestikulacija, kao i položaj tela budu u skladu sa sadržajem koji se govori.

Prilikom razgovora trebalo bi voditi računa o poštovanju zone ličnog prostora, kao i o tome da se u odnosu na tražioce azila osobe koje sa njima razgovaraju postave blago iskošeno zato što pozicioniranje direktno naspram osobe može delovati ugrožavajuće.

Važno je, takođe, imati na umu da ozbiljan ton, kao i izraz lica može uplašiti osobu koja je traumatizovana, a u trenutku razgovora se nalazi u situaciji neizvesnosti. Preporučuje se miran ton, kao i održavanje kontakta očima.

Može se desiti da, usled potrebe da pokažete razumevanje i saosećanje, neverbalna komunikacija bude u suprotnosti sa onim što govorite. Dogodilo se da pravica, prilikom intervjua, saopštava tražiocu azila kako mu je odbijen zahtev za azil pri čemu je govorila vedrim glasom, uz osmeh, u pokušaju da ublaži težinu koju takva vest nosi. Neverbalna komunikacija pravice zbunila je tražioca azila koji je pokušavao da shvati da li je dobro razumeo prevođenje, nakon čega je pitao šta je dobra vest.

PREDSTAVLJANJE I POČETAK ISPITIVANJA

Na samom početku razgovora potrebno je jasno se predstaviti. Među tražiocima azila postoji veliki strah od toga da informacije koje iznose mogu doći do njihove zemlje porekla i dovesti njih ili njihovu porodicu u opasnost. Tražioci azila u 87 procenata i dalje imaju porodicu u zemlji porekla, a većina tih zemalja i dalje je zahvaćena ratom. Zato je važno tražiocima azila naglasiti da njihove porodice i bliski prijatelji ni na koji način neće biti ugroženi tim razgovorom.

Prilikom predstavljanja, neophodno je da osoba koja razgovara sa tražiocem azila pored svog imena i prezimena kaže odakle je i gde radi i da objasni sagovorniku da je sve o čemu razgovaraju strogo poverljivo i da bez njegove saglasnosti nijedna informacija neće biti podeljena ni sa kim. Potrebno je, takođe, objasniti tražiocu azila da je razgovor na dobrovoljnoj bazi i da može napraviti pauzu ili odustati u bilo kom trenutku, kao i da ni to, ni bilo šta što se tokom razgovora desi neće uticati na odnos prema njima, niti na njihovu azilnu proceduru. Od velike je važnosti predočiti tražiocima azila cilj ispitivanja, kao i na koji način i u koju svrhu će biti korišćene informacije koje budu dali.

Ukoliko postoji potreba da se zapiše nešto od informacija koje tražilac azila daje, neophodno je pre toga pitati sagovornika da li se sa tim slaže, objasniti mu šta će se tačno zapisati i u koju svrhu se to radi. I pored objašnjenja, može se dogoditi da samo ispitivanje, kao i zapisivanje informacija uplaši ili veoma uznemiri tražioca azila i u tom slučaju potrebno je prekinuti ispitivanje.

Prilikom prikupljanja podataka za ovo istraživanje, tražilac azila iz Sirije, star 54 godine, nakon upoznavanja sa svrhom i ciljem ispitivanja, kao i posle objašnjenja o poverljivosti ispitivanja i podataka, pristao je da učestvuje u istraživanju. Kako je ispitivanje odmicalo, počeo je da se vrpolti, da se znoji i da objašnjava kako mu je porodica, žena i dvoje dece, i dalje u Siriji. Prekinule smo ispitivanje, kako bismo bolje razumele šta se dešava, i sa njim razgovarale o tome. Ispostavilo se da se, iako je bio jasno upoznat sa ciljem istraživanja, ipak javio intenzivan i preplavljujući strah da bi neka od informacija koju dâ mogla da ugrozi njegovu porodicu. Ispitivanje je prekinuto, a tražiocu azila je dat list na kome su do tada zapisivani odgovori uz ponovno objašnjenje da učestvovanje u istraživanju nije obavezno i da ukoliko želi da odustane to ni na koji način neće uticati na naš odnos prema njemu, kao ni na azilni postupak. Nakon toga, tražilac azila je rekao da želi da odustane, a kada je došlo do redukcije straha, bilo je moguće nastaviti sa psihološkim savetovanjem i podrškom.

JEZIČKA BARIJERA

Komunikacija sa tražiocima azila najčešće podrazumeva angažovanje prevodilaca. Ukoliko je potrebno koristiti usluge prevodilaca neophodno je voditi računa o rodnoj usaglašenosti prevodioca i tražioca azila uz posebni značaj obezbeđivanja žene prevodioca.

Tokom razgovora, kod tražilaca azila može doći do prirodnog očekivanja da onaj koga razumeju i pred kim mogu da se izraze u stvari i ima relevantne informacije i može uticati na odluke u vezi sa pitanjima koja su za njih od značaja. Očekivanja takve vrste mogu uneti nejasnoću u komunikaciju, zbuniti tražioca azila,

a mogu uticati i na pojavljivanje sindroma izgaranja kod prevodilaca.

Na početku razgovora potrebno je objasniti, kako bi se to izbeglo, svim učesnicima komunikacije ko je izvor informacija i kakvu ulogu ima prevodilac. Tokom daljeg razgovora trebalo bi nastojati da se održi jasan smer komunikacije između pomagača i tražioca azila, uz što manji uticaj prevodioca na tok razgovora, kako bi se očuvale jasne uloge i granice u radu.

Prilikom razgovora sa tražiocem azila iz Nigerije dogodilo se da je, u jednom trenutku, postavio pitanje koje je prevodilac počeo da prevodi, a onda ga je tražilac azila prekinuo rečima: „Šta radiš, ne pitam nju nego tebe“. Nakon toga, vratili smo se na ponovno objašnjavanje uloga u komunikaciji.

KULTUROLOŠKE RAZLIKE

Isti događaji u različitim kulturama mogu nositi različito značenje. Potrebno je stoga da se osobe koje rade sa tražiocima azila informišu o tome šta se smatra „normalnim“, a šta poželjnim u kulturi tražioca azila sa kojim rade. Osetljivost na kulturološke razlike omogućava bolje razumevanje osobe i problema sa kojim se suočava.

Većina tražilaca azila potiče iz islamskih zemalja (94 procenta), u kojima je razlika između rodni uloga izraženija nego u našem društvu, naročito u komunikaciji koja se odvija van porodičnog okruženja. S tim u vezi trebalo bi napomenuti da može postojati otpor muškaraca tražilaca azila prema razgovoru sa ženskom osobom koja ima ulogu pomagača upravo zbog shvatanja da je neprikladno pokazivati slabost, kao i da nije uobičajeno da pomoć u rešavanju svog problema traže od žene. Moguće je, kako različiti autori navode, i

da stepen ispoljavanja psihičkih tegoba kod muškaraca i žena tražioca azila bude uslovljen upravo tim razlikama (Emirates & Alansari, 2006).

U samom radu može se desiti, takođe, da, ukoliko je osoba koja pomaže žena, tražilac azila nju ne gleda direktno u oči kako je ne bi uvredio. Moguće je i da, u situaciji kada je reč o zajedničkom radu sa muškim kolegom, pitanja koja tražilac azila želi da postavi ženi postavlja u stvari njenom kolegi sa idejom da kolega služi kao posrednik u komunikaciji. Istovremeno, žene tražiocu azila mogu biti nespemne da dele lična iskustva sa muškim pomagačima ili u prisustvu muškaraca. Dešavaće se da muški članovi porodica žena tražilaca azila očekuju ili čak insistiraju da budu prisutni prilikom razgovora. U tim slučajevima je veoma bitno pružiti i suprugu i supruzi (ili bratu i sestri, i slično) informaciju o tome da je njihovo pravo da imaju individualne razgovore. Odluku o tome da li će razgovor obaviti sami ili u prisustvu partnera/rođaka/prijatelja donose sami tražiocu azila i na njihovu odluku ne treba uticati niti insistirati na individualnom intervjuu, ali je bitno da bude jasno stavljeno do znanja da je to njihovo pravo i da im to kao mogućnost stoji na raspolaganju.

Nakon jednog grupnog razgovora sa tražiocima azila iz Avganistana, pri izlasku iz prostorije oni su se zahvalili na razgovoru, prišli prevodiocu za farsi jezik i pružili mu ruku, dok su prisutnim ženama klimnuli glavom u znak pozdrava. Većinom je prihvaćeno da iniciranje fizičkog kontakta sa ženama može biti neprikladno i uvredljivo o čemu treba posebno voditi računa kao i pustiti da iniciranje rukovanja dođe od samih tražilaca azila bez obzira na pol.

Devetnaestogodišnji tražilac azila iz Avganistana govorio je o tome kako je, dok je živeo u Avganistanu, njegova starija sestra bolovala od teške psihičke bolesti. „Nije mogla da zaspri noću, stalno se plašila za sebe i za druge ljude, tako da je izgledalo kao da je u konstantnoj panici. Često je zvučala nepovezano, plakala po ceo dan, a povremeno je vikala i nasrtala na ostale ukućane“, objašnjavao je. Ujak sa kojim su, nakon smrti majke i oca, živeli nije joj dozvoljavao da napusti kuću, nije želeo ni sa kim van porodice o tome da razgovara i nije postojao način da joj se pomogne. Govorio je o tome kako, iako se ne slaže sa ujakom, zna da je ujak doneo takvu odluku da ne bi „pala sramota“ na porodicu koja nikada ne bi mogla da se opere.

PSIHOLOŠKE POTREBE I TEGOBE TRAŽILACA AZILA

Poverenje, iskustvo prihvatanja i empatija – Karakteristična osećanja koja se mogu javiti kod osoba sa posttraumatskim stresnim poremećajem i depresijom jesu izolovanost od drugih ljudi, povlačenje u sebe i teškoće u povezivanju sa drugima (Kluft, Bloom, & Kinzie, 2000). Rezultati istraživanja pokazuju da je kod tražilaca azila ta problematika veoma izražena i da se manifestuje osećanjem da su samo oni pretrpeli takvo iskustvo, da ljudi ne razumeju šta im se dogodilo, da ni na koga ne mogu da se oslone, da su izdani, usamljeni, da su bez poverenja u druge ljude, kao i da se povlače u sebe.

Nije dobro i ne bi trebalo pretpostavljati šta tražiocu azila doživljavaju ili kroz šta su prošli. Trebalo bi, takođe, izbegavati rečenice *znam kako je* i *nije strašno*, jer takvi iskazi mogu izazvati ljutnju i distanciranje. Važno je da se istakne da je u redu to što osoba oseća, da je

to što oseća normalna reakcija organizma na situacije kroz koje je prošla kao i da se mnogi u takvoj situaciji slično osećaju.

Može se reći: *verovatno je teško prolaziti kroz takvo iskustvo*. Povremenim sumiranjem, parafraziranjem ili postavljanjem pitanja (*deluje kao da vas je to uznemirilo ili kao da vas je to razočaralo*) može se spomenuti i bilo koje osećanje koje osoba koja pomaže misli da je prepoznala i da može razumeti.

Važno je zapamtiti da nije neophodno da se kaže prava stvar, kao ni da se ima rešenje za sve. Zainteresovanost kao i zaštitničko i mirno prisustvo može delovati pozitivno i pružiti tražiocima azila osećaj sigurnosti i razumevanja.

Poverenje u sistem, kao i u druge ljude, kod tražilaca azila je veoma ugroženo. I to je vrlo bitno razumeti i uvažiti vreme koje je potrebno osobi da se nekome obrati, uz poštovanje faza postepenog psihološkog napretka (Carswell, Blackburn & Barker, 2009). Pored toga, potrebno je razumeti da postoje i osobe koje nikada neće zatražiti pomoć. U takvim situacijama trebalo bi ponuditi pomoć i biti prisutan, ali ne i nametljiv. Potrebno je ostaviti vreme i prostor i staviti do znanja tražiocima azila kome i kada mogu da se obrate ukoliko to budu želeli. Nemojte izgubiti iz vida da vaša dobronamernost i želja da pomognete nije mera tuđe potrebe za pomoći.

Jedan od mnogih primera koji ukazuju na ugroženo poverenje u sistem i druge ljude i nemogućnost da se racionalnim objašnjenjima redukuje strah koji postoji zbog prethodnog iskustva jeste situacija u kojoj je grupa tražilaca azila trebalo da bude prevezena autobusima iz centra za azil do najbliže bolnice radi

sistematskog pregleda. Tražiocima azila je bilo objašnjeno koja je svrha te posete kao i to da će zbog bolje organizacije biti prevezeni autobusima, sa čim su se oni saglasili. Međutim, kada su iz centra krenuli ka autobusima, gotovo svi tražioci azila su pobjegli u obližnju šumu i nisu se odazivali na poziv zaposlenih iz centra. Nije pomoglo ni objašnjenje da je sve u redu i da im niko neće nauditi. Tražioci azila su imali asocijaciju na prethodno negativno iskustvo deportacije kao i na prevaru od ljudi sa kojima su bili u kontaktu i to je dovelo do intenzivnog i preplavljujućeg straha.

Psihološko osnaživanje – Rezultati istraživanja ukazuju na to da je doživljaj sebe, kao i svojih kompetencija, kvaliteta i snaga kod tražilaca azila veoma ugrožen. Većinom oni osećaju da imaju manje veština nego ranije, da se teško snalaze, da su bezvredni. Imaju teškoće u donošenju odluka i planiranju dana i ispoljavaju negativnu sliku o sebi, samokritičnost i doživljaj bezvrednosti. Opisani doživljaji česta su pojava kod ljudi koji su pretrpeli traumatska iskustva.

U radu sa tražiocima azila, korisno je uvremenjeno primetiti i pohvaliti napor koji osoba ulaže kako bi se nosila sa situacijom u kojoj se nalazi. Potrebno je pohvaliti snage koje prepoznate. Podstičite uspostavljanje doživljaja kontrole nad svojim životom koja se, usled različitih okolnosti na koje nisu mogli uticati, a koje su u velikoj meri uticale na njihov život, izgubila. Usredsredite se na ono što osoba može, ono što je uspela da uradi kao i ono što je u skorijoj budućnosti moguće da osoba postigne.

Prilikom razgovora, mlada žena iz Somalije ispričala je kako je, kada je imala 18 godina njena porodica rešila da je uda za

UNHCR / Andrew McConnell / 10.1.2015.

pedesetogodišnjeg pripadnika jedne vojne grupacije iz Somalije. Govorila je o tome kako je znala da devojke koje oni odvedu više niko nikada ne vidi i niko ne zna šta se sa njima dogodi. Govorila je i o tome kako, iako je molila majku i oca da to ne rade i da je ne prisiljavaju na takav brak, nije imala njihovu podršku, kao ni podršku prijatelja, jer se većina plašila da se sukobi sa bilo kim iz te vojne grupacije. Nakon toga je, sa krijumčarem, napustila Somaliju. Imala je vrlo malo novca i znala je samo to da, ako stigne do Švedske, može da kontaktira prijateljicu koja je tamo otišla pre dve godine. U jednom trenutku razgovora sa njom, psihološkinje su rekly kako je verovatno bila potrebna velika hrabrost i snaga kako bi se donela takva odluka. Nakon toga, mlada žena je začutala, oči su joj se napunile suzama i zatim je rekla: „Jeste, bila je potrebna velika hrabrost i snaga.“ Potom je objasnila kako nikada nije razmišljala o tome da u svemu što joj se dogodilo može da postoji ijedan njen kvalitet, ijedna vrednost i kako je to prvi put da je o sebi tako nešto pomislila.

Za tražioce azila od posebnog značaja jeste i mogućnost da pomognu drugima. Većina tražilaca azila ima doživljaj da su u ovom trenutku nesposobni da pomognu drugima, što za njih predstavlja veliki poraz. Česta tema u razgovoru sa njima jeste upravo njihov napor da pomognu jedni drugima, bilo zauzimanjem kod upravnika centra, odricanjem od obroka kako bi taj obrok bio odnet nekome ko ga nema, ili sakrivanjem prijatelja u svojoj sobi iako postoji opasnost da zbog toga i sami izgube smeštaj. Posebno je značajno primetiti i pohvaliti, ukoliko se zapazi, da je osoba na neki način doprinela pomaganju drugima. Ukoliko je reč o porodici, samohranim roditeljima ili braći i se-

strama, bilo bi dobro da osobe koje pomažu tražiocima azila prepoznaju i pohvale napor koji sami tražiocima azila ulažu u međusobnu brigu i zajedničku borbu sa teškoćama sa kojima se susreću.

Prilikom razgovora sa samohranim majkama, prepoznato je da i pored problema koje imaju one nalaze snagu da posvećeno brinu o svojoj deci, što je često kod njih izazivalo pozitivne reakcije, osnaživanje i ponovno uspostavljanje kontrole.

Na sličan način, u razgovoru sa dvadesetogodišnjim tražiocem azila iz Sirije koji je u centruza azil boravio sa svojim petnaestogodišnjim bratom, pokrenule smo pitanje njegove brige o bratu. Ispričale smo mu kako se primećuje da njegov brat ima toplu garderobu i dodatnu hranu, kao i novi sat koji je za petnaesti rođendan dobio od njega na poklon. Nakon razgovora o toj temi, vidan je bio porast raspoloženja tražioca azila. Objasnio je potom kako ume da se snađe kada je potrebno kao i da ima snage da se nosi sa različitim situacijama i da će njegov brat imati sve što mu je potrebno.

Izvesno vreme je u centru za azil boravio tražilac azila koji je bio slep. U razgovoru sa njegovim prijateljima i poznanicima – tražiocima azila, mnogo je bilo onih koji su sa njim boravili i u centrima u drugim zemljama, koji su mu pomagali prilikom tranzita, prevoza sa krijumčarima, prolasku kroz šume i gradove, kao i prilikom boravka u Srbiji. Nema razloga za brigu, govorili su, tu je sa nama i sa nama će stići gde bude želeo.

Veoma važno je, takođe, imati u vidu da se može desiti da osobe koje su prošle ili prolaze kroz teška iskustva i traume, na početku razgovora potenciraju neke teme i probleme koji licima koja pružaju pomoć na prvi pogled ne deluju preterano značajno. Neka da je tražiocima azila potrebno vreme kako bi počeli da govore o teškim iskustvima i problemima. Osim toga, rešavanjem sitnijih problema, na koje je moguće uticati, osoba pokušava da vrati doživljaj snage, vrednosti i kontrole nad sopstvenim životom. Od ključne je važnosti ne remetiti taj mehanizam koji ima važnu ulogu u psihološkom održanju, kao i poštovati vreme koje je potrebno osobi da stekne poverenje i smogne snagu da o bolnim događajima razgovara.

Tokom psihološkog savetovanja, tridesetogodišnji tražilac azila iz Sirije nedugo pošto je saznao da je njegov najbolji prijatelj u Siriji nestao, počeo je intenzivno da se žali na to što se u centru za azil ne stavlja dovoljno začina u hranu. Dve nedelje je to bila glavna tema o kojoj je želeo da razgovara, uz insistiranje da se svaki put prenese upravniku centra kao i kuvarima i kuvaricama njegova molba da se to promeni. Nakon dve nedelje, polako je počeo da priča o stašnom osećanju nemoći pred lošim stvarima koje se dešavaju njegovim prijateljima i porodici, a na koje on ni na koji način ne može da utiče.

Diskriminacija i stigmatizacija – Višegodišnje iskustvo u radu sa tražiocima azila pokazalo je da su mnogobrojni oni koji imaju potrebu da se na neki način opravdaju, gotovo izvane zbog rata koji i dalje traje u njihovoj zemlji porekla. Imaju potrebu da dugo pričaju o tome šta je sve u njihovoj zemlji lepo, kao i da tamo nisu svi ljudi loši, da nisu svi kriminalci. Pored toga, očigledna je njihova potreba da govore o tome

kako su bili iz „dobre kuće“, da su im roditelji, ali i oni sami, obrazovani ili da su se bavili poštenim zanatom. Neki od razloga za javljanje takve potrebe jesu stigmatizacija i diskriminacija (Hadgkiss, Lethborg, Al-Moussa, & Marck, 2012), kojoj su tražiocima azila svakodnevno izloženi. Upravo zbog toga može biti korisno, ukoliko se prepozna želja i potreba kod tražioca azila, razgovarati i o svakodnevnim stvarima, profesionalnim interesovanjima, porodici, hobiju i slično.

Mnogobrojni su tražiocima azila koji govore o tome kako mnogo pate za svojom zemljom, a veliki je procenat onih koji kao najstrašniji događaj koji im se dogodio navodi upravo samo napuštanje zemlje porekla. Gubitak rodne zemlje, s jedne strane, za tražioce azila može predstavljati olakšanje, dok za druge može nositi osećanja tuge i očaja (Gonsalves, 1992). U radu sa tražiocima azila potrebno je prepoznati i podržati razgovor o navedenim temama, jer za mnoge od njih vezanost za zemlju porekla predstavlja izuzetno važan deo ličnog identiteta.

Prilikom razgovora sa tražiocima azila u više navrata se dešavalo da postavljaju pitanja u vezi sa ratom koji se odigravao na ovim prostorima. Razgovaranjem o toj temi, objašnjavanjem da je i ovde bio rat, da je mnogo ljudi stradalo, da je mnogo onih koji su morali da napuste svoju zemlju ili rodne gradove kao i da je mnogo porodica i bliskih prijatelja bilo razdvojeno stvaralo je kod tražilaca azila iskustvo prepoznavanja i prihvatanja, imali su doživljaj da ih neko razume, da postoji neko ko zna da situacija, kako su govorili, nikada nije crno-bela i da rat i napuštanje rodne zemlje nije bio njihov izbor.

Veoma izražen deo psihološkog doživljaja kod ljudi koji su imali traumatska iskustva jeste okrivljavanje sebe za stvari koje su se dogodile i osećanje krivice zato što su preživeli (Kluft et al., 2000), a rezultati istraživanja ukazuju na to da je takav doživljaj veoma prisutan i kod tražilaca azila u Srbiji. Važno je poštovati vreme koje je potrebno tražiocima azila da pokrenu razgovor o toj temi koja, kako iskustvo pokazuje, izaziva vrlo jak i intenzivan emotivni naboj.

Informisanje i neizvesnost – Važno je obezbediti tražiocima azila informacije koje omogućavaju zadovoljenje njihovih potreba i rešavanje problema. Potrebno je pružiti im jasne informacije o postojećim resursima – šta sve postoji od usluga, kao i kojim osobama, institucijama i organizacijama mogu da se obrate za koju vrstu problema i kada. Nikako im ne bi trebalo davati neproverene informacije ili pretpostavljati bilo šta već, ukoliko se ne zna odgovor na neko pitanje – uputiti tražioce azila na one koji imaju i znaju pravi odgovor.

Može se desiti, i to je takođe važno znati, da i pored objašnjavanja i uloženog truda, tražioci azila i dalje ne razumeju ono o čemu je razgovarano ili deluju kao da nisu razumeli. Događa se, na primer, da ponavljaju pitanja po nekoliko puta kao i da se, kada pokušavaju nešto da objasne, odjednom zbune, kažu da se ne sećaju ili pak daju kontradiktorne informacije. Kod osoba sa posttraumatskim stresnim poremećajem, depresijom i anksioznošću, dolazi do otežanog kognitivnog funkcionisanja te takva ponašanja mogu biti očekivana (Kluft et al., 2000). Nalazi istraživanja i pokazuju da se kod tražilaca azila to manifestuje tako što im je teško da se usredsrede na nešto, da obrate pažnju na stvari. Otežano kognitivno funkcionisanje se manifestuje i pojavom teškoća u koncentrisanju, kao i

nemogućnošću da se sete delova najbolnijih ili traumatskih događaja.

Od posebnog je značaja da se sa posledicama traumatskog iskustva na kognitivno funkcionisanje tražilaca azila upoznaju pripadnici Ministarstva unutrašnjih poslova i pravni zastupnici. Usvajanjem tog znanja, oni mogu lakše da razumeju teškoće do kojih može doći prilikom saslušanja, davanja izjava i sličnih situacija, ali i da na adekvatan način odgovore na tu problematiku – pokazivanjem strpljenja i razumevanja za vreme koje je neophodno tražiocima azila da daju potrebne informacije.

Fizičke tegobe - Kod tražilaca azila, kao i drugih osoba sa posttraumatskim stresnim poremećajem, anksioznošću i depresijom, moguća je i pojava fizičkih tegoba (Gerritsen et al., 2006). Rezultati istraživanja pokazuju da tražioci azila osećaju iscrpljenost, slabost, manjak energije, usporenost, malaksalost, promene u navikama ishrane i spavanja, telesni bol, glavobolje, drhtavicu i ubrzan rad srca. Važno je objasniti tražiocima azila da se (ukoliko je pokazano da ne postoji medicinski uzrok) nekada takvi simptomi javljaju kao reakcija organizma na traumatska iskustva kroz koja su prošli i da se i drugim ljudima to događa. Poželjno je ohrabriti ih i reći im da što više brinu o sebi – da spavaju, uzimaju hranu, da se relaksiraju kao i da čine sitne stvari od kojih se osećaju bolje.

Retraumatizacija – Posebno je značajno tražioce azila zaštititi od izlaganja dodatnim traumatskim događajima i bilo kakvom podsećanju na traumatske događaje kroz koje su prošli kako ne bi došlo do retraumatizacije, odnosno do ponovnog oživljavanja i prolaska kroz traumatsko iskustvo i doživljaje (Kluft et al., 2000). Posttraumatski stresni poremećaj, depresija i anksiozni poremećaj izraženiji su kod osoba koje su

imale traumatska iskustva poput boravka u zatvoru (Cleveland & Rousseau, 2013), mučenja (Fouchier et al., 2012), a izraženost posttraumatskog stresnog poremećaja povezana je i sa ukupnim brojem traumatskih iskustava (Kluft et al., 2000; Steel, Silove, Bird, & Mcgorry, 1999). Nalazi ovog istraživanja pokazuju da je veliki procenat tražilaca azila doživeo višestruka traumatska iskustva, kao što su nemanje hrane, vode, pristupa medicinskoj pomoći, deportaciju, boravak u zatvoru u teškim uslovima. Pored toga, brojni tražioci azila doživeli su nasilnu smrt ili nestanak člana porodice, prisustvovali su mučenju, morali da sklanjaju ranjene i mrtve ili su videli unakažene leševe ili leševe koji se raspadaju. Veliki procenat tražilaca azila doživeo je prebijanje ili druge vidove fizičkog i seksualnog zlostavljanja, kao i psihološko nasilje (vređanje i ponižavanje). Nabrojana iskustva tražioce azila čine visokoosetljivom populacijom koju je neophodno zaštititi od izlaganja bilo kakvim sadržajima koji na neki način mogu podsećati na traumatska iskustva koja su preživeli. Neophodno je obezbediti im sigurnost i zaštitu kroz iskustvo postojanja zainteresovanog i pravednog sistema koji razume probleme sa kojima se susreću i vodi računa o njihovim potrebama što, kako nalazi istraživanja pokazuju, gotovo niko od tražilaca azila nije imao u svom prethodnom iskustvu.

Rezultati istraživanja pokazuju, takođe, da kod tražilaca azila dolazi do izbegavanja radnji, razmišljanja i osećanja koja su povezana sa bolnim događajima ili ih podsećaju na te događaje. Dešava se, s druge strane, i da im se ponavljaju misli na najteže ili zastrašujuće događaje, da imaju noćne more koje se ponavljaju, kao i da iznenada emotivno ili fizički reaguju kada se sete najbolnijih ili traumatskih događaja.

Veoma je važno, zbog svega navedenog, da tražioci azila ne budu detaljno ispitivani o bolnim događajima

kako ne bi došlo do preplavlivanja teškim emocijama i do retraumatizacije. Važno je posebno im naglasiti da ne moraju da razgovaraju o temama o kojima ne žele, da ne moraju da odgovore na sva pitanja i da razgovor može biti prekinut kad god oni žele, ali i da sve to neće ni na koji način uticati na odnos prema njima.

S druge strane, od ključnog značaja za psihološki boljitak jeste dopuštanje osobi da, ukoliko ima potrebu, o teškim iskustvima i osećanjima slobodno govori. Potrebno je biti prisutan, pokazati želju da se sasluša tražilac azila, ali je potrebno imati i kapacitet da se, ukoliko se pojave teške teme ili osećanja, oстане u razgovoru. Mirnim i podržavajućim prisustvom osobi treba staviti do znanja da nije sama i da smo spremni da je podržimo i da ostanemo uz nju. Na taj način, tražilac azila stiže iskustvo prihvatanja, razumevanja i podrške, što može biti prvi korak ka ponovnom uspostavljanju ugroženog poverenja i psihološkog osnaživanja.

Razgovoru sa pravnim zastupnicima koji je trebalo da znači pripremu za intervju sa policijom, prisustvovala je i psihološkinja, jer je dvadesetogodišnja devojka iz Konga bila trudna i pokazivala je psihološku vulnerabilnost. Devojka je, kako je razgovor odmicao, počela da govori o fizičkom i seksualnom zlostavljanju koje je činila vojska u Kongu. U jednom trenutku saopštila je kako se i trudnoća dogodila kao posledica silovanja. Nakon saopštavanja te informacije, pravna zastupnica je želela da odmah završi sa ispitivanjem kako devojku ne bi dalje izlagala pitanjima i kako bi se što pre završila situacija u kojoj je izneto tako teško traumatsko iskustvo. Dogodilo bi se, međutim, i pored dobre namere pravne zastupnice, da bi ispitivanje bilo naglo prekinuto i ostao bi utiask da su događaji i osećanja koja je devojka želela

da podeli preteški ili nepoželjni. Pored toga, prekid daljeg ispitivanja koji bi u tom trenutku inicirao bilo ko osim same devojke koja je o tome govorila mogao bi da bude shvaćen i kao osuda ili ukazivanje na to da treba da se stidi ili da joj zbog proživljene traume bude neprijatno, kao i da će zbog toga možda biti odbačena. Ispitivanje nije bilo prekinuto i devojka je imala priliku da u zaštićenim i kontrolisanim uslovima podeli sa nekim teško iskustvo u meri u kojoj je to želela.

POŠTOVANJE RAZLIKA U ODGOVORU NA TRAUMU I STRES

Trebalo bi imati u vidu i da ne znači nužno da svi koji su prošli kroz traumatične događaje moraju imati posttraumatski stresni poremećaj ili patiti od depresije. Nije dobro etiketirati sve reakcije kao simptome psihološkog poremećaja i u razgovoru bi trebalo izbegavati termine *patologija* ili *poremećaj*. S obzirom na to da postoje sličnosti u reakcijama na traumu i stres, veoma je bitno da se neguje svest o tome da svaka osoba može drugačije reagovati u sličnim ili istim okolnostima.

Važno je razumeti i, ukoliko se javi potreba, objasniti tražiocima azila da većina tegoba koje proživljavaju mogu predstavljati normalnu reakciju organizma na prethodno iskustvo koje su doživeli. Osim toga, prema mišljenju različitih autora, čak i kada nisu traumatizovani, tražiocima azila žive pod izuzetno stresnim uslovima usled razdvojenosti od prijatelja, porodice, kao i usled neizvesnosti koja je konstantno prisutna i deluje negativno na psihološko zdravlje (Enner, Alem, & Ttomeyer, 2006).

Postavlja se pitanje koje reakcije se mogu smatrati normalnim, očekivanim odgovorom organizma, a kada

dolazi do ozbiljnijih, dugoročnih posledica. Važno je proceniti kada tegobe koje tražilac azila ima ukazuju na visoku ugroženost i zahtevaju hitno reagovanje. Teško je povući jasnu i preciznu granicu između normalnih i patoloških reakcija, međutim, neke smernice za prepoznavanje rizika bile bi da osoba i posle nekoliko nedelja pokazuje isti ili povišen intenzitet navedenih simptoma, da su simptomi prisutni većinom vremena i da osoba ima teškoće u svakodnevnom funkcionisanju (Kluft et al., 2000). U reakcije koje zahtevaju hitno reagovanje, pored navedenog, spada i samopovređivanje, povređivanje drugih, razmišljanje o suicidu ili pokušaj suicida i konzumiranje psihoaktivnih supstanci.

ŠTA RADITI AKO SE PREPOZNA RIZIK

Ukoliko se, prilikom kontakta sa tražiocima azila prepozna nešto od navedenog, potrebno je uputiti osobu na razgovor sa stručnim licem – psihoterapeutom, psihologom ili psihijatrom – kako bi se pronašla vrsta pomoći ili terapije koja bi bila adekvatna za datu problematiku.

KRAJ KONTAKTA

Tražioce azila bi na kraju razgovora trebalo pitati da li im je nešto nejasno kao i da li bi oni nešto želeli da pitaju. Trebalo bi ih obavestiti i o mogućnostima ponovnog kontakta, ukoliko budu imali potrebu za tim (kome da se obrate, sa kim da kontaktiraju). Na kraju je potrebno zahvaliti im se na saradnji i izdvojenom vremenu.

I pomagači su ljudi

ŠTA SE MOŽE OČEKIVATI

Dugotrajan kontakt i rad sa tražiocima azila podrazumeva svakodnevni susret sa osobama koje pate od posttraumatskog stresnog poremećaja, depresije i anksioznosti i koje, većinom, i dalje imaju nerešena egzistencijalna životna pitanja i nalaze se u konstantnom stanju neizvesnosti. Postavlja se pitanje kakve posledice to može imati na sve one koji sa njima dolaze u kontakt.

Doživljaj koji se često javlja kod i pomagačkih profesija koja su u kontaktu sa tražiocima azila jeste bespomoćnost. Mnogo je onoga što bi trebalo da je drugačije, a deluje kao da je gotovo sve van vaših mogućnosti. Ograničenja koja postoje u azilnom sistemu u Srbiji predstavljaju faktor koji može dodatno pojačati doživljaj bespomoćnosti. Posebno je važno imati u vidu i to da se doživljaj bespomoćnosti retko prepoznaje kao takav. Češće, kod ljudi dolazi do različitih reakcija na osećanje bespomoćnosti od kojih su dominantna osećanja tuge ili ljutnje. Može doći i do toga da se osećanje bespomoćnosti lica koje pruža pomoć usmeri na osobu sa kojom radi, te će delovati da ga tražilac azila sa kojim razgovara veoma nervira, imaće osećaj da ga ugrožava, biće ljuto i besno. Tokom razgovora se, takođe, licu koje pruža pomoć može iznenada prispavati, ili mu može postati dosadno. Može imati doživljaj da ne može da izdrži, da ga priča preplavljuje, da je preosetljiv ili da ima jak doživljaj tuge i gubitka. S druge strane, može doći i do emocionalne iscrpljenosti, krutosti i nezainteresovanosti, ili se može dogoditi da te priče deluju stereotipno, kao i da ih je već mnogo puta čulo, da mu manjka koncentracija i pažnja, kao i da mu je teško da

prati misaoni tok sagovornika zato što mu misli nekontrolisano lutaju. Pomagači neretko osećaju fizički zamor, glavobolju, nesanicu ili su malaksali.

ŠTA TO ZNAČI I KAKO SE IZBORITI

Ukoliko se nešto od navedenog pojavi ne mora da znači da ne radite dobro svoj posao, da vam nedostaje empatije, ili da niste dovoljno humani. Prilikom suočavanja sa teškim osećanjima organizam može delovati odbrambeno, te se navedene reakcije mogu javiti i kada su okolnosti ili osećanja tražilaca azila preteška u odnosu na kapacitete koje imate.

Navedene reakcije predstavljaju normalnu pojavu u radu sa visokotraumatizovanim osobama. Ukoliko se zanemare mogu dovesti do sindroma izgaranja, kao i do sekundarne traumatizacije. Sindrom izgaranja predstavlja posledicu hroničnog emocionalnog stresa na poslu i dovodi do iscrpljenosti, povlačenja od drugih i smanjenog osećanja samoeфикаsnosti (Meichenbaum, 2007). Preterana izloženost radu sa traumatizovanim osobama, osim sindroma izgaranja, može voditi i sekundarnoj traumatizaciji koja se javlja kao posledica empatijskog proživljavanja iskustava patnje i torture sa klijentima. Sekundarna traumatizacija utiče na porast opšte tenzije i preokupiranosti traumatskim iskustvima i doživljajima klijenata i može ostaviti posledice na psihofizičko zdravlje pomagača (American Counseling Association, 1997).

KAKO TO SPREČITI

Vodite računa o sebi. Prilagodite uslove rada svojim kapacitetima. Ograničite trajanje razgovora i

pravite pauze. Nemojte zaboraviti na odmor, ishranu, rekreaciju i zabavu.

Dugoročno, potrebno je da kontinuirano i redovno učestvujete na edukacijama i supervizijama kao i grupama podrške pomagačima gde ćete imati priliku da razgovarate o svom poslu kako biste sebe sačuvali od izgaranja. Rad na sebi ne predstavlja znak slabosti već jeste obaveza koju u takvom poslu imate prema sebi kao i prema ljudima s kojima radite.

Prihvatite sopstvena ograničenja kao i ograničenja životnih okolnosti – nekada vi nećete moći da uradite bilo šta što bi pomoglo, a nekada to niko neće moći. Ne ljutite se na sebe i probajte da osvestite osećanja koja se javle i da ih ne izbegavate, već da ih podelite sa drugima. Pokušajte da fokus stavite na one aspekte na koje možete da utičete kao i da razumete da, iako nekada nemate rešenje za problem, samo vaše prisustvo i želja da budete sa tražiocem azila može biti od pomoći.

Trgovina ljudima

Tražiocima azila u Srbiji spadaju u vulnerabilnu kategoriju po pitanju opasnosti od trgovine ljudima. U zemljama porekla nemaju mogućnosti da normalno žive, rade i da se školuju, a najčešće im je život ugrožen zbog rata, siromaštva i drugih okolnosti zbog kojih napuštaju zemlje porekla, pretežno bez dokumenata, bez novca, a često i bez ideje gde bi mogli otići. Upravo iz navedenih razloga kao i zbog činjenice da uglavnom putuju ilegalno, koristeći usluge krijumčara, tražiocima azila predstavljaju grupu pod povišenim rizikom koja je u opasnosti da postane žrtva trgovaca ljudima.

Podaci dobijeni istraživanjem ukazuju na to da tražiocima azila nemaju jasnu predstavu o tome šta trgovina ljudima jeste i kakve opasnosti od toga mogu proistići, a ne znaju ni kako da se zaštite. Pokazano je, takođe, da mnogi tražiocima azila jesu iskusili neki vid prinude koji trgovina ljudima podrazumeva, ali da to nisu povezali.

Prevenција trgovine ljudima među tražiocima azila u Srbiji trebalo bi pre svega da podrazumeva efikasno i pravovremeno informisanje, pri čemu bi akcenat bio na prepoznavanju simptoma vrbovanja ili eksploatacije, kao i upoznavanje sa načinima samozaštite. Pod tim se podrazumeva da tražiocima azila mogu da prepoznaju i provere informacije ili ponude koje dobijaju, naročito ako se ima u vidu da te ponude uglavnom dolaze od krijumčara (pomoć pri prelasku granica, ponude za posao, pozajmice ukoliko nemaju dovoljno novca i drugo). Potrebno je tražiocima azila objasniti da i osobe sa kojima putuju, kao i prijatelji, mogu biti trgovci ljudima i da

je od posebne važnosti da sve informacije provere iz svih dostupnih izvora. Neophodno je pre početka informisanja i samog razgovora o toj problematiki, uspostaviti odnos poverenja sa tražiocima azila. Izuzetno je važno obazrivo pristupiti, ne sa ciljem da se zastraše već da uvide obim problema, da osveste potrebu da se čuvaju i da ne veruju svim obećanjima koja čuju. Uzevši u obzir podatak da samo tri procenta tražilaca azila hoće da ostanu u Srbiji, te da Srbiju vide samo kao zemlju tranzita, neophodno je staviti im do znanja da trgovina ljudima postoji i u razvijenim zemljama Evrope koje jesu cilj, to jest zemlje u koje žele da se nastane kao i da veliki broj zloupotreba nastaje i u tim zemljama.

Preventivne aktivnosti treba usmeriti prvenstveno ka ženama koje putuju same ili sa malom decom i ka maloletnicima bez pratnje roditelja, ali i ka ostalim tražiocima azila.

Preporučeni instrumenti za rad sa tražiocima azila

U radu sa tražiocima azila potrebno je napraviti razliku između:

1. prvog kontakta i identifikovanja ugroženih pojedinaca i
2. dubinske eksploracije psihološkog stanja.

Prilikom prvog kontakta i identifikovanja ugroženih pojedinaca kao i prilikom dubinske eksploracije psihološkog stanja tražilaca azila, neophodno je poštovati preporuke za rad sa tražiocima azila koje su date u prethodnom odeljku ovog izveštaja. Navedene faze se razlikuju po psihološkim instrumentima koji se smeju koristiti u takvim prilikama, kao i po stručnosti koja je za to neophodna. U daljem tekstu biće pojašnjeno ko, i pomoću kojih psiholoških instrumenata, može identifikovati ugrožene pojedince, a ko izvršiti dubinsku eksploraciju psihološkog stanja u radu sa tražiocima azila.

Prvi kontakt i identifikovanje ugroženih pojedinaca

Na osnovu dosadašnjeg iskustva u radu sa tražiocima azila pokazalo se da je iz godine u godinu sve više tražilaca azila, da je njihova fluktuacija takođe velika, da se često kratko zadržavaju u centrima za azil, a da su uslovi rada i pristup stručnim licima ograničeni. Javila se zato potreba za kratkim psihološkim instrumentima koji ne oduzimaju mnogo vremena za zadavanje, a pružaju kvalitetne i relevantne informacije na osnovu kojih je moguće identifikovati najugroženije pojedince i omogućiti im pomoć i zaštitu u skladu sa prepoznatim potrebama i problemima.

Rezultati istraživanja pokazuju da je najviše tražilaca azila visokotraumatizovano i da pati od post-traumatskog stresnog poremećaja, od anksioznosti i depresije. Važno je stoga imati u vidu da svako nepotrebno pokretanje njihovih traumatskih doživljaja može dovesti do retraumatizacije (ponovnog proživljavanja traume) i preplavlivanja teškim emocijama. Ukoliko uslovi rada nisu odgovarajući (nedostatak vremena), ili ukoliko osoba nije stručna za rad sa traumatizovanim osobama, može se desiti da sa takvim problemima neće umeti da se nosi, što može dovesti do ozbiljne psihološke ugroženosti tražilaca azila. Kratki instrumenti omogućavaju da se na neugrožavajući način identifikuju osobe kojima je potrebna dodatna podrška i zaštita. Upotrebom kratkih instrumenata izbegava se i dugotrajno i iscrpljujuće ispitivanje koje za visokotraumatizovane osobe može samo po sebi biti psihološki ugrožavajuće.

U skladu sa gorenavedenim principima, lica koja nisu psiholozi a obučena su za rad sa tražiocima azi-

la, psiholozi i psihijatri, za identifikovanje ugroženih tražilaca azila mogu koristiti dva upitnika – osnovne informacije o tražiocima azila i funkcionisanju azilnog sistema u Srbiji i skraćenu listu simptoma PTSP-a, depresivnosti i anksioznosti. Traumatska iskustva tražilaca azila ne bi trebalo ispitivati u ovoj fazi zato što svaki razgovor o traumatskim iskustvima koji se obavlja bez prisustva stručnog lica i u neadekvatnim uslovima može dovesti do psihološke ugroženosti i retraumatizacije. U nastavku teksta nalaze se detaljna uputstva za korišćenje navedenih instrumenata.

Za sticanje osnovnih informacija o tražiocima azila i funkcionisanju azilnog sistema u Srbiji predlog je da se koristi instrument upotrebljen u ovom istraživanju u neizmenjenom obliku. Instrument je u Prilogu 1.1 dat u celosti. Prilikom ispitivanja naročito bi trebalo voditi računa o pitanjima koja se odnose na pol, uzrast i zdravstvene tegobe tražilaca azila. Ukoliko je reč o ženama, maloletnima (mlađim od 18 godina) ili starim licima (starijim od 60 godina), kao i zdravstveno ugroženim osobama, trebalo bi obratiti posebnu pažnju na probleme i potrebe koje imaju i, po potrebi, obavestiti odgovarajuće nadležne institucije.

Za procenu psihološke ugroženosti kod tražilaca azila može se koristiti skraćena lista simptoma post-traumatskog stresnog poremećaja (PTSP), depresivnosti i anksioznosti. Cilj je da se tim upitnikom identifikuju potencijalno ugrožene osobe, kako bi bile upućene na relevantne institucije ili stručna lica

koja bi obavila dublju eksploraciju problematike i obezbedila adekvatnu pomoć i zaštitu.

Skraćena lista simptoma PTSP-a, depresivnosti i anksioznosti (Prilog 3.1) konstruisana je na osnovu detaljne analize pojedinačnih stavki originalnih, širih verzija instrumenata, pri čemu su u obzir uzimani višestruki parametri (diskriminativnost, homogenost, pouzdanost i valjanost) na osnovu kojih se utvrđuje kvalitet i značaj stavki. Kao kriterijumi za izbor stavki koje će ući u skraćene verzije instrumenata korišćene su pre svega pomenute merne karakteristike stavki, a zatim i njihov sadržaj. Pomenutim

izborom stavki postignuto je to da se pokriju sve relevantne vrste simptoma, a da se izbegnu ponavljanja i da se zadrže dobre merne karakteristike samih instrumenata. Skraćeni instrumenti dobro razlikuju tražioce azila sa visokim i niskim nivoom simptomatologije, pouzdani su i valjani, odnosno na adekvatan način oslikavaju problematiku sa kojom se tražioci azila suočavaju. Osnovna prednost skraćene verzije instrumenta jeste u tome što ispitivanje traje kraće, čime su tražioci azila manje opterećeni, a istovremeno pomagač je u mogućnosti da ispita više tražilaca azila.

Dubinska eksploracija psihološkog stanja

Dubinsku eksploraciju mogu obavljati *samo stručna lica*, odnosno psiholozi i psihijatri. Cilj je da se tim instrumentom detaljno ispituju potrebe i problemi tražilaca azila, čime se stiče sveobuhvatna slika o njihovom prethodnom iskustvu, doživljenim traumama i simptomima. Na osnovu dubinske eksploracije stručno lice može dati preporuku za dalji rad sa osobom i, po potrebi, obavestiti relevantne institucije.

Za sticanje osnovnih informacija o tražiocima azila i o funkcionisanju azilnog sistema u Srbiji preporuka je da se koristi instrument upotrebljen u ovom istraživanju u neizmenjenom obliku koji je prikazan u Prilogu 1.1.

Za ispitivanje simptomatologije tražilaca azila mogu se koristiti skraćena lista simptoma PTSP-a, depresivnosti i anksioznosti, data u Prilogu 3.1, a u Prilogu 1.1 dati su Harvardov upitnik o traumama i Hopkinsova ček lista simptoma. Bekov inventar depresije (BDI) ne preporučuje se za dalju upotrebu jer se sadržinski preklapa sa delom HSCL-a koji se odnosi na simptome depresivnosti, ne pruža dodatne informacije, a oduzima više vremena za zadanje od Hopkinsove ček liste simptoma.

Za sticanje informacija o traumatskom iskustvu tražilaca azila mogu se koristiti skraćena lista traumatskih događaja (Prilog 3.2), kao i izvorna, šira lista traumatskih događaja – Harvardov upitnik o traumama, uz deo Osnovnih informacija o tražiocima azila i funkcionisanju azilnog sistema u Srbiji koji se odnosi na traumatske događaje (Prilog 1.1). Stručno lice na

osnovu raspoloživog vremena, faze u psihološkom radu i svoje procene o psihičkim kapacitetima i psihološkom stanju tražilaca azila može izabrati kraću ili dužu listu traumatskih događaja. Prednost skraćene verzije jeste u tome što oduzima manje vremena za zadanje, manje je intruzivna i omogućava postepeno otvaranje razgovora o traumatskim iskustvima osobe. Originalna verzija, s druge strane, pruža iscrpan pregled traumatskih iskustava. Prilikom formiranja skraćene liste traumatskih događaja, kao kriterijumi za izbor stavki, korišćene su pre svega merne karakteristike traumatskih događaja (diskriminativnost, homogenost, pouzdanost i valjanost), a zatim i njihov sadržaj, čime su obuhvaćene sve relevantne dimenzije traumatskih događaja, uz izbegavanje ponavljanja, i zadržane dobre merne karakteristike instrumenta. Rezultati pokazuju da se primenom skraćene liste traumatskih događaja dobro razlikuju tražioci azila sa niskim i visokim stepenom izloženosti traumatskim iskustvima, i da je taj instrument pouzdan i valjan.

U Tabeli 4 dat je pregled preporučenih instrumenata za rad sa tražiocima azila prema stručnosti lica koje instrumente koristi, raspoloživom vremenu i cilju ispitivanja.

Tabela 4. Pregled preporučenih instrumenata za rad sa tražiocima azila prema stručnosti, raspoloživom vremenu i cilju ispitivanja

	Identifikovanje ugroženih pojedinaca		Dubinska eksploracija
	<i>Obučeni nepsiholog</i>	<i>Psiholog/psihijatar</i>	<i>Psiholog/psihijatar</i>
Osnovne informacije	Osnovne informacije o tražiocima azila i funkcionisanju azilnog sistema u Srbiji	Osnovne informacije o tražiocima azila i funkcionisanju azilnog sistema u Srbiji	Osnovne informacije o tražiocima azila i funkcionisanju azilnog sistema u Srbiji
Traumatska iskustva	Ne ispitivati	Ne ispitivati	Skraćena lista traumatskih događaja Harvardov upitnik o traumama Osnovne informacije o tražiocima azila i funkcionisanju azilnog sistema u Srbiji (deo)
Psihološke tegobe	Skraćena lista simptoma PTSP-a, depresivnosti i anksioznosti	Skraćena lista simptoma PTSP-a, depresivnosti i anksioznosti	Skraćena lista simptoma PTSP-a, depresivnosti i anksioznosti Harvardov upitnik o traumama Hopkinsova ček lista simptoma

Prilog 3.1

SKRAĆENA LISTA SIMPTOMA PTSP-A, DEPRESIVNOSTI I ANKSIOZNOSTI

Navešćemo tegobe koje ljudi ponekad imaju nakon doživljavanja bolnih i zastrašujućih događaja u životu. Molimo vas da nam kažete koje od navedenih tegoba ste osećali i u kojoj meri tokom prošle sedmice.

Odgovor 1 znači da ove tegobe nimalo niste osećali, odgovor 2 znači da ste ih malo osećali, odgovor 3 da ste ih prilično osećali, dok odgovor 4 znači da ste ih izrazito osećali.

	1	2	3	4
	Nimalo	Malo	Prilično	Izrazito
1. Ponavljaju vam se misli na najteže ili zastrašujuće događaje				
2. Osećate se odvojeni od ljudi ili se povlačite u sebe				
3. Napeti ste i trzate se na svaki šum				
4. Teško se usredsredite na nešto				
5. Izbegavate radnje koje vas podsećaju na bolne događaje				
6. Slabije ste zainteresovani za svakodnevne aktivnosti				
7. Osećate da nemate budućnost				
8. Iznenada emotivno ili fizički reagujete kada se setite najbolnijih ili traumatskih događaja				
9. Osećate da imate manje veština nego ranije				
10. Teško se snalazite u novim situacijama				
11. Uznemiravaju vas fizički problemi				
12. Osećate da ne možete da isplanirate dan				
13. Osećate stid zbog bolnih ili traumatskih događaja koji su vam se dogodili				
14. Osećate da ljudi ne razumeju šta vam se dogodilo				
15. Osećate da su drugi neprijateljski raspoloženi prema vama				
16. Osećate se poniženim				
17. Iznenada se uplašite bez razloga				

	1	2	3	4
	Nimalo	Malo	Prilično	Izrazito
18. Osećate slabost, vrtoglavicu ili malaksalost				
19. Osećate nervozu ili unutrašnji nemir				
20. Osećate napetost ili razdražljivost				
21. Imate napade straha ili panike				
22. Ne možete da se skrasite na jednom mestu				
23. Osećate manjak energije ili ste usporeni				
24. Teško vam je da zaspate ili loše spavate				
25. Budućnost vam se čini beznačajna				
26. Tužni ste				
27. Usamljeni ste				
28. Pomišljate na samoubistvo				
29. Osećate se kao u zamci				
30. Sve vam se čini kao napor				

RAČUNANJE SKOROVA

Svaki odgovor *nimalo* nosi 1 poen, odgovor *malo* 2 poena, odgovor *prilično* 3 poena, a odgovor *izrazito* nosi 4 poena. Prosečan skor za svakog ispitanika se dobija tako što se saberu poeni za svaku stavku, a zatim se podele sa 30 – ukupnim brojem stavki. Ukoliko ispitanik nije odgovorio na sve stavke, ukupan zbir se deli brojem stavki na koje je odgovorio.

Prosečna vrednost skorova varira u rasponu od 1, što odgovara odsustvu simptomatologije, do 4, što odgovara maksimalno izraženoj simptomatologiji. Prosečni skor veći od 2,5 može se smatrati indikativnim za postojanje nekog psihološkog problema i tražiocima azila koji postižu prosečan skor od 2,5 ili veći potrebno je obezbediti dodatnu psihološku pomoć. S obzirom na specifičnost same populacije koju

karakterišu visoka izloženost traumatskim iskustvima i visok nivo simptomatologije, istovremeno imajući u vidu ograničenu mogućnost individualnog rada sa tražiocima azila, ispitanicima čiji je prosečan skor veći od 3 treba dati prioritet u upućivanju na psihološku pomoć. Prelomni skor određen je na osnovu rezultata istraživanja i njime se izdvaja 25 procenata ispitanika sa najizraženijom simptomatologijom.

Obučanim pomagačima nepsihologizima ovaj instrument treba da služi samo kako bi ukazao na visokougrožene pojedince i na potrebu da se kontaktira stručno lice – psiholog ili psihijatar. Utvrđivanje dijagnoze, dublju eksploraciju problematike, kao i preporuke za dalji psihološki rad može dati samo stručno lice sa odgovarajućim obrazovanjem (psiholog ili psihijatar).

Prilog 3.2

SKRAĆENA LISTA TRAUMATSKIH DOGAĐAJA

Ovaj upitnik sadrži pitanja koja se odnose na vašu prošlost i iskustva iz zemlje porekla i tranzita. Informacije koje ćete nam dati pomoći će nam da vam što kvalitetnije pomognemo. U slučaju da vas neka

pitanja tokom razgovora uznemire, slobodno nemojte na njih odgovoriti. To neće uticati na naš odnos prema vama. Ono o čemu budemo razgovarali jeste strogo poverljivo i ostaće među nama.

Da li ste tokom tranzita doživeli:	DA / NE
1. Da se izgubite (ne znate gde se nalazite niti kuda treba da idete)	
2. Da nemate gde da se sklonite	
3. Da nemate hranu/vodu	
4. Težu telesnu povredu	
5. Životnu ugroženost	
6. Smrt bliske osobe	
7. Da su vas razdvojili od porodice/prijatelja	
8. Bespravno ili nasilno oduzimanje lične imovine ili novca	
9. Diskriminaciju	
10. Psihološko nasilje (vređanje, ponižavanje, pretnje, itd.)	
11. Fizičko nasilje	
12. Seksualno nasilje	
13. Da krijumčar ne ispuni dogovor (traži dodatni novac ili vas ne ostavi na dogovorenom mestu)	
14. Da krijumčar traži dodatne usluge (prenošenje narkotika, vrbovanje drugih, predstavljanje tuđe dece kao svoje)	
15. Da ste bili u pritvoru ili zatvoru	

Da li ste tokom tranzita doživeli:	DA / NE
16. Da su vam tokom boravka u zatvoru/pritvoru bila uskraćena zakonska prava (boravili bez pravnog osnova, pravne podrške, nisu vas oslobodili u roku predviđenom zakonom)	
17. Da tokom boravka u zatvoru/pritvoru nemate osnovne uslove života (hranu, vodu, grejanje, ležaj, mogućnost kretanja u okviru zatvorskih prostorija, mogućnost održavanja lične higijene, medicinsku pomoć, itd.)	
18. Deportaciju	
19. Uskraćivanje relevantnih informacija od policije	
20. Da nemate gde da se sklonite	
21. Da nemate hranu i vodu	
22. Da nemate pristup medicinskoj pomoći	
23. Da vam bude oduzeta, opljačkana, zaplenjena ili uništena lična imovina	
24. Da prisustvujete paljenju ili razaranju stambenih ili nenaseljenih oblasti	
25. Da budete izloženi minskom polju, miniranju zgrada ili automobila	
26. Da sklanjate ranjene ili mrtve	
27. Da budete izloženi čestoj ili neprekidnoj snajperskoj vatri	
28. Da budete u borbi (otvorena vatra, granatiranje ili eksplozije)	
29. Tešku fizičku povredu kao posledicu borbene situacije ili miniranja	
30. Da učestvujete u vojnim akcijama	
31. Da član vaše porodice ili blizak prijatelj učestvuje u vojnim akcijama	
32. Prebijanje	
33. Napad hladnim oružjem	
34. Mučenje, tj. da vam je namerno i sistematski bude nanošen fizički ili mentalni bol	
35. Seksualno zlostavljanje	
36. Silovanje	
37. Da vas prisile na prostituciju	

Da li ste tokom tranzita doživeli:	DA / NE
38. Da budete kidnapovani/ili uzeti kao talac	
39. Da član vaše porodice ili prijatelj nestane, da bude kidnapovan ili uzet kao talac	
40. Silovanje člana porodice ili bliskog prijatelja	
41. Ubistvo ili nasilnu smrt člana porodice ili prijatelja	
42. Da preuzmete telo člana porodice (dete, supružnik, itd.) i budete sprečeni da ga na adekvatan način ožalite i sahranite	
43. Da prisustvujete prebijanju ili mučenju	
44. Da prisustvujete silovanju ili seksualnom zlostavljanju	
45. Da prisustvujete masovnim pogubljenjima civila	
46. Da vidite unakažene ili leševe koji se raspadaju	
47. Da budete prinuđeni da uništite nečije vlasništvo ili imovinu	
48. Da budete prinuđeni da izdate nekoga ili fizički naudite nekome	
49. Da je neko bio prinuđen da vas izda i time ugrozi vašu bezbednost/život ili bezbednost/ život vaše porodice	
50. Iznudu ili pljačku	
51. Da budete pretresani	
52. Da budete prisutni dok je neko u vašem stanu (ili mestu stanovanja) tražio stvari ili ljude	
53. Da prisustvujete sknavljenju ili uništavanju bogomolja ili drugih verskih objekata	
54. Da prisustvujete hapšenju, kidnapovanju, mučenju ili pogubljenju verskih vođa ili drugih važnih članova zajednice	
55. Da budete u zatočeništvu	
56. Da tokom zatočeništva boravite u samici, da vam je bilo onemogućeno kretanje, spavanje, zadovoljenje fizioloških potreba, da boravite u nehigijenskim uslovima	
57. Da budete prisiljeni na stupanje u vojsku	
58. Da budete prisiljeni na brak	

Da li ste tokom tranzita doživeli:	DA / NE
59. Da budete prisiljeni na prinudni rad	
60. Da budete žrtva trgovine organima	
61. Da član vaše porodice ili prijatelj bude žrtva trgovine organima	
62. Da budete prinuđeni da ostanete u kući/da se sakrivete zbog spoljne opasnosti	
63. Da budete proterani iz zemlje zbog etničkog porekla ili verskih ubeđenja	
64. Da budete primorani da napustite svoju zemlju	
65. Da budete u nekoj drugoj vrlo zastrašujućoj situaciji ili situaciji u kojoj ste osećali da vam je život u opasnosti. Opišite:	

RAČUNANJE SKOROVA

Jednim poenom boduje se svaki doživljeni traumatski događaj. Na osnovu upitnika moguće je izračunati tri skora – ukupan skor, skor za tranzit i skor za zemlju porekla. Ukupan skor dobija se sabiranjem poena za svako pitanje, skor za tranzit sabiranjem prvih 19 pitanja, a skor za zemlju porekla sabiranjem poslednjih 46 pitanja (od 20. do 65. pitanja).

Opisani instrument bi trebalo da zadaju isključivo obučena lica (psiholozi i psihijatri). Osnovna namena instrumenta jeste sticanje informacija o traumatskom iskustvu tražilaca azila.

Literatura

Alansari, B. M. (2006). Gender differences in depression among undergraduates from seventeen islamic countries. *Social Behavior and Personality*, *34*(6), 729–738.

American Counseling Association. (1997). *Vicarious Trauma*. Retrieved from <http://www.counseling.org/docs/trauma-disaster/fact-sheet-9---vicarious-trauma.pdf?sfvrsn=2>

Beck, A. T., Steer, R. A., & Brown, G. K. (1996). *Manual for the Beck Depression Inventory-II*. San Antonio, TX: Psychological Corporation.

Carswell, K., Blackburn, P., & Barker, C. (2009). The relationship between trauma, post-migration problems and the psychological well-being of refugees and asylum seekers. *International Journal of Social Psychiatry*, *57*(2), 107–119. doi:10.1177/0020764009105699

Cleveland, J., & Rousseau, C. (2013). Psychiatric symptoms associated with brief detention of adult asylum seekers in Canada. *CanJPsychiatry*, *58*(7), 409–416.

de Fouchier, C., Blanchet, A., Hopkins, W., Bui, E., Ait-Aoudia, M., & Jehel, L. (2012). Validation of a French adaptation of the Harvard Trauma Questionnaire among torture survivors from sub-Saharan African countries. *European Journal of Psychotraumatology*, *3*, 1–9.

DeWolfe, D. J. (2000). *Training manual for mental health and human service workers in major disasters (Second Edition)*. Center for Mental Health Services, National Mental Health Services Knowledge Exchange Network. Retrieved from <http://files.eric.ed.gov/fulltext/ED459383.pdf>

Figley, C. R. (1995). *Compassion fatigue: Coping with secondary traumatic stress disorder in those who treat the traumatized*. New York: Brunner/Mazel

Gerritsen, A. A. M., Bramsen, I., Devillé, W., van Willigen, L. H. M., Hovens, J. E., & van der Ploeg, H. M. (2006). Physical and mental health of Afghan, Iranian and Somali asylum seekers and refugees living in the Netherlands. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, *41*(1), 18–26. doi:10.1007/s00127-005-0003-5

Gonsalves, C. J. (1992). Psychological stages of the refugee process: A model for therapeutic interventions. *Professional Psychology: Research and Practice*, *23*(5), 382–389.

Hadgkiss, E., Lethborg, C., Al-Mousa, A., & Marck, C. (2012). *Asylum seeker health and wellbeing - Scoping study*. St Vincent's Health Australia. Retrieved from http://www.mhima.org.au/pdfs/asylum_seeker_health_and_wellbeing.pdf

Kluft, R., Bloom, S., & Kinzie, J. (2000). Treating traumatized patients and victims of violence. *New Directions for Mental Health*. Retrieved from <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1002/yd.23320008610/abstract>

Meichenbaum, D. (2007). *Self-care for trauma psychotherapists and caregivers: Individual, social and organizational interventions*. Retrieved from http://melissainstitute.org/documents/Meichenbaum_SelfCare_11thconf.pdf

Mitchell, J. T., *Critical Incident Stress Debriefing (CISD)*, 1–10. Retrieved from <http://www.info-trauma.org/flash/media-e/mitchellCriticalIncidentStressDebriefing.pdf>

Mollica, R. F., McDonald, L. S., Massagli, M. P., & Silove, D. M. (2004). *Measuring trauma, measuring torture. Instructions and Guidance on the utilization of the Harvard Program in Refugee Trauma's Versions of The Hopkins Symptom Checklist-25 (HSCL-25) & The Harvard Trauma Questionnaire (HTQ)*. Cambridge, MA: Harvard Program in Refugee Trauma

Renner, W., Salem, I., & Ottomeyer, K. (2006). Cross-cultural validation of measures of traumatic symptoms in groups of asylum seekers from Chechnya, Afghanistan, and West Africa. *Social Behavior and Personality*, *34*(9), 1101–1114.

Steel, Z., Silove, D., Bird, K., & McGorry, P. (1999). Pathways from war trauma to posttraumatic stress symptoms among Tamil asylum seekers, refugees, and immigrants. *Journal of Traumatic Stress*, *12*(3).

UNHCR. (1993). *Refugee children: Guidelines on protection and care preface*. UNHCR. Retrieved from http://www.unicef.org/violencestudy/pdf/refugee_children_guidelines_on_protection_and_care.pdf

UNICEF. (2013). *Syria's children: A lost generation?* UNICEF. Retrieved from http://www.unicef.org/files/Syria_2yr_Report.pdf

Ziegler, D. (2004). Understanding and helping children who have been traumatized. *Family Matters*. Retrieved from http://www.jaspermountain.org/understanding_helping_children.pdf

Name: _____ Marital Status: _____ Age: _____ Sex: _____

Occupation: _____ Education: _____

Instructions: This questionnaire consists of 21 groups of statements. Please read each group of statements carefully, and then pick out the **one statement** in each group that best describes the way you have been feeling during the **past two weeks, including today**. Circle the number beside the statement you have picked. If several statements in the group seem to apply equally well, circle the highest number for that group. Be sure that you do not choose more than one statement for any group, including Item 16 (Changes in Sleeping Pattern) or Item 18 (Changes in Appetite).

1. Sadness

- 0 I do not feel sad.
- 1 I feel sad much of the time.
- 2 I am sad all the time.
- 3 I am so sad or unhappy that I can't stand it.

2. Pessimism

- 0 I am not discouraged about my future.
- 1 I feel more discouraged about my future than I used to be.
- 2 I do not expect things to work out for me.
- 3 I feel my future is hopeless and will only get worse.

3. Past Failure

- 0 I do not feel like a failure.
- 1 I have failed more than I should have.
- 2 As I look back, I see a lot of failures.
- 3 I feel I am a total failure as a person.

4. Loss of Pleasure

- 0 I get as much pleasure as I ever did from the things I enjoy.
- 1 I don't enjoy things as much as I used to.
- 2 I get very little pleasure from the things I used to enjoy.
- 3 I can't get any pleasure from the things I used to enjoy.

5. Guilty Feelings

- 0 I don't feel particularly guilty.
- 1 I feel guilty over many things I have done or should have done.
- 2 I feel quite guilty most of the time.
- 3 I feel guilty all of the time.

6. Punishment Feelings

- 0 I don't feel I am being punished.
- 1 I feel I may be punished.
- 2 I expect to be punished.
- 3 I feel I am being punished.

7. Self-Dislike

- 0 I feel the same about myself as ever.
- 1 I have lost confidence in myself.
- 2 I am disappointed in myself.
- 3 I dislike myself.

8. Self-Criticalness

- 0 I don't criticize or blame myself more than usual.
- 1 I am more critical of myself than I used to be.
- 2 I criticize myself for all of my faults.
- 3 I blame myself for everything bad that happens.

9. Suicidal Thoughts or Wishes

- 0 I don't have any thoughts of killing myself.
- 1 I have thoughts of killing myself, but I would not carry them out.
- 2 I would like to kill myself.
- 3 I would kill myself if I had the chance.

10. Crying

- 0 I don't cry any more than I used to.
- 1 I cry more than I used to.
- 2 I cry over every little thing.
- 3 I feel like crying, but I can't.

Subtotal Page 1

Continued on Back

11. Agitation

- 0 I am no more restless or wound up than usual.
- 1 I feel more restless or wound up than usual.
- 2 I am so restless or agitated that it's hard to stay still.
- 3 I am so restless or agitated that I have to keep moving or doing something.

12. Loss of Interest

- 0 I have not lost interest in other people or activities.
- 1 I am less interested in other people or things than before.
- 2 I have lost most of my interest in other people or things.
- 3 It's hard to get interested in anything.

13. Indecisiveness

- 0 I make decisions about as well as ever.
- 1 I find it more difficult to make decisions than usual.
- 2 I have much greater difficulty in making decisions than I used to.
- 3 I have trouble making any decisions.

14. Worthlessness

- 0 I do not feel I am worthless.
- 1 I don't consider myself as worthwhile and useful as I used to.
- 2 I feel more worthless as compared to other people.
- 3 I feel utterly worthless.

15. Loss of Energy

- 0 I have as much energy as ever.
- 1 I have less energy than I used to have.
- 2 I don't have enough energy to do very much.
- 3 I don't have enough energy to do anything.

16. Changes in Sleeping Pattern

- 0 I have not experienced any change in my sleeping pattern.
- 1a I sleep somewhat more than usual.
- 1b I sleep somewhat less than usual.
- 2a I sleep a lot more than usual.
- 2b I sleep a lot less than usual.
- 3a I sleep most of the day.
- 3b I wake up 1-2 hours early and can't get back to sleep.

17. Irritability

- 0 I am no more irritable than usual.
- 1 I am more irritable than usual.
- 2 I am much more irritable than usual.
- 3 I am irritable all the time.

18. Changes in Appetite

- 0 I have not experienced any change in my appetite.
- 1a My appetite is somewhat less than usual.
- 1b My appetite is somewhat greater than usual.
- 2a My appetite is much less than before.
- 2b My appetite is much greater than usual.
- 3a I have no appetite at all.
- 3b I crave food all the time.

19. Concentration Difficulty

- 0 I can concentrate as well as ever.
- 1 I can't concentrate as well as usual.
- 2 It's hard to keep my mind on anything for very long.
- 3 I find I can't concentrate on anything.

20. Tiredness or Fatigue

- 0 I am no more tired or fatigued than usual.
- 1 I get more tired or fatigued more easily than usual.
- 2 I am too tired or fatigued to do a lot of the things I used to do.
- 3 I am too tired or fatigued to do most of the things I used to do.

21. Loss of Interest in Sex

- 0 I have not noticed any recent change in my interest in sex.
- 1 I am less interested in sex than I used to be.
- 2 I am much less interested in sex now.
- 3 I have lost interest in sex completely.

NOTICE: This form is printed with blue and black ink. If your copy does not appear this way, it has been photocopied in violation of copyright laws.

Subtotal Page 2

Subtotal Page 1

Total Score

261263-2 0076

„Posebnu zahvalnost dugujemo Momiru Turudiću i Nikoli Nachibu
za neprocenjivu pomoć i podršku i sjajan timski duh“